

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

LINA MARČENKOVIENĖ

63101S112

**1-10 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO
SMURTO KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas -
lekt. B. Palavinskienė**

**Konsultantas:
Prof. dr.
Genovaitė Babachinaitė**

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. MOKSLEIVIŲ SMURTAS: PROBLEMATIKA IR LEMIAMANTYS VEIKSNIAI	6
1.1. Smurto samprata, rūšys ir jo ypatumai mokykloje.....	6
1.2. Smurto bendrojo lavinimo mokykloje priežastys.....	14
1.2.1. Su šeima susiję veiksniai.....	15
1.2.2. Su mokykla susiję veiksniai.....	19
1.2.3. Šiuolaikinių technologijų vaidmuo moksleivių gyvenime...23	
2. I-X KLASIŲ MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO SMURTO KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ.....	28
2.1. Tyrimo dalyviai, metodai, procedūra	28
2.2. Tyrimo rezultatai	31
2.2.1. I-X klasių mokinių popamokinės veiklos ypatumai	31
2.2.2. I-X klasių mokinių mokymosi ypatumai	47
2.2.3. I-X klasių mokinių smurtinio elgesio ypatumai	49
2.2.4. I-X klasių mokinių smurtinio elgesio ypatumų sąsajos su kitais veiksniais	55
3. KAIP IŠVENGTI MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO SMURTO	58
3.1. Teisės aktų praktinio taikymo spragos.....	58
3.2. Mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio smurto prevencija.....	63
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	66
LITERATŪRA	68
ANOTACIJA	75
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	76
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	77
PRIEDAI	78

ĮVADAS

Smurtas – viena *opiausiu* mūsų visuomenės piktžaidžių, kuri vis labiau plinta. Jis egzistavo amžiais, tik jo supratimas ir vertinimas skyrėsi ir skiriasi priklausomai nuo laikmečio, kultūros ar socialinio-ekonominio lygmens. Lietuvai pasukus demokratijos keliu, ėmė keistis žmonės, jų tarpusavio santykiai ir vertybinės nuostatos. Kito ir visuomenės požiūris į vaiką, jo socialinę padėtį, teises ir atsakomybę.

Mokslinio darbo problemškumą parodo pastaruoju metu Lietuvoje pastebimai padažnėjęs žiaurumo ir prievartos tarp mokinių atvejų skaičius.¹ Moksleivių tarpusavio smurtas ir patyčios bei *dabartinė jų plitimo tendencija yra daugiau nei pavojinga*² mūsų šalyje. Dėl šios priežasties auga bendras nusikalstamumo lygis, iššaukiamos įvairios socialinės problemos. Linkęs prasižengti jaunimas – tai didelė grėsmė visai visuomenei. Nusikalstamumo statistika ir kriminologijos teorija liudija, kad kas trečias recidyvistas pirmą nusikaltimą yra padaręs dar paauglystėje.³ Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals.⁴ Agresyvaus elgesio ir smurto atvejų tarp mokinių didėjimas gali būti paaiškinamas subkultūros kaita. Ši kaita pasireiškia tuo, kad vaikai vis dažniau paliekami vieni ne tik dėl didelio tėvų užimtumo, bet ir dėl pastarųjų migracijos. Stokodami elementaraus šeimos bendravimo, vaikai ieško kitų alternatyvų, ir dažnai jomis tampa mobilieji telefonai, kompiuteris. Padažnėjęs šeimos atsiribojimas nuo auklėjimo ir padidėjęs naujų technologijų vaidmuo ir priklausomybės vaikų gyvenime smarkiai įtakoja jų moralės ir dorovės normų formavimąsi.

Nerimą keliančios tendencijos stebimos jau kelerius metus iš eilės, tačiau padėtis negerėja. Su smurto problema susiduriama nuo pat pradinių klasių. Nėra nė vienos klasės, kurioje nebūtų tyčiojamasi, erzinama. Lietuvos mokyklą apėmusi tikra smurto epidemija – jau

---

¹ Atlikta daugybė įvairių tyrimų, kurie taip pat patvirtino faktą, kad patyčias patyrusių vaikų ir tų, kurie tyčiojasi patys, skaičius maždaug vienodas. Pagal naujausios PSO atliktos Tarptautinės moksleivių gyvenimo ir sveikatos studijos rezultatus, apklausus per 200 tūkst. paauglių (11, 13 ir 15 metų) 41 Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse ir regionuose, gauti išsamūs duomenys apie jaunuolių sveikatą ir su sveikata susijusią elgseną bei jų socialinę aplinką 2005/2006 metais. Naujausio tyrimo duomenimis smurtą ar patyčias per paskutinius pora mėnesių (du kartus ir daugiau) patyrė 26,50 proc. mergaičių ir 27,97 proc. berniukų. Pagal patyčių patyrimą Lietuvos rodikliai yra pirmoje arba antroje vietoje priklausomai nuo vaikų amžiaus. Smurtaujančių ar besityčiojančių vaikų buvo 30,33 proc. berniukų ir 16,60 proc. mergaičių. Pagal tyčiojimąsi iš kitų vaikų Lietuva užima pirmą, trečią ir penktą vietą skirtingose amžiaus grupėse. Anksčiau atlikto (2002 m.) tarptautinio tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos mokiniai tarp kitų 35 šalių pirmauja pagal smurto tarp moksleivių ir patyčių reiškinio paplitimą mokyklose. Čia moksleiviai patiria aukščiausią patyčių ar smurto mastą iš visų tyrime dalyvadusių šalių. Šis reiškinys turi didžiules pasekmes, taigi Lietuva dar tik pradeda jį atpažinti kaip psichologinės sveikatos katastrofą. Išsamią tyrimo ataskaitą galima rasti tarptautinio tyrimo interneto svetainėje <http://www.hbsc.org> [žiūrėta 2007 12 16 ir 2008 09 14].

² Karmaza, E. ir kt. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius 2007. P. 4

³ A.Dapšys. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. // Teisės problemos. 1993, Nr. 1. P. 42.

⁴ Kriminologija. – Vilnius, 1994. – P. 198.

niekam nebekeliantis nuostabos faktas, nes situacija panaši ir šeimose. Dabartiniai vaikai išauginti tėvų, praėjusių „dedovščinos“ mokyklą,⁵ todėl neretam gimdytojui smurtas lyg neatsiejamas auklėjimo palydovas. Vystantis naujausioms technologijoms, mokyklinis smurtas tarp vaikų keičiasi, modernėja ir įgauna naujas formas, tampa atrakcija. Apmaudu, kad mūsų visuomenė kol kas nėra suradusi būdo, kaip spręsti šią problemą.

Šiame darbe nagrinėjama smurto tarp moksleivių problema, į kurią bus žvelgiama kompleksiskai – *kriminologijos, psichologijos, sociologijos ir kitų mokslų aspektais*.

Darbo aktualumas. Lietuvoje pasiekiami kraštutines agresyvios vaikų subkultūros apraiškas, kai mokiniai smurtauja tarpusavyje, viską filmuoja, vėliau tai platina internete, kadangi tai ne tik „kieto įvaizdžio“ aksesuaras, bet ir savęs realizavimo forma, t.y. jie tai gali padaryti ne tik kompiuterinėje erdvėje, bet ir realiame gyvenime, abi „erdves“ apjungti kaip savotiškas ir madingas realybės šou.⁶

Ši problema buvo pasirinkta nagrinėti dėl keleto priežasčių:

1) *Visuomenės poreikis.* – Lietuvos mokyklas pradėjus krėsti moksleivių tarpusavio smurto epidemijai, visuomenė viešai prabilo apie šią problemą, kas skatina išsamiau ją nagrinėti.

2) *Nepakankamas ankstesnis problemos atskleidimas.* – Nors problema plačiai nagrinėjama įvairių sričių specialistų, tačiau Lietuvoje nesulaukė pakankamo dėmesio. Pastebimos smurto tarp mokinių „jaunėjimo“ tendencijos. Šalyje nepilnai nustatyti prioritetai kovoje su šia mūsų visuomenės negerove – teisės aktų spragos, nepakankamas dėmesys šio reiškinių prevencijai. Tikėtina, kad darbas bus vertingas dėl sisteminio požiūrio į nagrinėjamą problemą; specialistų teorijų ir nuomonių aptarimo bei įvertinimo; atlikto kriminologinio tyrimo; teisės aktų nagrinėjimo ir įvertinimo; prevencijos būdų nustatymo.

3) *Problemų tęstinumas.* – Ši problema nepraras aktualumo ir ateityje, kuriant tobulesnę teisinę bazę, vystantis naujausioms šiuolaikinėms technologijoms. Tačiau kol visa visuomenė ir kiekvienas nesupras esąs atsakingas už vaikų tarpusavio smurtą, ją spręsti bus sunku. Tai ilgas procesas, kuris prasideda kiekvieno mūsų sąmonėje.

Darbo naujumas. Nepilnamečių nusikalstamumą, jo priežastis ir prevenciją, asmenybės problemas nagrinėjo G.Babachinaitė, A.Čepas, A.Dapšys, A.Drakšienė, J.Galinitytė, S.Gečėnienė, V.Justickis, J.Gilligan ir kiti autoriai. G.Babachinaitė yra nagrinėjusi atskiras nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencijos formas.⁷ Tačiau kriminologijos literatūroje

⁵ Budvytienė G. Agresija mokyklose nesulaukia atkirčio // Kauno diena, 2005 lapkričio 24 d., Nr. 273. P. 17.

⁶ Plačiau žr. Uscila R. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. P. 77 // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 186 p., UDK 343.8(474.5). <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos>.

⁷ Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. // Jurisprudencija. 2002. T. 27 (19).

nebuvo suformuluotos moksleivių tarpusavio smurto ir jo prevencijos sampratos, nebuvo detaliai nagrinėtos šį reiškinį sąlygojusios aplinkybės bei tokio elgesio prevencijos sistema.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslą nulėmė moksleivių tarpusavio smurtinio elgesio paplitimas ir prevencijos aktualumas. Pagrindinis šio darbo tikslas – išanalizuoti tokio elgesio priežastis ir pasiūlyti prevencijos tobulinimo kryptis. Remiantis atlikta kriminologine analize, statistikos duomenimis ir moksline literatūra bei Lietuvos teisės aktais, buvo siekiama išanalizuoti moksleivių tarpusavio smurto sampratą ir kriminologinę charakteristiką, ištirti pagrindinius tokio elgesio veiksnius, sąlygojusius jo formavimąsi, taip pat suformuluoti moksleivių smurtinio elgesio prevencijos sampratą ir pateikti siūlymus kovai su reiškiniu tobulinti.

Darbo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti smurto šeimoje, tarp bendraamžių bei žiniasklaidoje poveikį mokyklinio amžiaus vaikams remiantis atliktais tyrimais;
- 2) atlikti kriminologinį I – X klasių moksleivių tarpusavio smurto tyrimą;
- 3) analizuoti teisinę bazę Lietuvoje vaikų teisių bei apsaugos nuo smurto aspektu;
- 4) pasiūlyti visuomenei (tėvams, pedagogams) ir valstybės institucijoms smurto tarp moksleivių prevencijos priemonių sistemą.

Tyrimo objektas – I-X klasių moksleiviai.

Tyrimo dalykas mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio smurto problematika, kuri atskleidžiama kompleksiskai: analizuojant egzistuojančias teorijas bei tiriant moksleivių nuomonę šiuo klausimu.

Tyrimo metodai. Atskleidžiant temą buvo derinami teoriniai ir empiriniai metodai. Metodų pasirinkimą lėmė kaip viso darbo, taip ir kiekvieno atskiro uždavinio specifika. Iš teorinių metodų buvo naudojami sisteminės analizės, loginės dedukcijos, lyginimo, apibendrinimo; iš empirinių metodų – anketinis ir teisinių dokumentų analizės.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sąlygojo temos pavadinimas, reikalaujantis nagrinėti dvi sudėtinės dalis: smurto tarp moksleivių problematiką bei šios problemos prevenciją. Darbą sudaro 3 skyriai, suskaidyti į poskyrius.

1. MOKSLEIVIŲ SMURTAS: PROBLEMATIKA IR LEMIANTYS VEIKSNIAI

1.1. Smurto samprata, rūšys ir jo ypatumai mokykloje

Moksleivių tarpusavio smurto samprata nėra pakankamai tiksliai apibrėžta Lietuvos teisinėje literatūroje, todėl šiame darbe norėta išdėstyti, kaip suprantamas smurtas apskritai, taip pat moksleivių tarpusavio smurtas bei jo įtaka nepilnamečių nusikalstamumui. Norint pateikti moksleivių tarpusavio smurto kriminologinę analizę, visų pirma tikslinga būtų apibrėžti tokias sąvokas kaip (1) moksleivis, (2) tarpusavio smurtas, (3) kriminologinė analizė bei pateikti kitus su pastaraisiais sietinus apibrėžimus.

(1) Labai svarbus žmogaus gyvenimo tarpsnis yra tuomet, kai jis pradeda lankyti mokyklą. *Mokykla* – tai mokymo ir auklėjimo įstaiga.⁸ Tas periodas reikšmingas ne tik pačiam pirmaklasiui, bet ir jo tėvams. Visose pasaulio šalyse laikomasi vieningos nuomonės, kad, sulaukę septynių metų, vaikai savo fiziniu ir psichiniu išsivystymu jau yra pasiruošę mokyti privalomų tai visuomenei įgūdžių. Dėl to tėvai savo vaikus turi atiduoti jų vienmečių kolektyvui ir specialų pasiruošimą turintiems mokytojams. Septynmečio gyvenime svarbiausias uždavinys – įsitvirtinti mokykloje ir bendraamžių tarpe. Taigi vaikas įgyja naujos patirties – jis tampa mokiniu.

Mokinys (moksleivis) – tai asmuo, kuris mokosi.⁹ Pagal Lietuvos įstatymus pradinio ugdymo pirmąją klasę vaikas pradeda lankyti, kai tais kalendoriniais metais jam sueina 7 metai.¹⁰ Šiame darbe nagrinėjama atveju 1-10 klasių moksleiviai apima tam tikrą vaikų amžiaus tarpsnį, t.y. moksleiviai nuo 7 iki 16 metų amžiaus (gali būti truputį jaunesni, t.y. 6 metų ar truputį vyresni, t.y. 17 metų). Visi jie mokosi pradinėse, pagrindinėse, vidurinėse mokyklose ar gimnazijose ir neturi aštuoniolikos metų, taigi yra *nepilnamečiai*.

Tarptautiniuose dokumentuose nepateikiama *nepilnamečio* sąvoka, tačiau apibrėžiama *vaiko* sąvoka. Pvz., 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija,¹¹ *vaiku* laiko kiekvieną žmogų, neturintį 18 m., jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau (Konvencijos 1 str.). Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo¹² 2 str. teigia, kad „*vaikas* yra žmogus, neturintis 18 m., išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. 18 m. amžių Lietuvos civiliniai įstatymai laiko asmens pilnametystės riba, kuri yra siejama su

⁸ Leonavičius J. Sociologijos žodynas. P. 134.

⁹ Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas 47 str. 2 d., 2 p. // Žin., 1991, Nr. 23-593. Aktualio redakcija nuo 2006-06-13.

¹⁰ Ten pat 9 str. 2 d.

¹¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501

¹² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 33-807.

civiliniu veiksmu.¹³ Taigi nepilnamečiu Lietuvos civiliniuose įstatymuose pripažįstamas asmuo, neturintis 18 metų, o sąvokos „*vaikas*“ ir „*nepilnametis*“ yra laikomos iš esmės tapačiomis. *Nepilnamečiai* – tai asmenys, neturintys įstatyme numatyto amžiaus, kurio sulaukus prasideda visiškas veiksmas (fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti pilietines teises ir atlikti pilietines pareigas).¹⁴

O baudžiamojoje teisėje „*nepilnamečio*“ sąvoka apima asmenis, nesulaukusius pilnametystės, bet sulaukusius baudžiamosios atsakomybės amžiaus.¹⁵ Įstatymų leidėjas, nustatydamas tam tikrą baudžiamosios atsakomybės pradžios amžiaus ribą (už tokias nusikalstamas veikas, kaip nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, išžaginimas ir kt.) vadovaujasi tuo, kad tokio amžiaus sulaukęs žmogus jau sugeba visiškai vertinti savo elgesį, įsisąmoninti draudimus ir liepimus kaip tam tikrus visuomenės reikalavimus ir tampa pajėgus valdyti savo elgesį. Pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovavosi įstatymų leidėjas, sudarydamas veikų, už kurias atsakomybė kyla nuo 14 metų, sąrašą, yra visiems akivaizdus tų išvardintų nusikaltimų, kurių dauguma yra smurtiniai, pavojingumas ir neteisėtumas. Todėl daroma prielaida, kad vyresniojo paauglystės amžiaus (14-15 metų) asmenybės ypatumai jau leidžia visiškai suvokti ir įsisąmoninti konkrečius baudžiamojo įstatymo draudimus.¹⁶ Kai kurių moksleivių, analizuojamų šiame darbe, amžiaus tarpsnis kaip tik ir apima nepilnamečiu, *sulaukusių baudžiamosios atsakomybės*, amžių – t.y. 14 (16) metų, tačiau dar nesulaukusių pilnametystės – t.y. 18 metų. Nepilnamečiai, jaunesni nei 14 metų, pagal baudžiamuosius įstatymus neatsako. Jiems apibūdinti Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje vartojama „*mažamečio*“ sąvoka. Remiantis BK 13 str. 3 d., *mažamečiams* gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.¹⁷

Taigi šiame darbe vartojama „*1-10 klasių moksleivių*“ sąvoka apima *mažamečius asmenis, pradėjusius lankyti mokyklą, taip pat vyresniojo paauglystės amžiaus mokinius arba nepilnamečius, kurie jau yra sulaukę baudžiamosios atsakomybės amžiaus – 14 (16) m., todėl jau geba suvokti daugelio savo veiksmų pavojingumą ir gali juos valdyti, tačiau dar nesulaukusius pilnametystės, t.y. – 18 metų.*

(2) Tenka pripažinti, kad ugdymo įstaigoje vaiko laukia ne vien malonūs pojūčiai. Čia jam tenka susidurti ir su smurtu. Prieš apibūdinant *moksleivių tarpusavio smurtą*, tikslinga išsiaiškinti, kaip teisinėje ir kitokioje mokslinėje literatūroje suprantamas žodis „*smurtas*“.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.5 str. teigia, jog „*fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksmas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t.y. kai jam sueina 18 m.*“.

¹⁴ Socialinės apsaugos terminų žodynas, Vilnius 1999, P. 142.

¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 13 str. apibrėžia amžių, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Nustatyta, kad bendrasis baudžiamosios atsakomybės amžius yra 16 m., o asmenys, sulaukę 14 m., atsako už to paties straipsnio 2 d. išvardytas nusikalstamas veikas.

¹⁶ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2003. – P. 484.

¹⁷ LR BK 13 str. 3 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741, 2000 10 25, įsigaliojo nuo 2003 05 01.

Norėdami apibūdinti smurtą susiduriame su pirmaisiais sunkumais, nes jis LR teisės aktuose nėra aiškiai apibrėžtas. Pasitelkus tarptautinius dokumentus, tokius kaip Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijos 9 principą, kuris skelbia, kad „vaikas turi būti apsaugotas nuo visų netinkamo elgesio su juo, žiaurumo ir išnaudojimo formų“¹⁸ arba JT Vaiko teisių konvenciją, galime daryti išvadą, kad siekiama apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, tačiau vėlgi nepateikiamas smurto apibrėžimas.¹⁹

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne smurtas apibrėžiamas kaip „šturkšti prievarta“, o prievarta – kaip „jėgos vartojimas, vertimas ką daryt.“²⁰ Taip pat ir anglų teisės literatūroje smurtas (anglų kalbos žodis *violence* į lietuvių kalbą verčiamas ir kaip smurtas, ir kaip prievarta)²¹ yra suprantamas kaip veiksmai arba žodžiai, kuriais ketinama žmones įskaudinti, sukelti fizinį skausmą, juos sužeisti, padaryti kitokios žalos.²²

Literatūroje²³ nurodomi tokie pagrindiniai smurto požymiai: (a) gėdingas, skriaudžiantis, neteisėtas ir savavališkas veiksmas; (b) veika, padaryta prieš kieno nors norą, laisvo valios išreiškimo paneigimas, svetimos valios primetimas; (c) vieno žmogaus atliekamas veiksmas kito žmogaus atžvilgiu prieš pastarojo valią (norą); (d) neteisėtas jėgos panaudojimas, prievartinis, t.y. prieš kito asmens valią, poveikis jam; (e) agresija, jos ekstremali forma ir pan. O Baudžiamajame kodekse taip pavadinto nusikaltimo nerasime, bet smurtas yra daugelio nusikaltimų sudėtinė dalis. Daugelis tyrinėtojų, siekdami aiškumo ir tikslumo, stengiasi susiaurinti šio termino reikšmę ir jį susieja su grubia fizine jėga. Tačiau dauguma autorių pasirenka daug platesnę šio žodžio reikšmę, apimančią įvairias blogo elgesio su žmonėmis formas.²⁴ Kaip teigia V. Justickis „prievartos vartojimas teisėtą norą paverčia nusikalstamu sumanymu, o teisėtus veiksmus – nusikaltimu.“²⁵ Baudžiamojoje teisėje akcentuojama: (a) aktyvi, sąmoninga veika (veiksmas, elgesys), tiesiogiai nukreipta prieš laisvą valios išreiškimą; (b) kaltininko prievarta daromas fizinis ar psichinis poveikis kitam asmeniui, pažeidžiantis šio asmenybės neliečiamumą, ir pan. Pasak A. Jatkevičiaus, kriminologijoje ir baudžiamojoje teisėje nagrinėjami ir vienodi, ir skirtingi smurto požymiai. Vieni autoriai akcentuoja objektyvius smurto požymius (smurtas – tam tikrais požymiais apibūdinama veika), kiti – prieštaravimą

¹⁸ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-150

¹⁹ JT vaiko teisių konvencija 19 str. 1 d. Čia sakoma, kad „Valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, ižėidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą...“.

²⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 2000. P. 718, 603.

²¹ Aut. past.

²² Longman Exams Dictionary. – Pearson Education Limited, 2006. – P. 1714

²³ Gilligan J. Smurto prevencija; Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacija; Povilaitis R. Jasiulionė J.S., Kuriėnė A. ir kt. Kuriame mokyklą be patyčių; Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija.

²⁴ Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas, 1997. P. 138.

²⁵ Justickis V. Kriminologija. Vadovėlis. D. 1. Lietuvos teisės universitetas – Vilnius, 2001. – P. 411

aukos valiai, tretį – kaltininko tikslą smurtauti ir pan. *Agresija* apibūdinama kaip priešiškas elgesys, kuriam būdingas įžūlumo demonstravimas ar net jėgos panaudojimas²⁶ bei žmogaus reakcija į tam tikrą ar tariamą grėsmę²⁷ ar puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar psichiškai paveikti.²⁸ Todėl šiame darbe apibūdinimą *agresyvus* elgesys laikytume sinonimu *smurtiniam* elgesiui. Literatūros analizė taip pat leidžia daryti išvadą, kad teisės moksluose sąvokos „smurtas“, „agresija“ ir „prievarta“ dažniausiai laikomos sinonimais. Nagrinėjant smurtinio nusikaltimo sampratą, pagrindinis dėmesys skiriamas argumentams, kuriais remiantis būtų galima apjungti kriminologijos ir baudžiamosios teisės moksluose pateikiamas smurto sampratas. Taigi **esminiai smurto požymiai yra: (a) neteisėtumas, (b) tyčinis pobūdis, (c) nukreiptumas į kitą žmogų, (d) fizinis arba psichinis poveikis jam.**²⁹

Baudžiamosios teisės požiūriu prievarta ar agresija, o tai yra ir smurtas, gali būti tiek fizinis (kaip jį supranta visuomenės dauguma), tiek ir psichinis (kaip jo sampratą papildo baudžiamosios teisės teoretikai). Taigi smurtas gali ne tik fiziškai sužaloti žmogų, bet ir sukelti dvasinių išgyvenimų ir kančių, pakenkti jo intelektui.³⁰

Remdamiesi pateikta informacija, galime daryti prielaidą, kad *smurtas – tai įvairūs įžeidimai, grubus ar nerūpestingas elgesys, nepriežiūra, išnaudojimas, taip pat ir seksualinis ar kitas panašaus pobūdžio neteisėtas tyčinis elgesys nukreiptas į kitą žmogų.*

Specialistai dažniausiai išskiria keturias didesnes smurto kategorijas.³¹

1. *Fizinis* smurtas;
2. *Emocinis* arba psichologinis smurtas;
3. *Seksualinis* arba lytinis smurtas;
4. *Nepriežiūra.*

Fizinis smurtas prieš vaikus – tai tų asmenų, kurie yra atsakingi už vaiką, turi jo pasitikėjimą ar santykinę valdžią jam ir galimybę jį kontroliuoti, faktinę ar potencialią fizinę žalą vaikui keliantys veiksmai sąveikaujant (arba nesąveikaujant) su juo. *Fizinis smurtas - tai veiksmai, kai tyčia žalojamas vaiko kūnas, dažnai tose vietose, kurias slepia drabužiai.*³²

Emocinis smurtas prieš vaikus – tai judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, nuvertinimo, menkinimo, žeminimo, šmeižto, padarymo atpirkimo ožiu, grasinimo, gąsdinimo, atskyrimo,

²⁶ Psichologijos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – P. 9-10.

²⁷ Leonavičius J. Sociologijos žodynas – Vilnius: Academia, 1993. – P. 9.

²⁸ Tarptautinių žodžių žodynas – Vilnius: UAB “Gimtinė”, 1999. – P. 17.

²⁹ Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. – Vilnius, 2003. – P. 14.

³⁰ Jatkevičius A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. // Teisė. Nr. 33 (4). Vilnius, 1999. P. 37-38.

³¹ Čia pateikiame Pasaulinės sveikatos organizacijos (PSO, angl. - WHO) apibrėžimus kiekvienai iš šių kategorijų apibūdinti. Cit. iš Karmaza, E., Grigutyte N. Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius, 2007. – P. 12-13.

³² Valstybinis psichikos sveikatos centras <http://www.vpsc.lt>. [žiūrėta 2008 07 19].

kvailinimo ar kitokie ne fizinio kontakto priešiški elgsenos modeliai, keliantys ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralinei ar socialinei sveikatai ir vystymuisi. Šie veiksmai yra sąmoningai atliekami asmens, turinčio tiesioginę valdžią, galią vaiko atžvilgiu ar vaiko pasitikėjimą. *Emocinis (psichologinis) smurtas - tai toks tėvų arba globėjų elgesys, kuriuo jie stengiasi sunaikinti teigiamą vaiko požiūrį į save. Suaugusieji abejingi vaikui, atstumia jį, verčia daryti daugiau nei jis gali (pvz., mokytis), neleidžia bendrauti su kitais vaikais, nors žino, kad tai būtina vaiko vystymuisi, niekada jo nepriglaudžia, nenešioja ant rankų.*³³

Seksualinis smurtas prieš vaikus – tai priklausomų raidos požiūriu vaikų ir paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie nėra pakankamai subrendę, kurią ne visai suvokia, į kurią nesugeba tinkamai reaguoti, kuri pažeidžia socialinius tabu ir kuria tvirkintojas siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ar gauti su šia sritimi susijusį pelną. Kaip seksualinė prievarta įvardijamas ir vaikų tvirkinimas verčiant žiūrėti pornografinius filmus, stebėti lytinį aktą, įvairiai gundant, glamonėjant ir pan. Dažnai vaikai nukenčia ir nuo nepažįstamų prievartautojų, bet vaikai prievartaujami ir šeimose, ir vyresnių vaikų, ir bendraamžių.

Nepriežiūra - tai dažnas sistemingas arba visiškas nesirūpinimas vaiku, kuris ne tik smarkiai žaloja vaiko sveikatą, stabdo jo augimą, padaro jį pedagogiškai apleistą. Skaudžiausia vaiko nepriežiūra šeimoje, niekuo nepateisinama vaiko nepriežiūra mokykloje (ikimokyklinėse įstaigose) ir visuomenėje. *Vaikų nepriežiūrą galima apibrėžti kaip netinkamą elgesį su vaiku, nepatenkinant jo poreikių: pastogės, maisto, aprangos, mokymo, priežiūros, medicininės priežiūros ar kitų svarbių reikmių, būtinų fizinių, emocinių ir intelektualinių gebėjimų raidai.*

Specialistai (E. Karmaza, N. Grigutytė, R. Povilaitis, J.S. Jasiulionė ir kiti) pateikia labai plačią gamą elgesio formų, kurios yra netinkamos ir priskiriamos prie *smurto mokykloje*.

Tai:

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kito žmogaus mušimas per veidą, rankas, kojas, pilvą, nugarą, užpakalį.</i> • <i>Nužudymas ar kėsಿನimasis nužudyti.</i> • <i>Peiliu, lazdu, kitų šaltųjų ginklų nešiojimas ar panaudojimas.</i> • <i>Pastūmimas.</i> • <i>Kojos pakišimas, kad kitas nugriūtų ar susižalotų.</i> • <i>Daiktų mėtymas į kitą žmogų.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Gąsdinimas.</i> • <i>Grasinimas susidoroti.</i> • <i>Daiktų ar pinigų atėmimas ar vogimas.</i> • <i>Vertimas neatskleisti smurtinių veikslių pedagogams.</i> • <i>Išjuokimas, siekiant pažeminti.</i> • <i>Įžeidus pravardžiavimas.</i> • <i>Necenzūrinės kalbos vartojimas.</i> • <i>Privertimas bėgti iš pamokų.</i>
--	--

³³ Valstybinis psichikos sveikatos centras <http://www.vpsc.lt>. [žiūrėta 2008 07 19].

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kito žmogaus daiktų naikinimas.</i> • <i>Rankos užlaužimas.</i> • <i>Spjaudymas.</i> • <i>Kandžiojimas.</i> • <i>Sprigtai, skausmingi odos trynimai.</i> • <i>Tempimai prieš kito žmogaus valią.</i> • <i>Apipylimas vandeniu ar kitais skysčiais.</i> • <i>Drabužių plėšymas.</i> • <i>Dūrimas peiliu, tušinuku ar kitu daiktu.</i> • <i>Draskymas nagais.</i> • <i>Tampymas už plaukų.</i> • <i>Smaugimas.</i> • <i>Kito žmogaus daiktų ar kūno tepiojimas tušinuku, rašalu, flomasteriais ar pan.</i> • <i>Bet koks kitoks skausmo sukėlimas.</i> • <i>Intymių kūno dalių lietimasis prieš žmogaus valią.</i> • <i>Seksualinis priekabiavimas žodžiais ar raštu.</i> • <i>Vaikų iki 14 m. seksualinio neliečiamumo pažeidimas.</i> • <i>Neleidimas drabužinėje persirengti, kitiems nestebinti.</i> • <i>Smurtinių bausmių taikymas.</i> • <i>Naudojimas socialiniu statusu ar einamomis pareigomis, siekiant pažeminti kitą žmogų ar jam pakenkti.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Garsus rėkavimas pamokos metu.</i> • <i>Riksmai pertraukų metu ar kieme sukeltiems nemaloniems jausmams.</i> • <i>Šmeižtas ar apkalbinėjimas už akių, siekiant pažeminti.</i> • <i>Demonstratyvus piktybinis izoliavimas.</i> • <i>Ižeidžių raštelių, žinučių mobiliuoju telefonu ar elektroniniu paštu rašymas.</i> • <i>Privačios informacijos atskleidimas siekiant pažeminti.</i> • <i>Kitų žmonių ignoravimas dėl lyties, amžiaus, išvaizdos, gebėjimų.</i> • <i>Vertimas meluoti.</i> • <i>Privertimas atlikti veiksmus, kurie yra naudingi tik išnaudotojui.</i> • <i>Vertimas rinktis, su kuo bendrauti ar nebendrauti.</i> • <i>Mokyklos drausmės taisyklių pažeidimas.</i> • <i>Viešas kito asmens išjuokimas.</i> • <i>Tyčinis kito žmogaus įskaudinimas.</i> • <i>Privertimas skolinti.</i> • <i>Demonstratyvus atsisakymas vykdyti administracijos, pedagogų nurodymus, susijusius su ugdymo procesu.</i> • <i>Piktybinis dominavimas, priimančias sprendimus.</i> • <i>Demonstratyvus ar piktybinis vengimas spręsti smurto atvejus.³⁴</i>
--	--

Kaip matome iš pateiktų apibūdinimų, tai nėra išsamus sąrašas. Be to jis apibrėžia ne tik smurtą tarp moksleivių, tačiau gali tikti ir apibūdinant mokytojų smurtą prieš mokinius.

³⁴ Karmaza, E., Grigutyte N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius, 2007. P. 9; Povilaitis R., Jasiulionė J.S., Kuriene A. ir kt. Kuriamo mokyklą be patyčių. Vilnius, 2007. – P. 24-26.

Iš aukščiau minėtų smurto rūšių mokykloje rečiausiai susiduriama su nepriežiūra bei seksualiniu smurtu, tačiau *fizinio* ir *psichologinio* smurto atvejai gana dažnas reiškinys Lietuvos moksleivių tarpe.

Stebėjimai ir pokalbiai su mokiniais, jų tėvais ir mokytojais leidžia daryti išvadą, jog visi jie *smurtą mokykloje* supranta nevienodai. Pvz., mokiniams tai siejasi su kaulų lūžiais, išmuštais dantimis, kai nuo sužalojimų teka kraujas. Tėvai kartais prie smurto nepriskiria fizinių bausmių ar grasinimų, o pedagogai neretai prabyla apie mokinių smurtą prieš mokytojus. „Smurtas mokykloje“ yra plati sąvoka, nurodanti smurtinių nusikaltimų geografinę vietą. Tai panašus terminas kaip ir „smurtas šeimoje“. Analogiškai turėtų būti terminas „smurtas gatvėje“ ar pan.³⁵ *Smurtas mokykloje – tai prievartos pasireiškimas vaikų ugdymo įstaigos teritorijoje ar tarp jos bendruomenės narių.*

Kitas dažnas Lietuvos mokyklose reiškinys yra *patyčios* (arba priekabiavimas). *Patyčios – tai ko nors darymas tyčia kieno apmaudui.*³⁶ Jos apima labai platų smurtinio elgesio spektrą. Dažnai patyčių terminas apibrėžia lengvesnio fizinio ar psichologinio smurto formas. Patyčios gali būti ne mažiau žalingos nei sunkios smurto formos, kaip sumušimas, išžaginimas, grasinimai nužudyti ar panašiai. Kaip ir smurtą mokykloje, patyčias apibrėžti gana keblu. Pvz., vienas iš galimų apibrėžimų „Patyčios – tai valingas, sąmoningas noras sukelti kitam žmogui stresą ar nemalonius jausmus“³⁷ neapima atveju, kai tarkime mokinys pravardžiuoja bendraklasį sąmoningai, bet nepagalvodamas, kad kitam tai sukelia neigytvius jausmus. Pasak „Vaikų linijos“ direktoriaus ir psichologo R. Povilaičio, „nebūna normalių patyčių. Tyčiojamosi norint įskaudinti.“³⁸ Patyčių fenomenas yra labai dažnas Lietuvos mokyklose. Nuolatinės nedidelės priekabės, pravardžiavimai, žeminimai yra daug dažnesni nei sunkios ar žiaurios smurto formos.

(3) Apibrėžę smurtą, pereiname prie smurtinio nusikalstamumo ir mokslo, tyrinėjancio šiuos dalykus. Nusikalstamumas – tai visuma nusikaltimų, kurie tam tikru laikotarpiu padaromi tam tikroje visuomenėje.³⁹ Pasak A. Jatkevičiaus „smurtinis nusikalstamumas – tai per tam tikrą laikotarpį tam tikroje teritorijoje padarytų smurtinių nusikaltimų ir juos padariusių asmenų visuma.“⁴⁰

Kriminologija – tai mokslas, tyrinėjantis nusikalstamumą ir visuomenės reakcijas į jį. Todėl mėginsime *išsiaiškinti, kokie veiksniai skatina nusikalstamą elgesį (o tokiu laikytume*

³⁵ Karmaza, E., Grigutyte N. ir kt. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. Vilnius, 2007. – P. 7.

³⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

³⁷ What is bullying? Defining bullying: a new look at an old concept <http://www.education.unisa.edu.au/bullying/define.html> [žiūrėta 2008 10 27].

³⁸ cit. pagal www.vaikulinija.lt [žiūrėta 2008 08 24].

³⁹ Justickis V. Kriminologija. Vadovėlis. D.1 – Vilnius, 2001. – P. 10.

⁴⁰ Jatkevičius A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. // Teisė. Nr. 33 (4). Vilnius, 1999. – P. 38.

moksleivių tarpusavio smurtą), ir kaip būtų galima užkirsti kelią tokiems socialiniams konfliktams, kurie veda moksleivius prie tarpusavio smurto.

Nepilnamečių nusikalstamumas⁴¹ bei klestintis smurtas,⁴² yra opi mūsų visuomenės problema. Mes nagrinėsime smurtą kaip nusikalstamą reiškinį ir visas jo formas - fizinį, emocinį smurtą ir patyčias, kurios būdingos mokyklinio amžiaus vaikams ugdymo įstaigose ir greta jų.

Baudžiamosios teisės specialistai nusikaltimu laiko tik sąmoningą ir valingą veika, kuri pasireiškia aktyvia elgesio forma – veikimu ar pasyvia elgesio forma – neveikimu. Pagrindiniai nusikaltimo požymiai yra šie: nusikaltimas - tai veika (a), pavojinga (b) ir priešinga teisei (c).⁴³ Mūsų nagrinėjamu atveju *moksleivių tarpusavio smurtas* turi nusikaltimui būdingų požymių. Kad smurtas yra veika, išsiaiškinome anksčiau pateikdami jo apibrėžimą. Aktyvi šio elgesio forma pasireiškia tokiais aukščiau minėtais veiksmais, kaip mušimas, spardymas, stumdymas, rankos užlaužimas, tempimas už plaukų, gąsdinimas, šmeižimas, apkalbinėjimas, pažeminimas, įžeidžių žinučių rašymas ir pan. O pasyvią šios sąmoningos ir valingos veikos formą apibūdina tokie veiksmai, kaip nebendravimas arba tėvų nesirūpinimas savo vaiku, jo apleidimas, nepriežiūra. Analizuojant *mokinių tarpusavio smurto* problemą, veikos pavojingumas pasireiškia, kėsintis į tokius valstybės saugomus teisinius gėrius, kaip asmens garbė, orumas, sveikata ar gyvybė. Pavojingumą lemia įvairūs objektyvūs ir subjektyvūs veikos požymiai. Pagrindinis vaidmuo tenka objektyviems požymiams: padarytos veikos pobūdžiui, pasekmėms, vietai, laikui ir kitoms aplinkybėms, kadangi šie požymiai yra labiau pastebimi ir lengviau vertinami nei subjektyvūs požymiai. Tačiau nereikia menkinti ir subjektyvių požymių: kaltės, tikslo, motyvo, kadangi šie požymiai daro nemažą įtaką veiką pripažįstant ar nepripažįstant pavojinga.⁴⁴

Bendraamžių smurtas ir patyčios mokyklose kelia grėsmę tiek skriaudžiamam, tiek jį skriaudžiančiam vaikui ar paaugliui. Kalbant apie vaikų vaidmenis smurto situacijoje, be *aukos* (patiriantis smurtą) ir *skriaudėjo* (dažniausiai pradedantis, inicijuojantis smurtinius veiksmus, ieškantis palaikymo, įtraukiantis kitus), dar galima išskirti ir *aktyvų šalininką* (palaikantį skriaudėją, prie jo prisijungiantį, tačiau nepradedantį smurtinių veiksmų), *šalininką* (pritaria ir dalyvauja, tačiau ne taip aktyviai), *pasyvų šalininką* (pritaria, bet aktyviai neįsitraukia), *neutralų stebėtoją* (stebi, kas vyksta, stengiasi neįsitraukti), *galimą gynėją* (nepritariantis smurtui, norintis padėti aukai, bet nieko nedarantis dėl baimės tapti smurto auka) ir *aukos gynėją* (stengiasi padėti

⁴¹ Žr. priedą Nr. 1 (Duomenys pateiktam grafikui paimti iš <http://www.nplc.lt/statistika.html> bei iš <http://www.vrm.lt/index.php?id=65>. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu (Forma_30N-ITĮ))

⁴² Žr. priedą Nr. 2 (Panaudoti statistiniai duomenys iš <http://www.nplc.lt/statistika.html> bei iš <http://www.vrm.lt/index.php?id=65>. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (Forma_50N-ITĮ))

⁴³ Baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2003. – P. 118-119.

⁴⁴ Baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2003. – P. 120.

aukai, bando sustabdyti smurtą).⁴⁵ Žvelgiant į smurto pasekmes matyti, kad silpniesni, žemesnių klasių vaikai iš savo bendramokslų gali sulaukti įžeidinėjimų, traumuojančių jų psichiką, ar net mirtinų smūgių. Todėl nekyla abejonių, jog smurtinis elgesys su tokiais pasekmėmis laikytinas pavojinga veika.

Kalbant apie **kriminologinę moksleivių tarpusavio smurto analizę**, mes turime **išsiaiškinti ir suvokti smurto (kaip nusikalstamo reiškinio) priežastis bei dėsningumus ir stengtis pateikti galimų prevencinių priemonių kompleksą.**

Apibrėžę *moksleivio, smurto bei kriminologinės analizės* sąvokas, galime formuluoti ir 1-10 klasių moksleivių tarpusavio smurto apibrėžimą. Taigi **1-10 klasių moksleivių tarpusavio smurtas – tai, pradėjusių lankyti mokyklą, taip pat jaunesnio arba vyresnio mokyklinio amžiaus vaikų neteisėtas, savavališkas, tyčinis elgesys, žlugdantis normalų asmenybės vystymąsi ir nukreiptas į kitą asmenį.**

Galime daryti išvadą, jog **1-10 klasių moksleivių tarpusavio smurto kriminologinė analizė** apima **mokyklinio amžiaus vaikų neleistino, tyčinio bei savavališko elgesio vienas kito atžvilgiu, kai daromas fizinis ar psichinis poveikis, priežasčių išsiaiškinimą bei galimų prevencinių priemonių kovai su šiuo reiškiniu pateikimą.**

Antrajame šio skyriaus poskyryje mėginsime analizuoti pagrindines smurto tarp moksleivių priežastis.

1.2. Smurto bendrojo lavinimo mokykloje priežastys

Jungtinių Tautų tyrimas⁴⁶ dėl vaikų patiriamo smurto rodo, kad 40 milijonų vaikų iki 15 metų kiekvienais metais patiria smurtą. Remiantis šių metų duomenimis,⁴⁷ Lietuvoje 48 proc. vaikų patiria smurtą namuose, 65 proc. vaikų patiria patyčias ir smurtą mokyklose.

Šioje dalyje šeimos problemos, mokyklos aplinka bei šiuolaikinių technologijų įtaka moksleiviams nagrinėjamos kriminologiniu aspektu, t.y. analizuojamos tiek, kiek jos susiję su moksleivių tarpusavio smurtinio elgesio apraiškomis.

Moksleivių tarpusavio smurto priežastys kriminologijoje nėra nuodugnai nagrinėtos, tačiau tikslinga būtų remtis mokslininkų analizuotomis nepilnamečių smurtinių nusikaltimų priežastimis⁴⁸ ir iš jų išskirti esmines, būdingas moksleivių tarpusavio smurtui.

⁴⁵ Povilaitis R., Jasiulionė J.S., Kuriėnė A. ir kt. Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius, 2007. – P. 28.

⁴⁶ JT tyrimas dėl vaikų patiriamo smurto // http://www.gelbvaik.lt/lt/news/press_releases/?id=113 [žiūrėta 2008 10 28].

⁴⁷ 2008 m. TNS Gallup atliktas tyrimas // <http://www.alfa.lt/straipsnis/202650> [žiūrėta 2008 11 12].

Asmenybės socializacijos ypatumus, kurie savo ruožtu gali iššaukti smurtinį bei nusikalstamą mažamečio ar nepilnamečio elgesį, lemia daugybė faktorių. Individą veikia iš esmės visi veiksniai, tačiau sociologai labiau linkę akcentuoti tik tam tikrus socializacijos institutus, turinčius ypač didelę reikšmę individo formavimuisi – tai šeima, mokykla, žiniasklaida, draugai.

1.2.1. Su šeima susiję veiksniai

Šeima yra pirmasis institutas, galintis paskatinti kriminalines elgesio užuomazgas. Dėl šios priežasties ir atliekami kriminologiniai tyrimai, kurių objektas – nepilnamečių nusikalstamumo, namų aplinkos ir vaikų auginimo praktikų sąveika. Šios dalies tikslas yra: parodyti, kad *lemiamą įtaką vaiko elgesiui*, o taip pat – ir smurtinio elgesio atsiradimui bei palaikymui, turi *šeima*, tiksliau kalbant – tėvai.

Lietuvos Konstitucijoje pabrėžiama, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas... Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais.“⁴⁹ Tėvai (globėjai, rūpintojai) privalo: sudaryti vaikui sveikas ir saugias gyvenimo sąlygas, apsaugoti jį nuo smurto, prievartos ir išnaudojimo, užtikrinti, kad vaikas laiku pasitikrintų sveikatą.⁵⁰

Šeimoje vaikas socializuojasi ir su savo vertybinėmis nuostatomis jis ateina į kitą aplinką – mokyklą. Atsakant į klausimą apie moksleivių tarpusavio smurto priežastis pažvelkime į vaiko, kuris nesmurtauja ir neturi tokių problemų, kaip rūkymas, alkoholio ar narkotikų, vartojimas (kurios neretai pasireiškia mokykloje), ypatybes. Pastebėsime, jog tokių vaikų aplinkos ypatybė – darni arba palyginti darni šeima, kurioje vaikas gauna pakankamai tinkamo dėmesio, jaučiasi reikalingas tėvams ir mylimas. Tokioje šeimoje tėvai domisi vaiko poreikiais, ir tie poreikiai yra tenkinami. Pamatysime, jog gerai besijaučiantis ir tinkamai besielgiantis vaikas turi stiprų teigiamą ryšį su suaugusiais žmonėmis, - tėvais ar globėjais. Tokį ryšį galima vadinti meile. Vaiko teisių konvencijos preambulė sako, jog „visapusiškai ir harmoningai vaikas vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą...“⁵¹

Vaikas, kuris jaučiasi saugus ir mylimas šeimoje, gerbia tėvus ir kitus žmones, neturi poreikio smurtauti. Kitaip yra su vaikais iš šeimų, kurios nėra darnios ar palankios vaikui, nes

---

⁴⁸ Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. // Teisės problemos. 1993, Nr. 1; Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // Jurisprudencija, 2002, t. 27(19); Babachinaitė G. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys. // Filosofija ir sociologija. – 1993. – Nr.1; Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – 1997, LTU; Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002.

⁴⁹ LR Konstitucijos 38 str.//Valstybės žinios. 2007, Nr. 33-1014. (Aktuali redakcija nuo 2004-07-13).

⁵⁰ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 47 str. 2 d. 2 p. // Žin., 1991, Nr. 23-593. (Aktuali redakcija nuo 2006-06-13).

⁵¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

nemoka, nenori ar negali tokiomis būti.⁵² Vykstant esminei pastarųjų metų Lietuvos visuomenės transformacijai, šeima patiria ryškių pokyčių. Jie akivaizdūs visose šeimos gyvenimo srityse. Keičiasi šeimos ekonominio funkcionavimo pagrindai, veiklos ir saviraiškos galimybės, vidiniai saitai tarp šeimos narių, vertybinės orientacijos ir gyvenimo prioritetai.

Kadangi nagrinėjame tokį neigiamą reiškinį, kaip moksleivių tarpusavio smurtas, tai ir veiksniai šeimoje, sąlygojantys jo atsiradimą, bus negatyvūs. Kai kurie sociologai⁵³ pastebi, kad tipinių, tradicinių šeimų vaikai nusikalsta atsitiktinai, dažniausiai dėl draugų, kitų suaugusiųjų įtakos Nepilnos šeimos, kur vaikus auklėja tik vienas iš tėvų (dėl skyrybų ar mirties) ir kur neretai trūksta dėmesio vaikams, sunkiau verčiasi materialiai. Tačiau pats svarbiausias veiksnys yra šeimos vidinė atmosfera, tėvų ir vaikų santykiai. G. Valickas⁵⁴ akcentuoja didelę asocialios šeimos reikšmę bei fizinę prievartą ir smurtą, emocinį atstūmimas ir auklėjimo klaidas.

Šeima ir jos poveikis vaikui yra gana plačiai tyrinėtas. Tačiau kaip teisingai pastebėjo prof. dr. G. Babachinaitė, vykstant valstybės ir visuomenės socialinei raidai *aktualu nuolat tyrinėti ir nepilnamečių smurtinių nusikaltimų priežasčių pokyčius* bei galimą jų transformaciją.⁵⁵

Vertinant dabartinę šeimą Lietuvoje ir jos poveikį vaikui, reikia atsižvelgti į kai kuriuos sąlyginai *naujus* aspektus: (1) daugiau skyrybų; (2) daugiau nepilnų šeimų; (3) daugiau pakartotinių vedybų; (4) daugiau vaikų laikinai gyvenančių be tėvų (dėl migracijos); (5) daugėja nesusituokusių porų ir atskirai gyvenančių tėvų; (6) daugėja moterų užsiėmusių karjera. Taigi plačiau apstokime ties keletu iš jų.

Bendras Tarptautinės Migracijos Organizacijos (TMO) ir Socialinių tyrimų instituto atliktas tyrimas⁵⁶ rodo, kad Lietuvoje šiuo metu gali būti apie 25-30 tūkstančių vaikų, kurie yra laikinai „netekę“ abiejų arba vieno iš tėvų dėl pastarųjų laikinos emigracijos norint pagerinti finansinę šeimos situaciją. Šiuo tyrimu atskleidžiama ir socialinė-emocinė, vadinamosios ekonominės emigracijos pusė, t.y. poveikis šeimai. Tyrimai rodo, jog daro poveikį su vienu ar visai be tėvų likusiems vaikams, keičia jų gyvenimo būdą. Vaikai daug jautriau išgyvena išsiskyrimą nei jų tėvai. Mažamečiams toks tėvų išvykimas visuomet sukelia daugiau streso nei vyresniems. Vaikai tampa liūdnesni (48,5 proc.), piktesni, dažniau verkia, pradeda blogiau mokytis (per 20 proc.), jiems išryškėja anksčiau nepastebėtos baimės, tampa grubesni, net agresyvūs. Yra paminėtinas ir atvirkštinis reiškinys, kurį pastebėjo 40 proc. su vaikais likusių

⁵² Atas A. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys tėvų akimis. // Pranešimas konferencijai „Efektyvios nepilnamečių justicijos sistemos vystymas“. 2007 m. lapkričio 16 d.

⁵³ Sniečkutė M. Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima. Prieiga per internetą <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr16/nepilnameciai.asp> [žiūrėta 2008 09 18].

⁵⁴ Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997. – P. 217.

⁵⁵ Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija // Jurisprudencija, 2002. T. 27(19). – P.112.

⁵⁶ Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos // Tarptautinės Migracijos Organizacijos (TMO) ir Socialinių tyrimų instituto tyrimas. <http://www.iom.lt/> [žiūrėta 2008 09 30].

tėvų, kad partneriui išvykus vaikai tapo meilesni. Tačiau drįstume teigti, jog ši pozityvi reakcija dažnai slepia vaiko stresą ir baimę būti paliktam antro iš tėvų. Emigracija neretai dar įvardijama kaip pagrindinė pasikeitusių – dažniausiai pašlijusių tėvų tarpusavio santykių priežastis. Situaciją apsunkina tai, kad net (44,3 proc.) šeimų nėra tvirtai apsisprendusios, kada įvyks jų susijungimas. *Taigi galime teigti*, kad nepritekliai šeimoje skatina jos narių ekonominę emigraciją, kas savo ruožtu sukelia skaudžius ir nepataisomus padarinius ne tik vaikams, bet ir jų tėvams. Dar tokią šeimą, kurioje vienas iš sutuoktinių išvykęs keletui metų dirbti į užsienį būtume linkę vadinti *nepilna*, bent laikinai.

Kanados psichologė, M. G. Robichaud,⁵⁷ plačiai tyrinėjusi smurtinį vaikų elgesį, išskiria pažeminimus šeimoje, kurie gali tapti priešiško elgesio pavyzdžiu ir skatinti atkartoti tokį elgesį. Pažeminimai gali būti įvairių formų: pradedant nuolatine menkinančia kritika, nerealiais reikalavimais bei perdėtomis bausmėmis ir baigiant grasinimais, užgauliojimais ir mušimu. Tačiau nereikia manyti, kad absoliučiai visi vaikystėje prievartą patyrę vaikai patys taps skriaudėjais. Dėl emocinio ryšio su tėvais stokos, šilumos, priežiūros trūkumo vaikui gali atsirasti menkumo ir netgi nevisaveriškumo jausmas. Pasak psichologės, aiškių, suprantamų ir visiems šeimos narių poreikiams pritaikytų elgesio taisyklių nebuvimas ar tėvų hipergloba, trukdo vaikui tapti savarankiškam, neugdomas atsakomybės jausmas, slopinama iniciatyva. Dar ji akcentuoja tėvų nesutarimus auklėjant vaikus, kai vienas iš tėvų būna kritiškas ir griežtai reikalauja, o kitas – pernelyg nuolaidus, per daug leidžia. Ji pastebi ir nenuosekliai taikomų elgesio taisyklių momentą, kai auklėjimas kinta priklausomai nuo nuotaikos arba tėvų kaltumo jausmo. Kiti specialistai, greta jau paminėtų priežasčių, pabrėžia ir stresą, atsiradusį dėl gyvenimo atskirai, skyrybų, poros kivirčų ir materialinių sunkumų šeimoje, kuris gali padidinti tėvų dirglumą. Tyrėjai nustatė, kad vargingų vaikų mokykliniai pasiekimai, sugebėjimas prisitaikyti emociškai ir gebėjimų vystymasis yra žymiai mažesni negu vidutiniojo sluoksnio vaikų.⁵⁸

Ne vieną šių teiginių patvirtina ir Lietuvos psichologai, patyčių reiškiniui mokykloje skyrę daug dėmesio. R. Povilaitis ir kiti⁵⁹ teigia, kad šeimos įtaka vaiko agresyvumui ir polinkiui tyčiotis yra labai didelė. Šio reiškinio tyrinėtojai išskiria keletą veiksnių, didinančių šeimos poveikį vaiko agresyviai elgesiui: (1) *tvirto prierašumo prie vaikai svarbių asmenų per pirmuosius trejus gyvenimo metus nebuvimas*; (2) *vaiko poreikių ignoravimas*; (3) *suaugusiųjų priežiūros stoka*; (4) *palankus šeimos požiūris į agresyvią elgesį*.

⁵⁷ Robichaud M. G. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos, 2007. – P. 26-28.

⁵⁸ *op. cit.* Robichaud M. G. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos, 2007. (Offord D.R. Comparison of School Performance, Emotional Adjustment and Skill Development of Poor and Middle-Class Children // Canadian Journal of Public Health. P. 174-178).

⁵⁹ Povilaitis R., Jasiulionė J.S., Kurienė A. ir kt. Kuriamė mokyklą be patyčių. Vilnius, 2007. – P. 48.

Fizinių bausmių naudojimas vaikus moko, kad smurtinis, agresyvus elgesys yra priimtinas siekiant kitų pagarbos ar norint pelnyti autoritetą. Šiuolaikinės psichologijos požiūriu, pats bausmės taikymas jau yra pažeminimas, kuomet yra aiškiai parodoma, kas yra viršesnis ir kas turi paklusti. *Taigi, manytume*, jog būtų visiškai klaidingas teiginys, kad vaiką galima išmokyti nesmurtauti jam taikant fizines bausmes.

Kalbant apie tėvų auklėjimą D. Baumrind⁶⁰ išskiria keturis tėvų auklėjimo stilius⁶¹ ir teigia, kad jie taip pat turi įtakos vaiko socialinių įgūdžių lavinimui. Antai demokratinis tėvų stilius, dideli reikalavimai ir tuo pat metu didelis jautrumas vaiko poreikiams skatina įgūdžius, kurių reikia norint susirasti draugų, bendradarbiauti su kitais ir turėti gerą savivertę.⁶² Griežtas, atlaidus arba aplaidus tėvų stilius skatina mažesnius vaiko socialinius įgūdžius. Griežtas tėvų stilius: dideli reikalavimai, bet kartu šaltumas ir atšiaurumas skatina tokio elgesio kaip agresija, nerimas ir nusišalinimas, atsiradimą.⁶³ Pernelyg didelė tėvų priežiūra trukdo įgyti socialinių įgūdžių ir augina užsisklendusius, nuo suaugusių priklausomus ir drovius vaikus. Pernelyg prižiūrintys tėvai apriboja vaiko galimybes, ypač socialines. Jie palieka nedidelę laisvę vaiko sprendimams ir iniciatyvoms, taip pat viskam, kas susiję su jo veiksmų atsakomybe ir pasekmėmis. Ši griežta ir trukdanti kontrolė yra tėvų nerimo išraiška; ji kenkia vaikui ir jį padaro pernelyg paklusnų ir pažeidžiamą.

Moksliniai tyrinėjimai⁶⁴ rodo, kad tėvai auklėja savo vaikus taip, kaip jie buvo auklėti, nors patys to nepastebi. Tėvų jausminis tonas, ypač išreiškiantis meilę, atstūmimą, daug svarbesnis vaiko raidai negu auklėjimo būdai (pvz., baudimas, atlyginimas, varžymas, leidimas) ar šeimyninė padėtis (pastovumas, skyrybos, partnerio mirtis). Baudimas turi grįžtamasias pasekmes. Fizinės bausmės skatina vaikų agresyvumą: kuo skaudžiau jie baudžiami, tuo agresyvesni jie tampa.

1.2.2. Su mokykla susiję veiksniai

Pagrindinis bet kokios mokyklos tikslas – ugdyti asmenybę, jos fizines ir dvasines savybes.⁶⁵

---

⁶⁰ *op.cit.* Robichaud M. G. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos, 2007. (Baumrind D. Parenting Styles and Adolescent Development. Encyclopedia of Adolescence, New York, Garland Publishing, vol. II, P. 746-758).

⁶¹ *Demokratinis stilius – aukštas reikalavimų ir jautrumo vaiko poreikiams lygis. Griežtas stilius - aukštas reikalavimų ir žemas jautrumo vaiko poreikiams lygis. Atlaidus stilius - žemas reikalavimų ir aukštas jautrumo vaiko poreikiams lygis. Atmetimas arba aplaidumas - aukštas reikalavimų ir jautrumo vaiko poreikiams lygis.*

⁶² *op.cit.* Robichaud M. G. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Vilnius: Baltos lankos, 2007. (Steinberg ir kt. Authoritative Parenting and Adolescent Adjustment Across Varied Ecological Niches.// Journal of Research on Adolescence, vol. 1, No 1. P. 19-36).

⁶³ *op.cit.* ten pat (Rubin D. H., Steward S. L., Chen S. Parents of Aggressive and Withdrawn Children).

⁶⁴ Černius V. J. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. – Kaunas: Aušra, 2006. – P. 13-21.

⁶⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius, 2000. – P. 357.

Individo socializaciją (tapimą asmenybe) sudaro tiek biologinės prielaidos, tiek ir individo integravimasis į socialinę aplinką, kurio metu vyksta socialinis pažinimas, socialinis bendravimas, įgyjami praktinės veiklos įgūdžiai, perimant socialines funkcijas, vaidmenis, socialines normas, teises ir pareigas.⁶⁶ Vaiko socialinis gyvenimas apima daug parametrų. Tai yra santykiai su tėvais, kitais šeimos nariais, bendraamžiais, socialinių sąveikų suvokimas ir t.t. Vaikui augant tobulėja ir jo supratimas apie kitus žmones, aplinkinį socialinį gyvenimą. Pradėjus lankyti mokyklą vaikui labai svarbus ne tik bendravimas su savo lyties tėvu, bet ir su bendraamžiais.

Pasak psichologų, bendraudami su draugais vaikai lavina daug socialinių įgūdžių. Didesnė dalis draugiškų santykių yra tarp tos pačios lyties vaikų, kas ypač ryšku 6-12 gyvenimo metais. Pradinių klasių moksleiviai dažniausiai renkasi draugus pagal tai, ką gali kartu nuveikti. Paaugliai draugus labiau renkasi pagal psichologinius veiksnius (bendri interesai, panašus požiūris). Paauglystėje lojalumas ir ištikimybė tampa labai svarbūs. Paaugliai draugams yra atviresni nei tėvams. Vaikystėje draugai vaikams padeda įgyvendinti vieną svarbų poreikį – veiklumą. O paauglystėje draugai atlieka kitą funkciją – perėjimą prie savarankiško gyvenimo.

Augę nepalankiomis šeimos sąlygomis, lyginant su jų bendraamžiais, ateina į mokyklą blogiau pasirengę mokymuisi, dažniau atsilieka moksle, stokoja mokymosi motyvacijos, nuolat sulaukia neigiamų vertinimų iš mokytojų, jų santykiai su mokytojais ir bendraamžiais yra sudėtingi. Tarp paauglių taip pat atsiranda tokie fenomenai kaip gradacija (kas kokias funkcijas atlieka draugų grupėje) ir konformizmas (prisitaikymas prie grupės). Paauglių grupės jauną žmogų gali ir įtraukti į neigiamą veiklą, ir iš jos ištraukti (pakeitus draugų grupę). Ar jaunuolis įsilies į tokią grupę priklauso nuo jo asmeninių savybių.⁶⁷ Į netinkamas draugijas labiau linkę burtis tie paaugliai, kurie iki paauglystės turėjo elgesio problemų (Vitaro, 1997).⁶⁸ F. Vitaro tyrimas parodė, kad vaikams, kurie dar iki brendimo turėjo polinkį blogai elgtis, teigiamos įtakos negali padaryti net geri draugai. Neigiamos paauglių draugijos greičiau suvilioja ribinius paauglius, neturinčius su tėvais saugių ryšių ir santykių (Dishion, 1995).⁶⁹

Socialinio pripažinimo siekimas. Moksleiviai taip pat kuria vadinamuosius hierarchinius santykius. Yra įvedamos kategorijos, nustatinėjama (pagal įvairius kriterijus), kas kam priklauso. Skirtingos grupės turi skirtingą socialinį statusą. Skirtingose mokyklose priklausymas vienai ar kitai grupei jaunuolį pakelia ar nuleidžia į tam tikrą socialinį statusą.

⁶⁶ Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra // Jurisprudencija. 2001. T. 20 (12). P. 16-17.

⁶⁷ Karmaza E. Vaiko raida. P. 109 // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 186 p., UDK 343.8(474.5). Prieiga per internetą <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 12].

⁶⁸ *op. cit.* Černius V.J. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. – Kaunas: Aušra, 2006. (Bee H. The Developing Child. 2000.P. 514).

⁶⁹ *op. cit.* Černius V.J. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. – Kaunas: Aušra, 2006. (Bee H. The Developing Child. 2000.P. 515).

Tokios grupelės ypač didelę įtaką daro 13-16 metų paaugliams. Pabrėždamas, jog yra stipresnis, labiau vertinamas, paauglys užsitikrina padėtį mokinių hierarchijoje, o tai, savo ruožtu, tampa ir pagrindine smurto priežastimi. Vaikai yra jautrūs socialiniam pripažinimui, ypač tarp bendraamžių. Kartais siekdami socialinio pripažinimo mokiniai rizikuoja naudoti smurtą prieš kitus.

Didelį susirūpinimą kelia agresyvus ir net smurtinis moksleivių tarpusavio elgesys. Ypač smurtauti linkę paaugliai, tačiau agresyvaus elgesio užuomazgos gali būti pastebimos jau pradinėse klasėse. Mokykloje vyksta ir vaiko transformacija į suaugusį žmogų, kurią apsunkina fiziologiniai pokyčiai ir lytinė branda, bręsta centrinė nervų sistema. Visi šie pokyčiai kelia daugiau įtampos ir nerimo. Paauglystė apibūdinama kaip sunkus psichologiškai organizmo ir asmenybės brendimo laikotarpis, pasižymintis labai stipriais prieštariniais išgyvenimais, emocijų ir elgesio sunkumais. Paaugliai yra jautresni, greičiau ir smarkiau reaguoja į nusivylimus, apribojimus, gyvenimo pasikeitimus. Agresyvus ar smurtinis elgesys paaugliui neretai atrodo vienas iš tinkamiausių ir paprasčiausių būdų apsaugoti save, įveikti vidinį nerimą, įsitvirtinti suaugusiųjų pasaulyje. Ypač tuomet, kai kitokių – socialiai priimtinių, brandesnių – būdų paauglys nėra įvaldęs. Arba tuomet, kai ankstesnė jo patirtis rodo smurtą esant vienintelį tinkamą būdą gauti tai, ko nori.⁷⁰

Tyrimai rodo, kad, nepriklausomai nuo lyčių skirtumų, pradinėse klasėse tik 6 proc. vaikų mokykloje neturi priešų ir su niekuo nesipyksta, o beveik trys ketvirtadaliai vaikų dažnai arba nuolat pykstasi su vienu, o kas penktas vaikas nesutaria su dviem, trimis ir daugiau bendraklasių (Juodraitis, 1998).⁷¹ Nustatyta, kad mergaitės yra žymiai agresyvesnės kitų mergaičių, nei berniukų atžvilgiu. Konfliktuodamos su tos pačios lyties atstovėmis, jos naudoja fizinį smurtą, pavyzdžiui, tąso už plaukų, tačiau toks elgesys nepasireiškia konfliktų su priešinga lytimi metu. 8-14 metų amžiaus grupėse berniukų fizinės agresijos vidutinis lygis gerokai aukštesnis nei mergaičių. Berniukų fizinės agresijos vidutinis lygis aukščiausias tarp 11-12 metų, kada prasideda paauglystė. Mergaičių agresyvumas, prasidėjus paauglystės laikotarpiui, taip pat beveik dvigubai padidėja, ir didėja toliau.⁷² 2002 m. "Rizikos grupės vaikų tyrimas" parodė, kad net 1/3 rizikos grupės vaikų per pastaruosius 3 metus buvo nukentėję nuo nusikaltimo (59 proc. buvo sumušti, 35 proc. apvogti, 13 proc. stipriai sumušti). Didžioji dalis (57 proc.) vaikų nusikaltimo auka tapo vieną kartą, du kartus (24 proc.), bet buvo ir tokių, kurie nurodė nusikaltimo

⁷⁰ Jusienė R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? P. 115 // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 186 p., UDK 343.8(474.5). Prieiga per internetą <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 12].

⁷¹ Juodraitis A. Delinkventinio elgesio vaikai: Pedagoginės – psichologinės problemos // Specialusis ugdymas, Šiauliai, 1998.

⁷² Žukauskienė R. (1999). Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. Prieiga per internetą <http://www.leidykla.vu.lt/> [žiūrėta 2008 06 13].

auka tapę net 10 kartų. Be to, tyrimas parodė, kad artimiausia vaikui aplinka – namai, mokykla ir jų teritorijos - yra pačios nesaugiausios: net 29 proc. nukentėjusiųjų nurodė, kad nusikaltimo auka tapo namuose ar prie namų, o mokykloje ar jos teritorijoje – 23 proc.⁷³ 2006 m. atlikto tyrimo „Vaikų nuomonė apie smurtą“⁷⁴ duomenų analizė parodė, jog 54 proc. berniukų ir 66 proc. mergaičių teigė, kad didžiausia grėsmė patirti smurtą kyla mokykloje. Vaikų nuomone, labiausiai prieš vaikus smurtauja bendraamžiai ir vyresni vaikai. Tik 10 proc. vaikų nurodė, kad jie mokykloje jaučiasi saugiai. Nors Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) paskelbti (2008 m. birželio mėn.) naujausi Tarptautinės moksleivių gyvenimo ir sveikatos studijos rezultatai⁷⁵ parodė, kad Lietuvos mokyklose vaikų, patiriančių patyčias ir besityčiojančių iš kitų, nuo 1994 iki 2006 metų reikšmingai sumažėjo, vis dėlto, lyginant su kitomis šalimis, patyčių dažnis Lietuvos mokyklose kol kas lieka vienas didžiausių.

Tyrimo duomenų analizė Lietuvos mokyklose⁷⁶ parodė aukštą vaikų (moksleivių) viktimizacijos lygį, lyginant su suaugusiųjų. Kas trečias vaikas (34 proc.) nurodė, jog yra nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos 2006 metais. Tuo tarpu Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2007 m. viktimologinio tyrimo duomenimis,⁷⁷ 2006 m. nusikalstamą veiką nurodė patyrę 15 proc. respondentų. Viktimologinio tyrimo duomenys parodė, jog vaikų viktimizacija yra daugiau smurtinio pobūdžio ir tuo skiriasi nuo suaugusiųjų viktimizacijos. NPLC bendri gyventojų viktimologiniai tyrimai rodo, jog iš visų nukentėjusiųjų apie 80 proc. respondentų nukentėję nuo turtinių nusikalstamų veikų, o nuo smurtinių apie 7-8 proc. Moksleivių viktimizacijos tyrimas parodė, kad net 14 proc. vaikų yra patyrę fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą, 6 proc. – nesunkų sveikatos sutrikdymą bei 4 proc. – seksualinio pobūdžio nusikalstamą veiką. Net 84 proc. moksleivių respondentų nurodė, jog dėl patirtos viktimizacijos nesikreipė į policiją, ir tik ½ informavo apie tai savo tėvus, todėl akcentuotinas itin

---

⁷³ Vileikienė E. Rizikos grupės vaikų tyrimas. - Vilnius: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2002. Reprezentatyvi rizikos grupės vaikų, įtrauktų į policijos informacinę apskaitą, apklausa atlikta 2002 m. gruodžio mėn. Individualių interviu metu visoje Lietuvoje buvo apklausti 1032 10-18 metų rizikos grupės vaikai.

⁷⁴ Tyrimą atliko LVTGO „Gelbėkit vaikus“. Tyrimo populiacija: šešių Lazdynų ir Karoliniškių mikrorajono mokyklų 11-17 metų moksleiviai. Respondentų skaičius ir amžius: N=582, amžius 11-17 metų. Tyrime dalyvavo 299 berniukai ir 283 mergaitės.

⁷⁵ Apklausus per 200 tūkst. paauglių (11, 13 ir 15 metų) 41 Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse ir regionuose, gauti išsamūs duomenys apie jaunuolių sveikatą ir su sveikata susijusią elgseną bei jų socialinę aplinką 2005/2006 metais. Tai – vienintelis tokio masto tyrimas, atskleidžiantis patyčių reiškinių paplitimą mokyklose tarptautiniu lygiu. Naujausio tyrimo duomenimis patyčias per paskutinius pora mėnesių (du kartus ir daugiau) patyrė 26,50 proc. mergaičių ir 27,97 proc. berniukų. Pagal patyčių patyrimą Lietuvos rodikliai yra pirmoje arba antroje vietoje priklausomai nuo vaikų amžiaus. Besityčiojančių vaikų buvo 30,33 proc. berniukų ir 16,60 proc. mergaičių. Pagal tyčiojimasi iš kitų vaikų Lietuva užima pirmą, trečią ir penktą vietą skirtingose amžiaus grupėse. (Išsamią tyrimo ataskaitą galima rasti tarptautinio tyrimo interneto svetainėje <http://www.hbsc.org>.) [žiūrėta 2008 08 24]

⁷⁶ Uscila R. Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje // Teisės problemos 2008/1 (59). - P. 92-102. Paminėtina, jog jog tyrime dalyvavo 12-14 ir 15-17 metų amžiaus moksleiviai (viso 2048) iš 100 mokyklų, reprezentuojančių visas Lietuvos mokyklas. Šie viktimizaciniai įvykiai per 5 metus (2003-2007m.) daugiau stebimi Vilniuje (43 proc.) bei kituose didžiuosiuose (Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) Lietuvos miestuose (44 proc.).

⁷⁷ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklapis <http://www.nplc.lt> [žiūrėta 2008 06 12]

didelis viktimizacijos procesų latentškumas. Atitinkamai 2006 m. NPLC viktimologinis tyrimas parodė, kad nesikreipusių į policiją dėl patirtos viktimizacijos buvo 37 proc.

Tyrimo duomenys parodė, jog 27 proc. moksleivių per 2007 metus yra padarę bent vieną nusikalstamą veiką. Be to, net 32 proc. nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų, tai smurtinio pobūdžio veikos.

Statistinių duomenų bei atliktų tyrimų analizė rodo, kad keli metai daugėja vaikų, nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, skaičius. Paminėtina ir tai, kad nukentėjusių vaikų procentinė dalis tarp visų nukentėjusių taip pat didėja. Mergaičių nukenčia mažiau nei berniukų ir pastarieji sudaro 2/3 visų nukentėjusių vaikų. Tačiau akivaizdžios ir nukentėjusių mergaičių skaičiaus didėjimo tendencijos per pastaruosius 2-3 metus. Analizuojant duomenis apie nukentėjusius vaikus, jų pasiskirstymą tarp amžiaus grupių pastebima, jog ženklesnis padidėjimas (2006 m.) matomas 7-9 bei 10-13 m. amžiaus grupėse. Pabrėžtina ir tai, kad mažėja aukai nepažįstamų nusikaltėlių dalis, bet nukentėjusių vaikų nuo pačių tėvų skaičius auga. Pastaraisiais metais stebimos ir seksualinės bei psichologinės prievartos didėjimas tarp nukentėjusių vaikų. Vaikai vis daugiau nukenčia nuo sunkesnių nusikalstamų veikų, t.y. nusikaltimų, kurių padariniai ilgam pasilieka vaikų sąmonėje. Tai itin grėsmingos tendencijos, nes būtent šie padariniai turi ilgalaikį poveikį, itin neigiamai įtakoja vaikų raidą, socializaciją.⁷⁸

Apibendrinant galime teigti, jog ne tik namuose vaikai bijo, kur kai kurie tėvai juos smarkiai baudžia už blogą pažymį, bet kartais vengia ir ugdymo įstaigų. Mokykloje vaikai patiria baimę dėl kontrolinių darbų, mokytojų, o labiausiai bijo priešiška nusiteikusių kitų vaikų patyčių.⁷⁹ Moksleiviai patiria fizinę prievartą (kuri dažniausiai pasireiškia kaip skausmo sukėlimas, t. y. rankų užlaužimas, sukimas, spyriai koja ar nestiprūs smūgiai rankomis ir pan.) bei psichologinę prievartą. Seksualinis priekabiavimas pasitaiko rečiausiai (nes jį nepaprastai sudėtinga nustatyti). Moksleivių tarpusavio smurtui būdinga ir išitraukimas į grupines muštynes, netgi mergaičių tarpe. Smurtą moksleiviai patiria nuo savo bendraklasių ar asmenų, kurie mokosi toje pačioje mokykloje. Vaikai dažniausiai nukenčia nuo kito žmogaus pavydo ar keršto, negalėjimo pasipriešinti ar savo pomėgių bei pažiūrų išskirtinumo.

---

⁷⁸ Uscila R. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. P. 79-82 // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007, 186 p., UDK 343.8(474.5). <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 13].

⁷⁹ Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai: monografija. Vilnius: Garnelis, 2006. – P. 113.

1.2.3. Šiuolaikinių technologijų vaidmuo moksleivių gyvenime

Pastaraisiais dešimtmečiais plačiai nagrinėjama vis didėjanti žiniasklaidos⁸⁰ bei modernių technologijų įtaka besiformuojančiai asmenybei. Šiuolaikiniame informacijos amžiuje žiniasklaida tampa vienu iš vaiko ugdymo veiksnių, greta mokyklos ir šeimos. Ji įtakoja tokių vaiko socialinių įgūdžių formavimąsi, kaip problemų sprendimas, kūrybiškas bei kritinis mąstymas, efektyvus bendravimas, savęs pažinimas, emocijų valdymas, empatija, streso įveikimas.⁸¹ Galima išskirti tris dideles žiniasklaidos funkcijų grupes: kognityvinę (tai informacijos gavimas ir žinių įgijimas), pramoginę (bėgimas nuo nuobodulio) ir asmeninių poreikių patenkinimas. Tačiau turime pripažinti ir neigiamą žiniasklaidos priemonėmis pateikiamos informacijos poveikį, kuris labiausiai paliečia vaikus, o ypač moksleivius.

Kaip teigia R. Uscila, vaikus galime vadinti priklausomybių aukomis.⁸² Jie nepajėgia atsispirti naujausioms, sparčiai plintančioms priklausomybės formoms, internetui, kompiuteriniams žaidimams, mobiliajam telefonui, kurį galėtume „pakrikštyti“ šiandieninio moksleivio geriausiu draugu. Neretai mokinys jo nepaleidžia iš rankų visą dieną, nes dėl pastarojo multifunkciškumo gali tenkinti savo, kaip šiuolaikinio vaiko poreikius (klausytis radijo, žaisti žaidimus, fotografuoti, naudotis internetu, elektroniniu paštu ir pan., jau nekalbant apie skambučius ar žinučių rašymą). Tyrimai rodo, kad nuo 60 iki 70 proc. vaikų naudojasi internetu. Be to, internetu naudojasi vis mažesni vaikai. 1/3 apklaustų vaikų nurodė, kad pradėjo naršyti internete būdami 7 – 10 metų. Tuo tarpu tik kas antras tėvas suvokia, jog internetas gali kelti pavojų vaikams, ir tik 8 proc. žinotų, kur reikia kreiptis, susidūrus su žalingu, nelegaliu interneto turiniu.⁸³ Galima drąsiai teigti, kad šiandien smurtas įsitvirtino visose žiniasklaidos priemonėse, video-žaidimuose, televizijos serialuose. Jo vaizdai mirgėte mirga internete ir mobiliuosiuose telefonuose. Profesionaliomis ar mėgėjiškomis vaizdo kameromis, skaitmeniniais foto bei telefono aparatais bet kas, bet kur, bet kaip ir bet kada gali bet ką užfiksuoti ir tuoj pat išplatinti internete. Kasdien vis labiau vaikai nukenčia nuo smurto informacinėmis technologijomis. Lietuvos vaikai žaidžia jų amžiui netinkamus, smurtinio turinio žaidimus, kurie

---

⁸⁰Tai organizuotas informacijos skleidimas viešosios informacijos rengėjų ir visuomenės informavimo priemonių sistemoje; viešosios informacijos rengėjai, visuomenės informavimo priemonės; spaudoje paskelbtos publikacijos, transliuotos RTV laidos. (Žr. Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997). Visuomenės informavimo priemonėms priskiriamas laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, knyga, televizijos, radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija, informacinės visuomenės informavimo priemonė ir kita priemonė, kuria viešai skleidžiama informacija. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. <http://dl.getdropbox.com/u/143700/Visuomenes%20informavimo%20istatymas.doc> [žiūrėta 2008 06 17].

⁸¹ R. Uznieņė. Audiovizualinė žiniasklaida (televizija) ir vaikas // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004, - p. 159-174.

⁸² Uscila R. Juvenalinė viktimologija. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. // http://www.nplc.lt/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_vaiku_viktimizacija.doc [žiūrėta 2008 06 17].

⁸³ Tyrimas atliktas įgyvendinant projektą „Saugus internetas“. 2005 m. Internetas - agresijos ir sekso mokykla. „Veidas“, 2005 rugsėjo 08 d., Nr. 36. – P. 32 – 37.

pateikia klaidingus realaus pasaulio vaizdinius. Jie turi galimybes pasiekti gąsdinančias, pornografinio, pedofilinio turinio ar rasinę bei tautinę nesantaiką ir smurtą kurstančias interneto svetaines. Visa tai neigiamai veikia socialinę ir psichologinę nepilnamečių brandą, iškreipia jų pasaulėjautą, bręstančių asmenybių sąmonėje įtvirtina negatyvius, smurtinius socialinės koegzistencijos modelius, ydingai įtakoja jų socializacijos procesą. Tikėtina, kad ilgesnis laikas, praleistas žaidžiant smurtinio turinio žaidimus bei didesnis įsitraukimas į juos sąlygoja smurtinio elgesio modelių, agresiją pateisinančių įsitikinimų įsitvirtinimą, ir yra susijęs su smurto panaudojimu atliekant nusikalstamas veikas.⁸⁴ Pasak psichologų, jeigu ikimokyklinukai filme matomus vaizdus laiko realiais ir jiems sunku ilgiau kaip pusvalandį išlaikyti dėmesį ir ramiai sėdėti priešais televizorių, tai 8–12 metų vaikai linksta į ekspresiją, kuri reiškiasi konkrečių filme matytų veiksmų mėgdžiojimu. Maždaug nuo 10 metų vaikai pradeda domėtis pačiu filmo turiniu. Jiems labiau rūpi veiksmas, kuris turi būti dinamiškas ir įvairus. Pirmenybė teikiama vaikiškiems, nuotykiniais filmams ir detektyvams. 15–16 metų paaugliams filmo žiūrėjimą lemia keli motyvai: filmas kaip kasdienybės atspindys, per filmą pažįstamas tikrasis gyvenimas.⁸⁵

Lietuvos kriminologijos specialistai (G. Babachinaitė, J. Bluvšteinas, A. Čepas, A. Dapšys, V. Justickis ir kt.) įvardina žiniasklaidą kaip veiksnį, įtakojančią nepilnamečių nusikalstamumą. Kiti mokslininkai V. Cucėnas,⁸⁶ A. Kiškis,⁸⁷ G. Valickas⁸⁸ nagrinėja smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams. Tačiau smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams domina ne tik kriminologijos, bet ir psichologijos, pedagogikos, vaikų teisių apsaugos ir kitų sričių specialistus. G. Sakalauskas⁸⁹ pastebi, kad viešosios nuomonės stereotipai apie žiniasklaidą neretai neatitinka realios tikrovės, ypač kai žiniasklaida laikoma visų visuomenės blogybių šaltiniu, kurį lyg atpirkimo ožį reikia išgyvendinti ar stipriai kontroliuoti. Susidaręs klaidingas įspūdis, kad jaunoji karta yra tapusi žiniasklaidos priemonių auka. Kur kas korektiškesnis būtų teiginys, jog *jaunimas aktyviai vartoja jos teikiamą informaciją*, todėl ji atlieka įvairialypę funkciją.

---

⁸⁴ Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir UAB „Factus Dominus“ 2005 m. tyrimas. <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/adult/news?id=2003> [žiūrėta 2008 06 22]

⁸⁵ Černius V.J. Žmogaus vystymosi kelias. P. 13-152.

⁸⁶ Cucėnas V. Žiniasklaida skatina agresiją? (II) Prieiga per internetą <http://news.penki.lt/news.aspx?Element=News&IMAction=ViewArticle&ArticleID=94948&Lang=LT> [žiūrėta 2007 11 21].

⁸⁷ A. Kiškis. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija, 2004, t. 59 (51); P. 39-53.

⁸⁸ G. Valickas. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 135-146; G. Valickas. Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui // Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7,8; P. 164-172.

⁸⁹ G. Sakalauskas. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. P. 173. – Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000.

Žiniasklaidos, ypač televizijos, poveikį įvertinti sunku. Ji ne tik skirtingai veikia įvairius žmones, bet ir tą patį žmogų nevienodai. Paprastai skiriami: informacijos pateikimo metu pasireiškiantis (vienalaikis) poveikis, vėliau pasireiškiantis poveikis (efektas) ir ilgai išliekantis padarinys (pokyčių seka). Kriminologijoje išskiriamos kelios teorijos,⁹⁰ aiškinančios žiniasklaidoje vaizduojamo smurto poveikį vaiko elgesiui: (1) **stimuliacijos teorija**, pagal kurią žiniasklaidoje matomo smurto perėmimas skatina asmeninį agresyvumą ir griaunantį veikimą, pvz., siekiant asmeninių tikslų; (2) **habitualizacijos teorija**, pagal kurią nuolatinis brutalių scenų žiūrėjimas veda prie jausminio atbukimo ir pripratimo prie kasdienio smurto, galiausiai skatina nuostatai veikti prievartos pagalba, kai įgyvendinami asmeniniai interesai; (3) **katarsio teorija**, pagal kurią matomas smurtas redukuoja asmeninį smurtą, t. y. malšina poveikį smurtauti. Pasak G. Valicko⁹¹ galimi smurtinės žiniasklaidos sukelti efektai yra šie: (1) agresyvių minčių tinklų aktyvinimas ir plėtojimas; (2) susilpnėjęs agresyvių reakcijų slopinimas ir agresijos pateisinimas; (3) modeliavimo efektai; (4) sumažėjęs jautrumas; (5) pakitusi pasaulio samprata. Kalbėdamas apie smurtinių televizijos laidų poveikį,⁹² jis teigia, kad sukelti efektai interpretuojami toli gražu nevienareikšmiškai. Net jeigu dauguma autorių pažymi, kad smurto filmų rodymas skatina žiūrovų (ypač vaikų) agresyvumą, vis dėlto iki šiol gauti duomenys greičiau liudija koreliacinius, o ne priežasties-padarinio ryšius. O koreliacija tarp demonstruojamos prievartos ir žiūrovų agresyvių veiksmų nebūtinai reiškia, kad būtent stebėtas smurtas sukelti agresiją.

Mokslininkai pateikia įvairių teorijų modelių aiškinančių smurto ekranuose poveikį žiūrovui. Kai kuriuos jų galima būtų tapatinti su jau anksčiau minėtais, todėl norėtume išskirti tris, mūsų manymu, esminius modelius: (1) **socialinio išmokymo** (pagal A. Bandura⁹³); (2) **jautrumo sumažinimo** (pagal L. Berkowitz⁹⁴) bei (3) **smurto subkultūros** (pagal R. Huesmann⁹⁵). A. Bandura teigia, kad žmogus elgesio mokosi iš aplinkos. Stebėdamas gyvai ar iš ekrano elgesio modelius, žiūrovas išmoksta atskirti tinkamą elgesį (už kurį skatinama) ir tą, už kurį baudžiama. Žiūrovas gali suvokti rodomą smurtą kaip sėkmingą problemų sprendimo būdą ir imituoti jo modelius. Ankstyvame amžiuje išmoktas smurtas vėliau sunkiai įveikiamas. L. Berkowitz laikosi nuomonės, kad smurto žiniasklaidoje poveikis yra tiesioginis ir trumpalaikis.

---

⁹⁰ Sakalauskas G. ir kt. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: [Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras], 2000. – P. 35; Sakalauskas G. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000. – P. 173.

⁹¹ G. Valickas. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. – P. 135-146.

⁹² G. Valickas. Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui // Kriminalinė justicija, 1997. Nr. 7,8. – P. 169.

⁹³ Bandura A. Social Learning Theory of Albert Bandura // Prieiga per internetą <http://www.mhhe.com/socscience/comm/bandur-s.mhtml> [žiūrėta 2008 06 18].

⁹⁴ Berkowitz L. Aggression. Its Causes, Consequences, and Control // Prieiga per internetą http://www.temple.edu/tempress/titles/berko_reg.html [žiūrėta 2008 06 18].

⁹⁵ Huesmann L. R. Cross-national communalities in the learning of aggression from media violence // Aggressive Behavior. Prieiga per internetą http://www.apa.org/releases/media_violence.html [žiūrėta 2008 09 14].

Pernelyg dažnas smurto demonstravimas per televiziją lemia vis didesnę pripratimą prie smurto, kai žiūrovas save identifikuoja su matyto smurto subjektais. Todėl dažnas smurto scenų stebėjimas labiau skatina naudoti jį tarpasmeniniuose santykiuose. Pagal R. Huesmann teoriją vaikystėje atmintin išsirašę elgesio scenarijai pasirenkami sprendžiant įvairias problemas. Esantys atmintyje elgesio scenarijai sukelia asociacijas, kas turi įvykti aplinkoje, kaip asmuo turi reaguoti į šiuos įvykius ir kokie tikėtini šio elgesio padariniai. Smurtas matytas ekrane užkoduojamas žiūrovo atmintyje, o vėliau atgimsta vėl stebint smurtinius vaizdinius. Ilgainiui smurto televizijoje žiūrėjimas gali padėti susiformuoti smurtinio elgesio nuostatoms (smurto subkultūrai).

Remiantis atliktų tyrimų duomenimis, galima teigti, jog stebimas smurtas padidina žiūrovų agresyvaus elgesio galimybes esant šioms sąlygoms: 1) jeigu jie nemato, kad agresorius buvo nubaustas ar kitaip nukentėjo; 2) jei agresijos jie nelaiko nepriimtina ar nepateisinama; 3) jeigu jie tapatina save su agresoriais, išivaizduoja save jų vietoje; 4) jeigu jie sutelkia dėmesį į agresiją, o ne į kitus įvykių aspektus; 5) jeigu jie psichologiškai neišlaiko distancijos, pvz., neišteigia sau, jog veiksmas ekrane – tai netiesa.⁹⁶

Iš to, kas buvo paminėta, galima teigti, jog šiuolaikinės technologijos ne tik naudingos, tačiau jos kelia ir nemažai grėsmių, ypač mūsų vaikams. Vaikai ir jaunimas yra pirmieji, kurie pasinaudoja naujovėmis, todėl didžiausia rizika, kad jie nukentės nuo smurto šiomis priemonėmis, tiek psichologiškai, tiek ir fiziškai. Išskiriamos šios smurto prieš vaikus apraiškos žiniasklaidoje – medžiagos, susijusios su seksualiniu vaikų išnaudojimu arba psichologine žala vaikui, kūrimas ir platinimas, verbavimas internete (naudojimasis vaiko patiklumu, siekiant jį nuskriausti), taip pat ižeidinėjimai ir grasinimai. Pateikiamos įvairios teorijos apie naujų technologijų daromą poveikį moksleivių tarpusavio smurtui.

Dėl tėvų dėmesio stokos net pradinių klasių vaikai jau įklimpsta į šiuolaikinių technologijų liūną, kur slypi daug pavojų. Dažnas laiko leidimas skaitmeniniame įvairialypės informacijos pasaulyje bei smurto stebėjimas gali atimti gebėjimą kritiškai įvertinti stebimo turinio realumą, taipogi jauno žmogaus sąmonėje gali suformuoti klaidingi stereotipai, kuriais jis vadovaujasi savo gyvenime.

Apibendrinant pirmą skyrių galime daryti išvadas, kad *moksleivių tarpusavio smurtas* – tai *opi problema* Lietuvos mokyklose. Smurtinis moksleivių tarpusavio elgesys yra kompleksinė problema, suformuota daugelio veiksnių, kurių ištakos glūdi šeimoje.

Šeimą laikytume pirmą ir svarbiausia socialine struktūra, mikroaplinka, perteikiančia tam tikrus elgesio modelius, kuriuos įsisąmonina ir perima vaikas, vėliau pritaiko bendraudamas su kitais to paties ar panašaus amžiaus vaikais. Ne šeimos struktūra, o jos vidinė atmosfera, tėvų

---

⁹⁶ Chaloin – Galiauskas J. Smurto atvaizdai ir atvaizdų smurtas // Seminaro 2007-03-24 medžiaga.

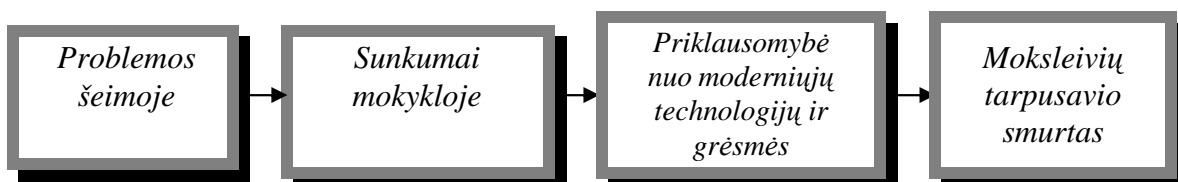
ir vaikų santykiai laikytini svarbiausiu smurtinio elgesio atsiradimo veiksniumi. Asociali šeima daro stiprų poveikį vaikų elgesiui, taip pat ir fizinė prievarta bei visų rūšių smurtas, emocinis atstūmimas bei auklėjimo klaidos šeimoje. Naujesniu reiškiniu smurto pasireiškimui laikytina didėjanti tėvų migracija.

Mokykla ir bendraamžių subkultūra. Savęs įtvirtinimo, pripažinimo poreikis, tarp moksleivių vykstanti kova dėl statuso, kai laikomasi specifinių taisyklių gali iššaukti agresiją ir prievartą. Smurtinį elgesį tarp mokinių taip pat gali lemti nesėkmės moksle, stereotipinė mokytojų nuomonė apie agresyvų elgesį, nepalanki mokyklos atmosfera, nepakankama elgesio kontrolė, menkas dėmesys teigiamo elgesio skatinimui, pedagogų ir moksleivių sąveikos problemos.

Naujosios technologijos tampa itin svarbiu asmenybės socializacijos veiksniumi, nes formuoja išorinio pasaulio sampratą, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą. Šiandien žiniasklaidoje neišvengiama agresijos elementų, kurie ypač veikia jaunimą. Problema sunkina ir tai, kad smurtas plinta internetu, mobiliaisiais telefonais, kurie progresuoja kur kas sparčiau, nei spėjama sukurti smurto prevencijos priemonės. Netinkamas šių technologijų naudojimas kelia grėsmę vaiko sveikatai, gali neigiamai veikti mokslo ir auklėjimo rezultatus, elgesį.

Priežastis, kurios veda mokinius prie tarpusavio smurto, galime atvaizduoti tokia schema:

Schema. Moksleivių smurto priežastys

2. I-X KLASIŲ MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO SMURTO KRIMINOLOGINĖ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo dalyviai, metodai, procedūra

Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo **237** I-X klasių mokiniai, kurių amžius **7-17 metų** ($12,18 \pm 2,94$). Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį ir klasę pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Respondentų imtis pagal klasę ir lytį

<i>Klasė*</i>	<i>Beraiukai/vaikinai</i>	<i>Mergaitės/merginos</i>	<i>Iš viso</i>
	<i>absoliutus skaičius (procentai)</i>		
I	11 (50)	11 (50)	22 (100)
II	11 (50)	11 (50)	22 (100)
III	12 (54,5)	10 (45,5)	22 (100)
IV	11 (52,4)	10 (47,6)	21 (100)
V	13 (56,5)	10 (43,5)	23 (100)
VI	8 (34,8)	15 (65,2)	23 (100)
VII	15 (53,6)	13 (46,4)	28 (100)
VIII	9 (47,4)	10 (52,6)	19 (100)
IX	12 (41,4)	17 (58,6)	29 (100)
X	10 (35,7)	18 (64,3)	28 (100)
<i>Iš viso</i>	112 (47,3)	125 (52,7)	237 (100)

* $\chi^2 = 5,398$, $p = 0,798$

Kaip matyti 1 lentelėje tyrimo dalyvavo šiek tiek daugiau mergaičių (merginų) nei berniukų (vaikinių). Skirtingose klasėse pasiskirstymas pagal lytį statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Pasiskirstymas pagal klases taip pat tolygus, didžiausią skaičių sudaro devintųjų (12,2 %), septintųjų (11,8 %) bei dešimtyjų (11,8 %) klasių mokiniai. Kitų klasių tyrimo dalyvių dalis taip pat panaši: pirmųjų (9,3 %), antrųjų ir trečiųjų po (9,3 %), ketvirtųjų (8,9 %), penktųjų ir šeštųjų po (9,7 %) bei aštuntųjų (8,0 %) klasių mokinių.

Mokinių pasiskirstymas pagal tai su kuo gyvena pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Mokinių pasiskirstymas pagal tai, su kuo jie gyvena vaikinių ir merginų grupėse*

Lytis		Su abiem tėvais	Su mama	Su tėčiu	Su abiem seneliais	Iš viso
Vaikinai	Skaičius	85	20	5	0	110
	%	77,3%	18,2%	4,5%	0%	100,0%
Merginos	Skaičius	105	17	1	1	124
	%	84,7%	13,7%	0,8%	0,8%	100,0%
Iš viso	Skaičius	190	37	6	1	234
	%	81,2%	15,8%	2,6%	0,4%	100,0%

* $\chi^2 = 5,196$, $p = 0,158$

2 lentelėje matome, kad didžiausia dalis vaikų gyvena su abiem tėvais tiek berniukų, tiek mergaičių tarpe. 18,8 % mokinių (22,7 % vaikinių tarpe ir 15,3 % merginų tarpe) negyvena darnioje šeimoje: tik su mama, tik su tėčiu ar su abiem seneliais. Mokinių pasiskirstymas pagal tai, su kuo jie gyvena vaikinių ir merginų grupėse yra pakankamai tolygus ir reikšmingo skirtumo šiose grupėse nestebime ($p > 0,05$). 1,3 % mokinių neatsakė į šį klausimą.

Kitoje lentelėje pateikiamas mokinių tėvų išsilavinimas. 21,9 % tyrime dalyvavusių mokinių nurodė savo mamos išsilavinimo ir 27 % mokinių nurodė savo tėčio išsilavinimo.

3 lentelė. Mokinių tėvų išsilavinimas

Išsilavinimas	Mamos	Tėčio
	absoliutus skaičius (procentai)	
Vidurinis	22 (9,3)	19 (8,0)
Proftechninis	15 (6,3)	19 (8,0)
Aukštesnysis	37 (15,6)	43 (18,1)
Aukštasis	111 (46,8)	92 (38,8)
Iš viso	185 (78,1)	173 (73,0)

3 lentelėje matyti, kad dauguma tyrime dalyvavusių mokinių nurodė, kad jų tėvų išsilavinimas yra aukštasis, mažiausią dalį sudarė mokiniai, kurių tėvų išsilavinimas yra vidurinis ir profesinis-techninis.

Tyrimo metodai

Sudaryta anketa (žr. 3 PRIEDAS, anketa mokiniams) apie mokinių santykius su tėvais, mokytojais bei bendraamžiais, taip pat apie mokinių laisvalaikio ypatumus, jų popamokinę veiklą, pasirenkamas televizijos programas bei mokinių agresyvų ar smurtinį elgesį. Svarbu tai, kad anketos pagalba buvo galimybė išsiaiškinti, ar mokinys pats elgiasi agresyviai su bendraamžiais ir ar jis pats patiria smurtą iš savo bendraamžių. Be to klausiama bendra mokinio

nuomonė apie smurtą ir agresiją mokykloje, - taigi gaunamas platus tarpusavio smurto tarp mokinių mokykloje informacijos spektras.

Taip pat anketoje buvo įtraukta svarbi demografinė informacija apie tyrime dalyvavusius mokinius: jų lytis, amžius, klasė, su kuo gyvena bei koks yra tėvų išsilavinimas.

Pagal anketos klausimų turinį buvo sudarytos skalės (klausimų suminiai balai) ir patikrintas jų patikimumas:

- **Skalė *smurtinis elgesys prieš kitus*.** Šią skalę sudaro 17 klausimo sudedamosios dalys (žr. 3 PRIEDAS, anketa mokiniams). Skalė nurodo, kaip dažnai (t.y. kiekvieną dieną, kartą ar du per savaitę, kartą ar du per mėnesį, kartą ar du per metus ar niekada) mokinys atlieka tam tikrą smurtaujančią ar agresyvų veiksma: erzinimą, tyčiojimąsi, kabinėjimąsi, prasivardžiavimą ar įžeidinėjimą, apkalbinėjimą, stumdymąsi, mušimąsi, kitų ignoravimą, gąsdinimą, pinigų atiminėjimą, reketavimą. Taigi skalės skaitinei išraiškai didėjant, reiškia, kad mokinys dažniau elgiasi agresyviai ir smurtauja. Šios skalės patikimumas puikiai tinka grupiniams skaičiavimams atlikti – *Kronbacho alfa* – 0,906.
- **Skalė *patiriamas smurtas*.** Šią skalę sudaro 14 klausimo sudedamosios dalys (žr. 3 PRIEDAS, anketa mokiniams). Skalė nurodo, kaip dažnai (t.y. kiekvieną dieną, kartą ar du per savaitę, kartą ar du per mėnesį, kartą ar du per metus ar niekada) mokinys patiria smurtą ar agresyvų elgesį iš kitų bendraamžių: erzinimą, tyčiojimąsi, kabinėjimąsi, prasivardžiavimą ar įžeidinėjimą, apkalbinėjimą, stumdymąsi, mušimąsi, kitų ignoravimą, gąsdinimą, pinigų atiminėjimą, reketavimą. Taigi skalės skaitinei išraiškai didėjant, reiškia, kad mokinys dažniau patiria smurtą ar agresyvų elgesį. Šios skalės patikimumas puikiai tinka grupiniams skaičiavimams atlikti – *Kronbacho alfa* – 0,885.

Tyrimo procedūra

Tyrimas buvo atliekamas 2008 metų balandžio, gegužės mėnesiais dviejose Kauno mokyklose (Kauno m. Šilo pradinėje ir VŠĮ Kauno m. šv. Mato vidurinėje), gavus mokyklos direktorių raštiškus sutikimus atlikti tyrimą ir panaudoti duomenis magistro baigiamajame darbe.

Tyrimo dalyvavo I-X klasių mokiniai, kurie anketą užpildė mokykloje. Dauguma mokinių nesunkiai į anketos klausimus atsakė savarankiškai, jauniausiems tyrimo dalyviams užpildyti anketas padėjo tyrimo vykdytoja. Prieš atliekant tyrimą tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu. Taip pat mokiniams buvo akcentuotas, jog duomenys bus panaudoti tik apibendrinta forma.

Kiekybinė duomenų analizė buvo atliekama SPSS (Statistical Package for Social Science) statistiniu paketu, versija 16.0, grafiniam duomenų vaizdavimui naudota ir MS Excel 2003 programa. Hipotezėms tikrinti buvo naudojama χ^2 , t-test nepriklausomoms imtims kriterijai, atlikta dispersinė analizė bei koreliacija. Pasirinktas reikšmingumo lygmuo – 0,05.

2.2. Tyrimo rezultatai

2.2.1. I-X klasių mokinių popamokinės veiklos ypatumai

Šioje dalyje bus nagrinėjama mokinių popamokinė veikla priklausomai nuo jų lyties ir mokymosi klasės: kokius būrelius dažniausiai renkasi mokiniai, mokykloje ar mieste dažniau lanko būrelius mokiniai, bandyta išsiaiškinti, kokios yra būrelių nelankymo priežastys tarp mokinių; taip pat mokinių laisvalaikio ypatumai bei mokinių mėgstamos televizijos programos.

I-X klasių mokinių būrelių lankymas

Dauguma (66,1 %) tyrimo dalyvių nurodė, kad lanko būrelius, iš jų šiek tiek daugiau būrelius lankančių merginų/mergaičių nei vaikinių/berniukų (71,1 % > 60,4 %). Tačiau stebimas skirtumas tarp vaikinių (berniukų) ir merginų (mergaičių) nėra statistiškai reikšmingas ($\chi^2 = 2,884$, $p = 0,089$). Pastebėta, kad būrelių lankymas priklauso nuo mokinių mokymosi klasės (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Būrelių lankymas priklausomai nuo mokinių mokymosi klasės*

Būrelių lankymas		Pradinukai (I-IV kl.)	Jaunesnės klasės (V-VII kl.)	Vyresnės klasės (VII-X kl.)	Iš viso
<i>Nelanko</i>	<i>Skaičius</i>	19	21	37	77
	<i>Proc.</i>	24,7%	27,3%	48,1%	100,0%
<i>Lanko</i>	<i>Skaičius</i>	64	48	38	150
	<i>Proc.</i>	42,7%	32,0%	25,3%	100,0%
<i>Iš viso</i>	<i>Skaičius</i>	83	69	75	227
	<i>Proc.</i>	36,6%	30,4%	33,0%	100,0%

* $\chi^2 = 12,827$, $p = 0,002$

4 lentelėje matyti, kad didžiausią skaičių lankančių būrelius sudaro I-IV klasių mokiniai, o mažiausią skaičių sudaro vyresniųjų (VIII-X) klasių mokiniai. Atitinkamai tarp pradinukų (I-IV klasės) lanko 77,1 % mokinių būrelius, tarp V-VII klasių 69,6 % mokinių ir tarp VIII-X klasių mokinių lanko 50,7 % mokinių. Lentelėje stebimi skirtumai yra statistiškai

reikšmingi ($p < 0,05$). Kad jaunesniųjų klasių mokiniai labiau linkę lankyti būrelius nei vyresniųjų klasių mokiniai matyti ir iš to, kad jaunesniųjų klasių mokiniai lanko daugiau įvairių būrelių nei vyresniųjų klasių mokiniai.

5 lentelė. *Lankomų būrelių skaičiaus skirtumai tarp klasių grupių*

<i>Klasių grupės</i>	<i>Lankomų būrelių vidurkis</i>	<i>Standartinis nuokrypis</i>	<i>T-test, p</i>
<i>Pradinukai (I-IV klasės)</i>	1,59	0,729	0,003
<i>Jaunesnės klasės (V-VII kl.)</i>	1,23	0,555	
<i>Pradinukai (I-IV klasės)</i>	1,59	0,729	0,0001
<i>Vyresnės klasės (VII-X kl.)</i>	1,00	0,0	
<i>Jaunesnės klasės (V-VII kl.)</i>	1,23	0,555	0,006
<i>Vyresnės klasės (VII-X kl.)</i>	1,00	0,0	

Iš 5 lentelės duomenų matyti, kad jaunesniųjų klasių mokiniai ne tik dažniau lanko būrelius lyginant su vyresnėmis klasėmis, bet ir lanko didesnę būrelių skaičių. Matome, kad pradinukai (I-IV klasės) statistiškai reikšmingai lanko daugiau būrelių lyginant su V-VII klasių mokiniais ir VIII-X klasių mokiniais. O V-VII klasių mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau lanko būrelius nei VIII-X klasių mokiniai. Matyti, kad tarp VIII-X klasių mokinių neatsirado nei vieno, kuris nurodytų, kad lanko daugiau nei vieną būrelį.

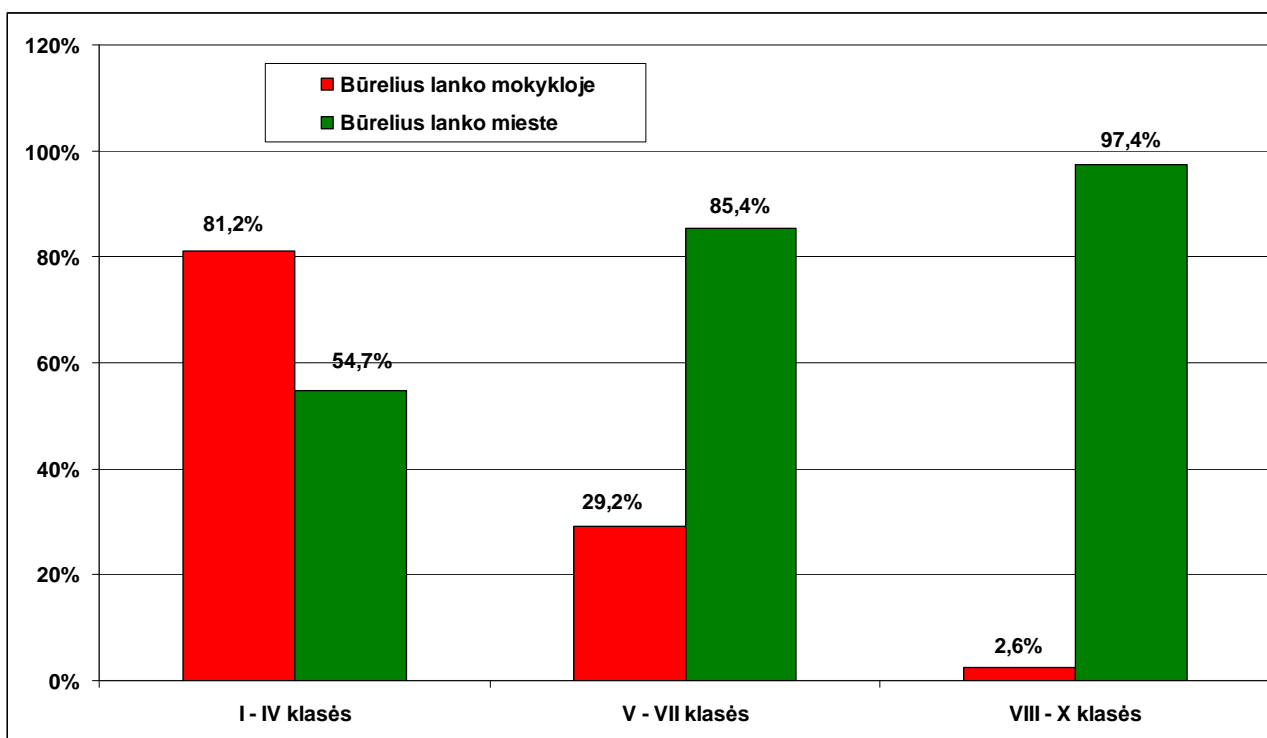
Mokiniai nurodė net 33 įvairius būrelius, kuriuos lanko mokykloje ar mieste. Dažniausiai mokiniai lanko dailės mokyklą ir būrelius (20,0 %), šokius (16,7 %), muzikos mokyklą (13,7 %), krepšinį (12,7 %), etnokultūros būrelius (12,7 %), sporto klubą (7,4 %), chorą (6 %), aerobiką (5,3 %) bei baseiną (4,0 %).

Kiti lankomi būreliai: futbolas (3,3 %), tenisas (2,7 %), gimnastika (2,0 %), badmintonas (2 %), lengvoji atletika (2 %), regbis (1,3 %), jojimas (1,3 %), drama (1,3 %), anglų k. būreliai (1,3 %), kovos menai (1,3 %), tinklinis (1,3 %), šaudymas iš lanko (1,3 %), jogos (0,7 %), skautų (0,7 %), techninis modeliavimas (0,7 %), fechtavimas (0,7 %), sklandymas (0,7 %), kortų būrelis (0,7 %), gitaros būrelis (0,7 %), žurnalistika (0,7 %), turizmas (0,7 %), etikos būrelis (0,7 %), kultūrizmas (0,7 %) bei keramikos būrelis (0,7 %). Buvo pastebėta, kad kai kurių būrelių pasirinkimas priklauso nuo mokinių lyties ir mokymosi klasės. Vaikinai/berniukai statistiškai dažniau nei merginos/mergaitės renkasi krepšinį, futbolą ir baseiną, o merginos/mergaitės dažniau nei vaikinai/berniukai lanko šokius, aerobiką bei muzikos mokyklą ($p < 0,05$). Jaunesni mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau lanko tenisą, baseiną, muzikos ir dailės mokyklas bei etnokultūros būrelius, o vyresni mokiniai dažniau lanko krepšinį ir šokius lyginant su jaunesniais mokiniais ($p < 0,05$).

Taip pat buvo domėtasi, kur dažniausiai mokiniai lanko būrelius: mokykloje ar mieste. Mieste ir mokykloje būrelius lankančių merginų/mergaičių ir vaikų/berniukų skaičius

reikšmingai nesiskyrė ($p > 0,05$). Tačiau buvo pastebėti skirtumai priklausomai nuo mokinių mokymosi klasės (žr. 1 pav.).

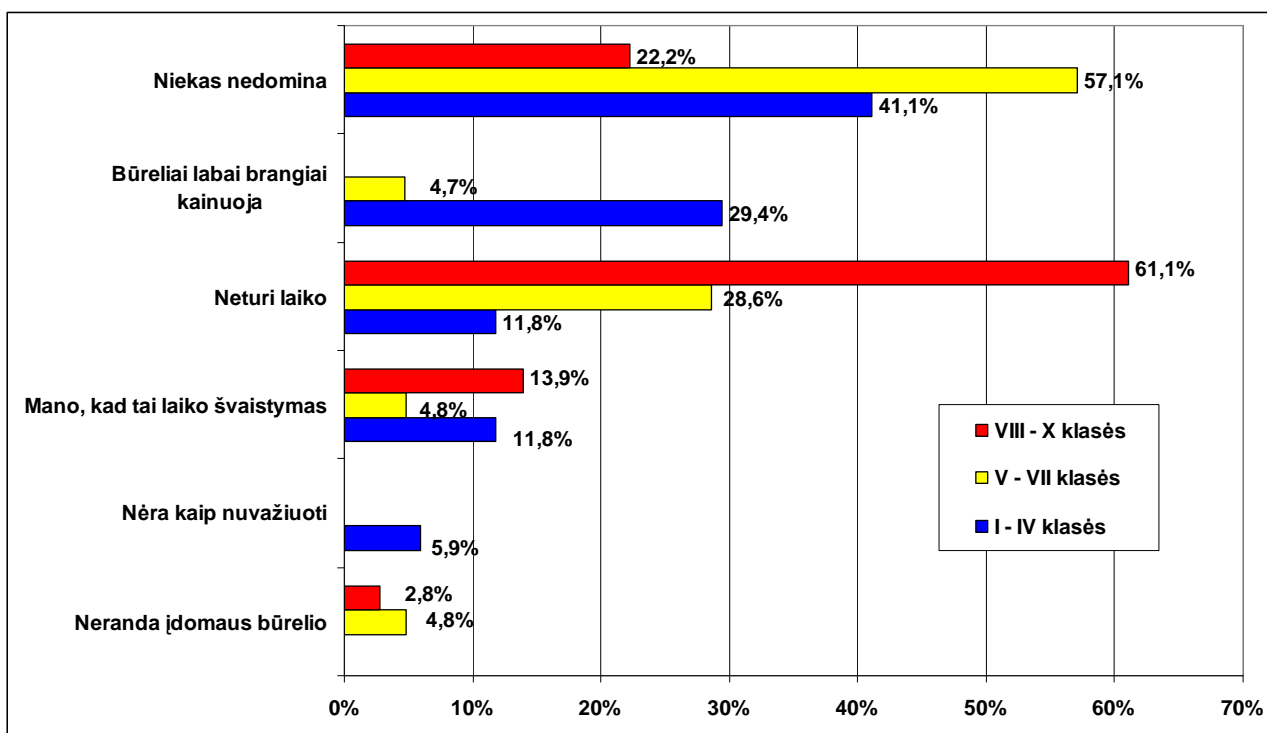

1 pav. Būrelių lankymas mieste* ir mokykloje** priklausomai nuo mokymosi klasės*

* $\chi^2 = 27,236$, $p = 0,0001$; ** $\chi^2 = 66,488$, $p = 0,0001$

1 paveiksle matyti, kad dažniau būrelius lanko jaunesniųjų klasių mokiniai, dažniausiai pradinukai. VIII-X klasių mokiniai būrelių mokykloje beveik nelanko. Tarp V-VII klasių mokinių būrelius mokykloje lanko apie trečdalis mokinių. Tuo tarpu būrelius mieste, atvirkščiai, dažniau renkasi vyresni mokiniai: VIII-X klasių dažniau nei V-VII ir I-IV klasių moksleiviai. Rečiausiai būrelius mieste lanko pradinųjų klasių mokiniai.

Buvo domėtasi, kodėl mokiniai nelanko būrelių. Būrelių nelankymo priežastys priklausomai nuo mokinių lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 6,436$, $p = 0,266$). Tuo tarpu būrelių nelankymo priežastys reikšmingai skyrėsi priklausomai nuo mokinių mokymosi klasės, todėl 2 paveiksle pateikiamos būrelių nelankymo priežastys priklausomai nuo mokinių klasės. Dažniausia priežastis, kodėl mokiniai nelanko būrelių yra laiko neturėjimas (40,5 %) ir tai, kad mokinio niekas nedomina (36,5 %). Mažiausiai svarbios priežastys yra tai, kad nėra kaip nuvažiuoti (1,4 %) bei tai, kad lankytojų kokių nors būrelių, tačiau neranda įdomaus (2,7 %). Kitos nurodytos priežastys: mokinys mano, kad būreliai yra tik laiko švaistymas (10,8 %) bei tai, kad būreliai per brangiai kainuoja (8,1 %).

2 pav. Būrelių nelankymo priežastys priklausomai nuo mokymosi klasės ** $\chi^2 = 30,446$, $p = 0,001$

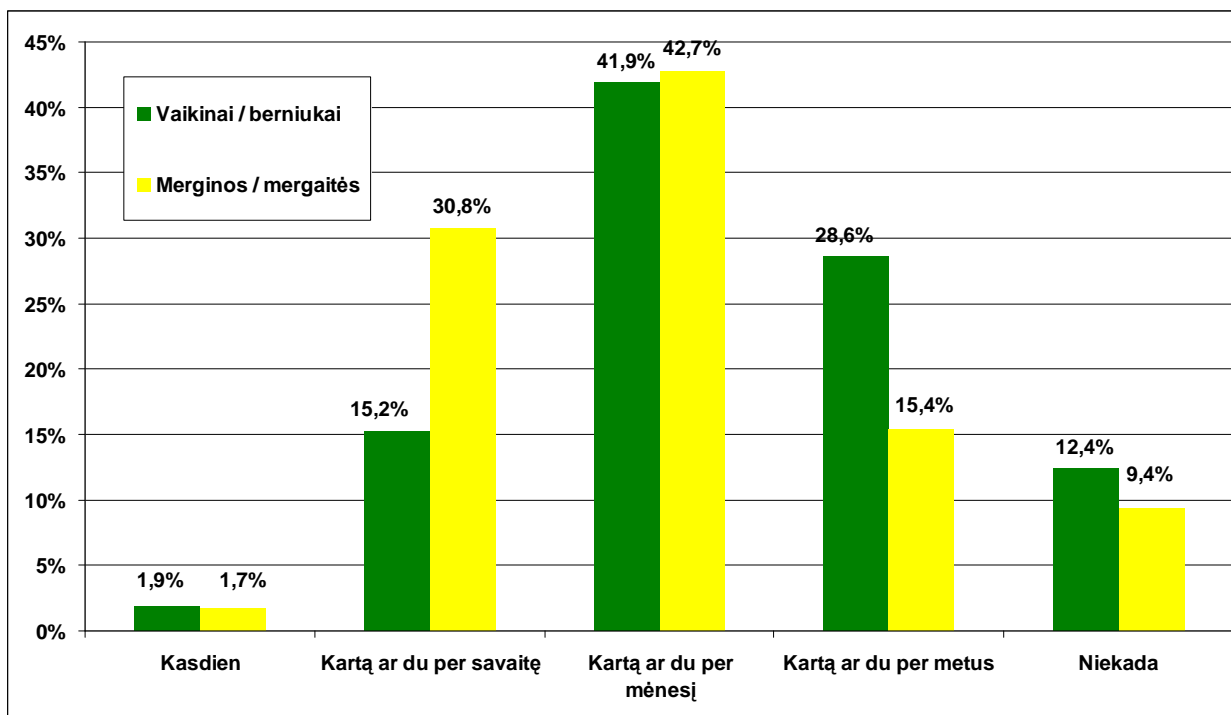
2 paveiksle matyti, kad vyriausi tyrimo dalyviai, VIII-X klasių mokiniai dažniau nei jaunesni mokiniai būrelių nelanko todėl, kad neturi laiko. V-VII klasių mokiniai dažniau nei kitų klasių grupių mokiniai būrelių nelanko todėl, kad jų niekas nedomina. Pradinių klasių mokiniams labiau būdinga būrelių nelankymo priežastis yra per didelės būrelių kainos.

I-X klasių mokinių laisvalaikio ypatumai

Toliau bus nagrinėjami I-X klasių mokinių laisvalaikio ypatumai. Dažniausiai I-X klasių mokiniai savo laisvalaikiu bendrauja su draugais ir tėvais. Taip pat jie dažnai žaidžia kieme, naršo internete, žaidžia kompiuterinius žaidimus bei žiūri televizorių. Toliau mokinių laisvalaikio pomėgiai bus nagrinėjami priklausomai nuo jų lyties ir mokymosi klasės.

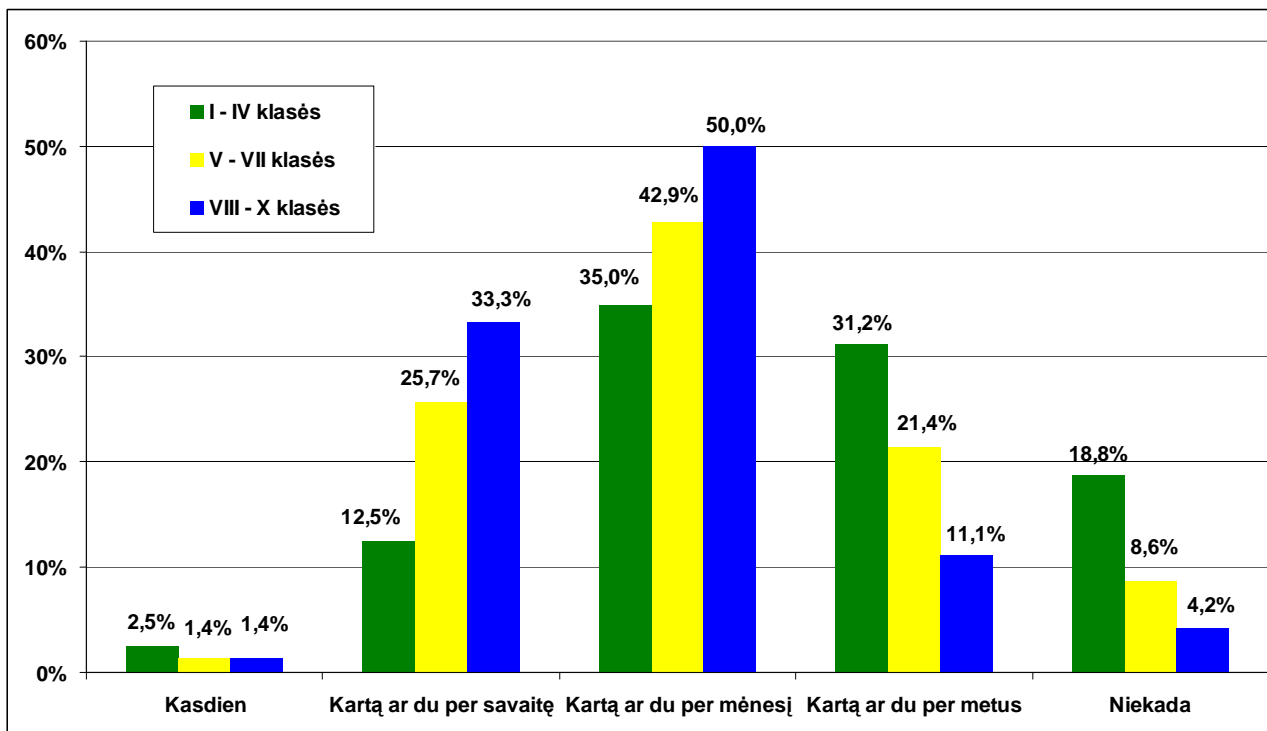
Įdomu tai, kad I-X klasių mokinių lankymasis diskotekose laisvalaikiu reikšmingai nesiskiria nuo jų lyties ($\chi^2 = 6,710$, $p = 0,152$) ir mokymosi klasės ($\chi^2 = 13,784$, $p = 0,088$). Maždaug trečdalis (27,3 %) tyrime dalyvavusių mokinių diskotekose lankosi kartą ar du per metus ir maždaug trečdalis (35,0 %) niekada nesilanko diskotekose. 23,2 % mokinių diskotekose lankosi kartą ar du per mėnesį ir 14,5 % mokinių diskotekose lankosi bent kartą per savaitę. Mokinių sportavimas laisvalaikiu taip pat reikšmingai nesiskyrė nuo jų lyties ($\chi^2 = 3,488$, $p = 0,480$) ir mokymosi klasės ($\chi^2 = 5,790$, $p = 0,671$). Tik 3,5 % mokinių teigė, kad visai nesportuoja, 6,2 % mokinių sportuoja tik labai retai, kartą ar du per metus. 34,4 % mokinių teigė, kad sportuoja kasdien, 30,8 % bent kartą į savaitę ir 25,1 % kartą ar du į mėnesį.

3 ir 4 paveiksluose pateikiama, kaip dažnai mokiniai lankosi kino teatruose priklausomai nuo mokinių lyties ir mokymosi klasės.

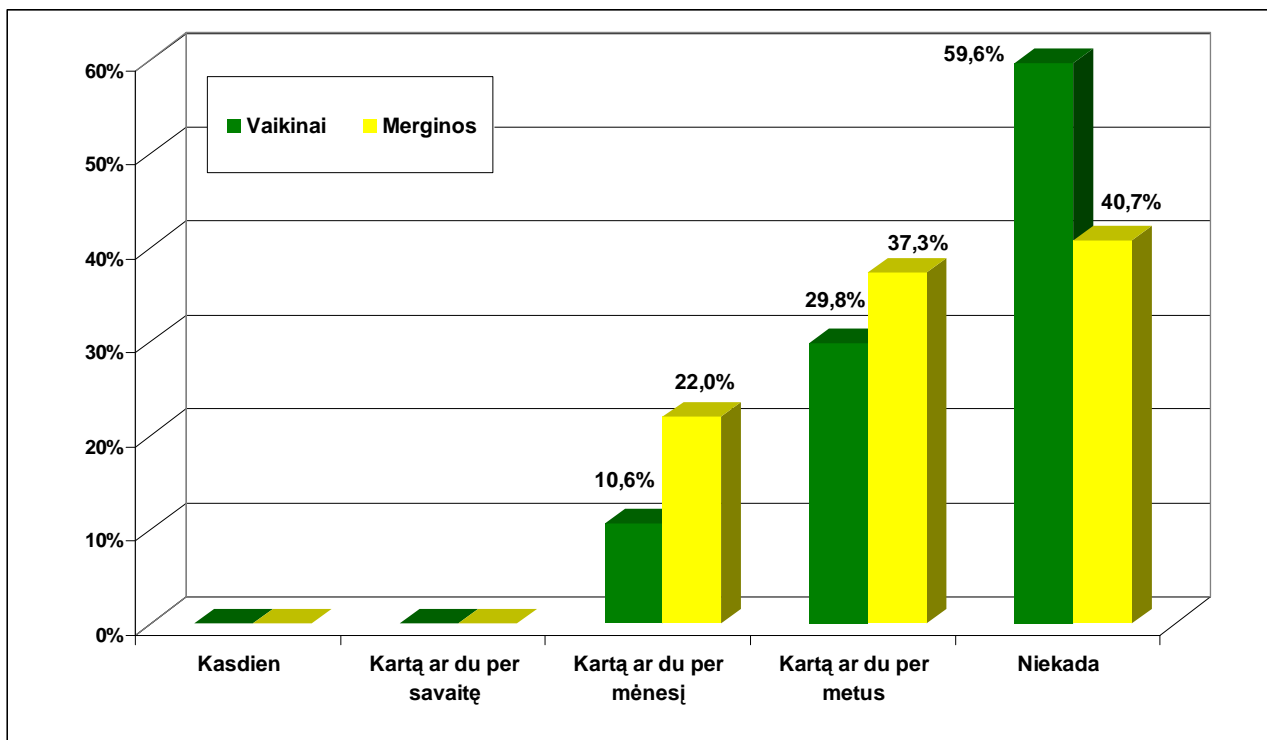
3 pav. Mokinių lankymasis kino teatruose priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 10,624$, $p = 0,031$

3 paveiksle matyti, kad dauguma mokinių kino teatruose lankosi kartą ar du per mėnesį. Taip pat matyti, kad statistiškai reikšmingai merginos dažniau nei vaikinai lankosi kino teatruose savo laisvalaikiu.

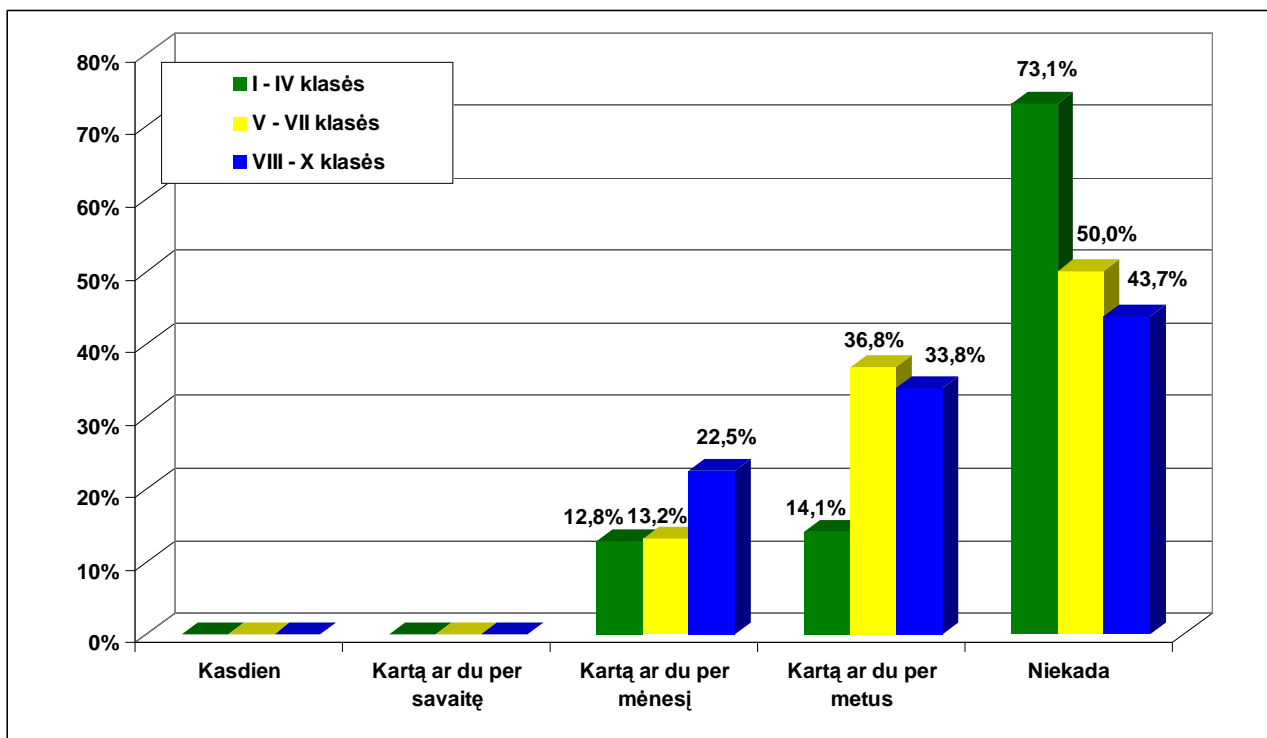
4 pav. Mokinių lankymasis kino teatruose priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 24,649$, $p = 0,002$

4 paveiksle matyti, kad mokinių lankymasis kino teatruose priklausomai nuo jų mokymosi klasės taip pat reikšmingai skyrėsi. Kino teatruose dažniau lankosi vyresnių klasių mokiniai nei jaunesnių. Kaip matyti 5 paveiksle dauguma mokinių niekada nesilanko dramos ar operos teatruose, o maždaug trečdalis tyrime dalyvavusių mokinių dramos ar operos teatruose lankosi kartą ar du per metus.

5 pav. Mokinių lankymasis dramos/operos teatruose priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 9,270$, $p = 0,010$

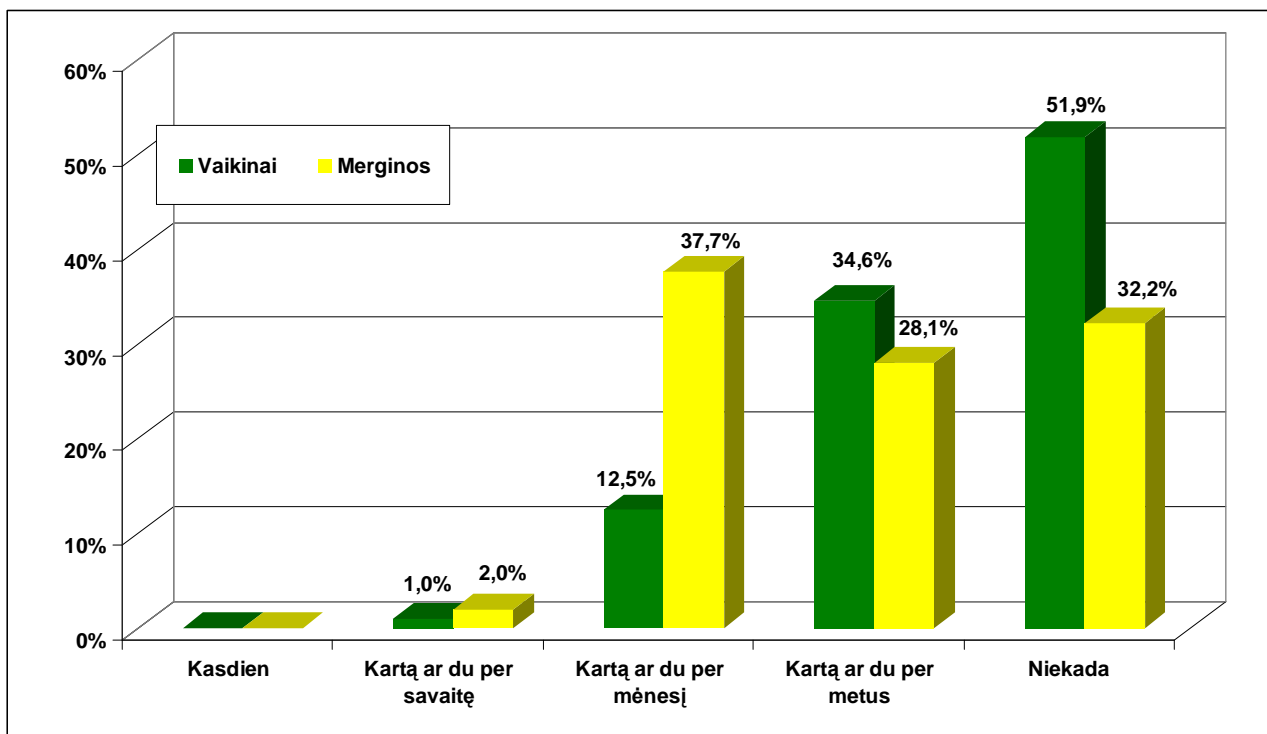
Dramos/operos teatruose savo laisvalaikiu statistiškai reikšmingai dažniau lankosi merginos/mergaitės nei vaikinai/berniukai. Mokinių lankymasis dramos ir operos teatruose priklausomai nuo jų mokymosi klasės reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 7,850$, $p = 0,097$).

6 pav. Mokinių lankymasis rimosios muzikos koncertuose priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 17,284$, $p = 0,002$

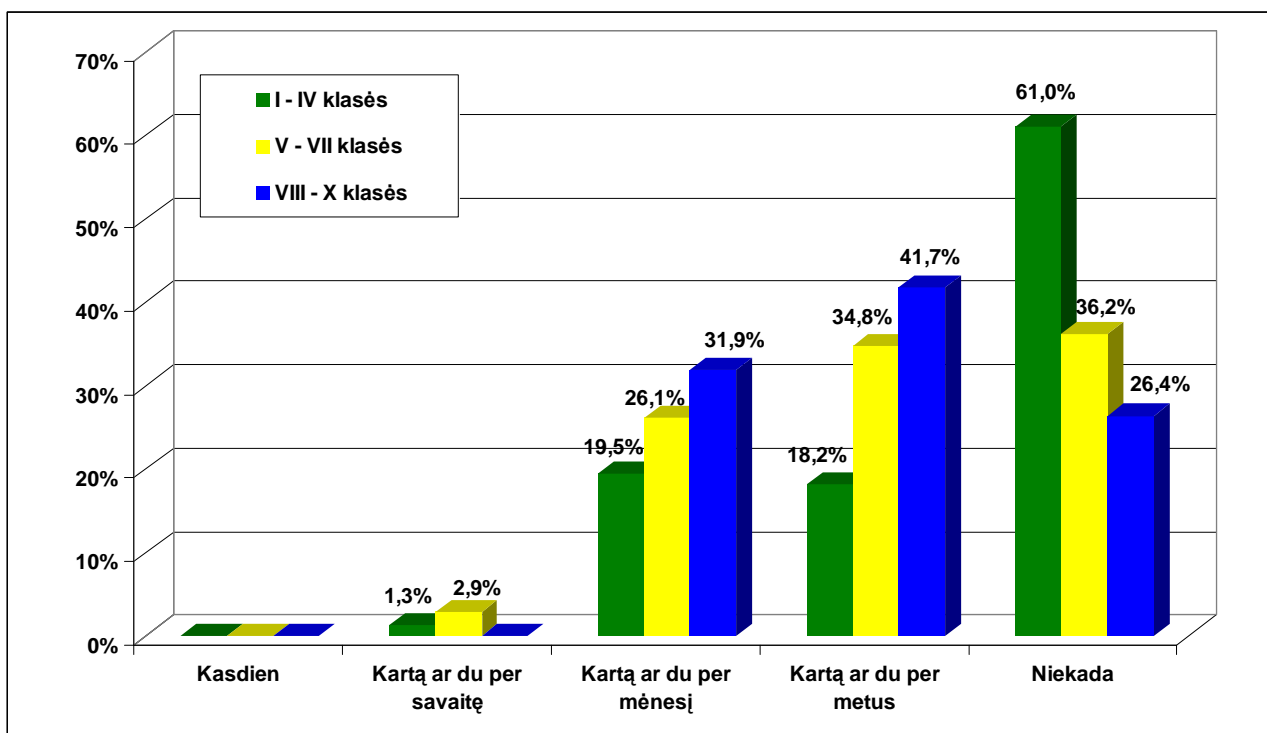
Rimosios muzikos koncertuose dauguma mokinių (56,2 %) taip pat visai nesilanko. Maždaug trečdalis (27,2 %) rimosios muzikos koncertuose lankosi vieną ar kelis kartus per metus. Matyti, kad rimosios muzikos koncertuose statistiškai reikšmingai dažniau lankosi vyresnių klasių mokiniai (ypač VIII-X klasių) lyginant su jaunesnių klasių. Mokinių lankymasis rimosios muzikos koncertuose priklausomai nuo jų lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 1,828$, $p = 0,401$).

Lankymasis popmuzikos koncertuose taip pat nėra labai dažnas tarp mokinių. Niekada juose nesilanko 41,7 % mokinių. Lankymasis popmuzikos koncertuose reikšmingai skiriasi priklausomai nuo mokinio lyties ir mokymosi klasės (žr. 7 ir 8 pav.).

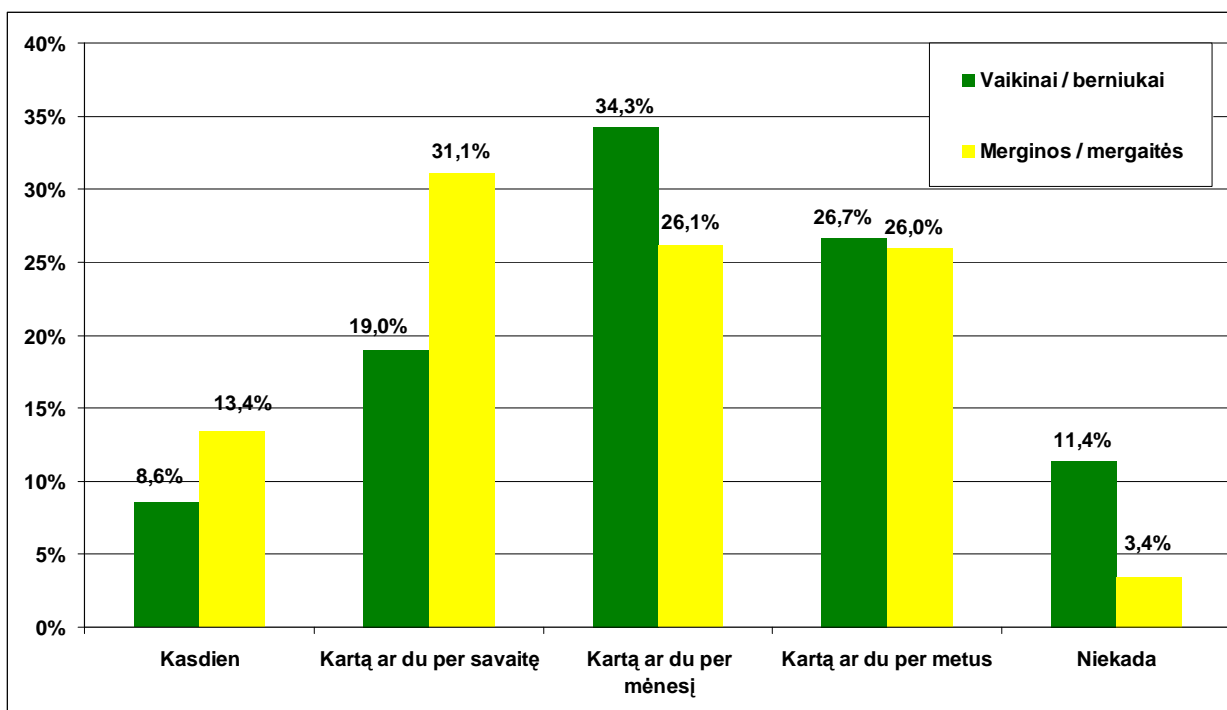
7 pav. Mokinių lankymasis popmuzikos koncertuose priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 19,398$, $p = 0,0001$

7 paveiksle matyti, kad popmuzikos koncertuose statistiškai reikšmingai dažniau lankosi merginos nei vaikinai. Daugiau nei pusė vaikinų teigė, kad į popmuzikos koncertus iš viso nevaikšto. Popmuzikos koncertuose statistiškai reikšmingai dažniau lankosi vyresnių klasių mokiniai nei jaunesnių klasių, VIII-X klasių mokiniai dažniau lankosi nei I-IV ir V-VII klasių mokiniai, o V-VII klasių mokiniai dažniau lankosi nei I-IV klasių mokiniai (žr. 8 pav.).

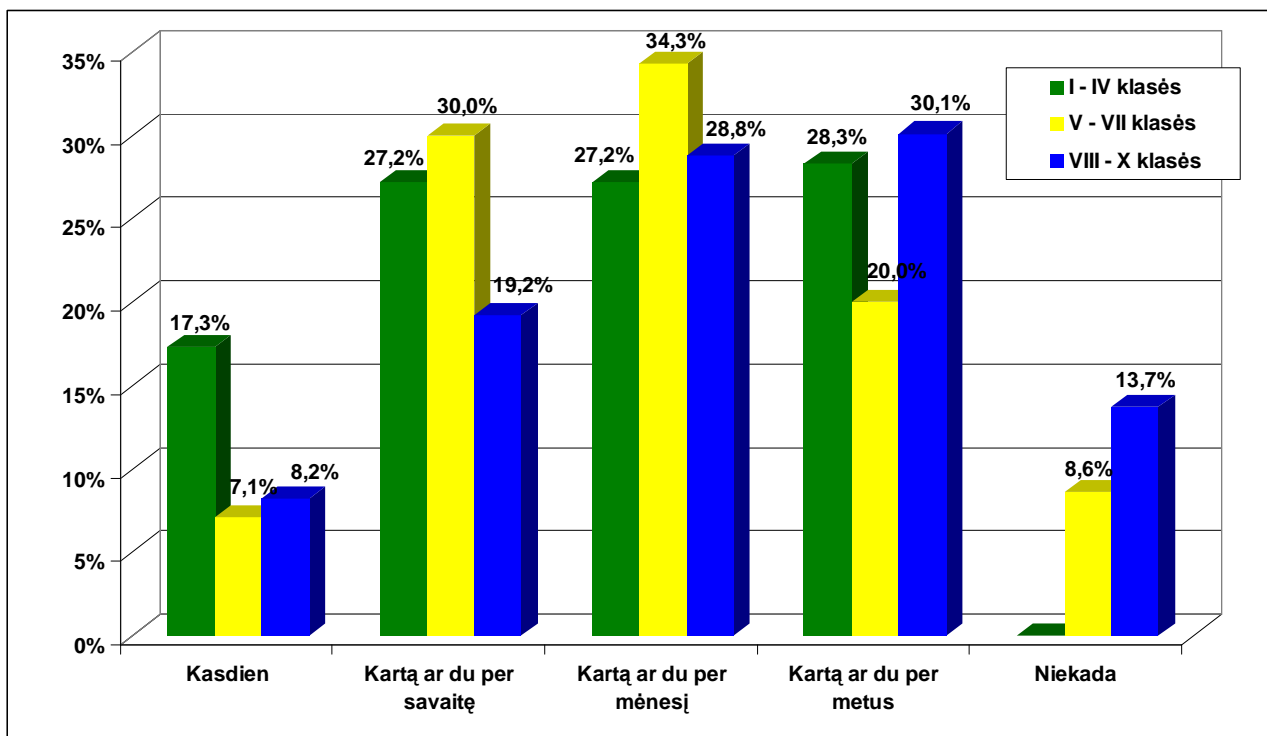
8 pav. Mokinių lankymasis popmuzikos koncertuose priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 22,845$, $p = 0,001$

Toliau nagrinėsime, kaip dažnai mokiniai savo laisvalaikiu skaito knygas. 7,1 % mokinių teigė, kad niekada neskaito knygų savo laisvalaikiu. 26,3 % knygas skaito tik vieną ar du kartus metuose. Kiekvieną dieną knygas skaito 34,4 % mokinių.

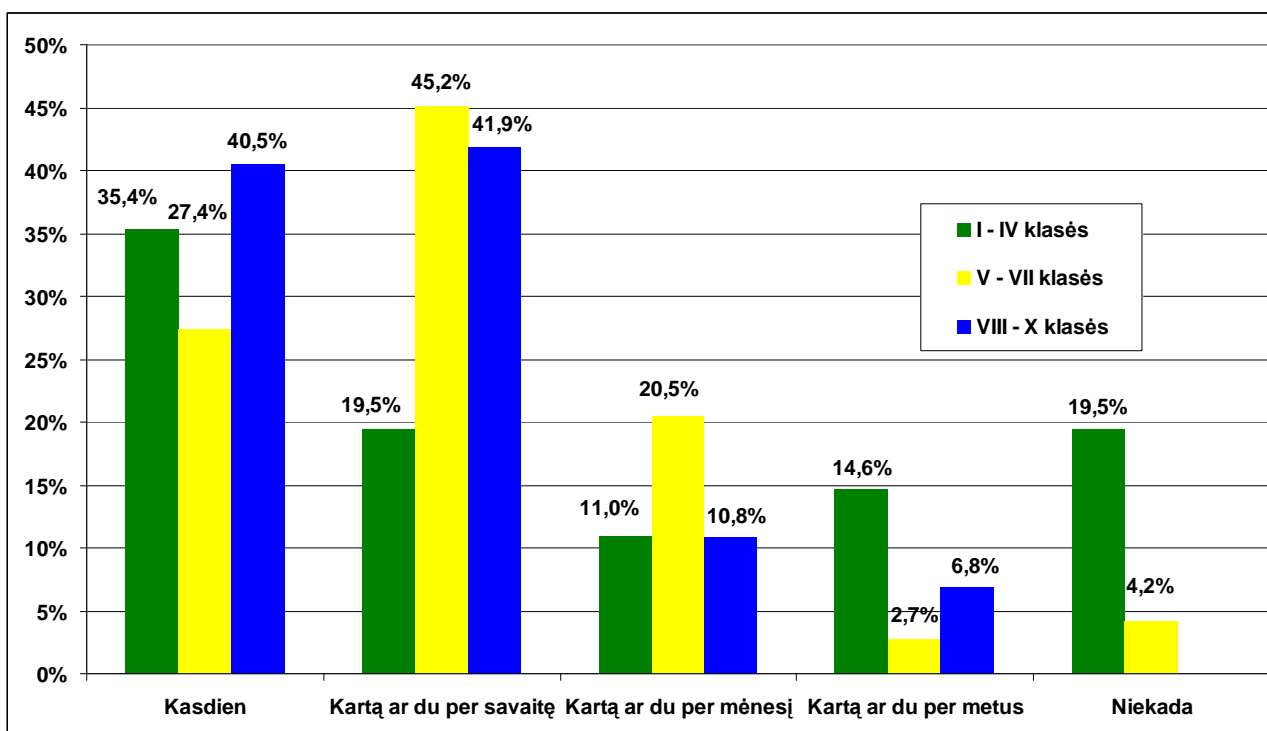
9 pav. Knygų skaitymas laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 10,723$, $p = 0,030$

9 paveiksle matyti, kad knygas dažniau laisvalaikiu skaito merginos (mergaitės) nei vaikinai (berniukai). Taip pat knygas dažniau skaito pradinė klasių mokiniai (žr. 10 pav.) nei V-VII ir VIII-X klasių mokiniai. V-VII klasių mokiniai knygas skaito šiek tiek dažniau nei VIII-X klasių mokiniai, taigi rečiausiai knygas skaito vyresniųjų klasių mokiniai.

10 pav. Knygų skaitymas laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 18,751$, $p = 0,016$

Toliau nagrinėsime, kaip dažnai mokiniai savo laisvalaikiu naršo internete. Matyti, kad net 69,4 % mokinių internete naršo kasdien ar bent kartą ar du per savaitę.

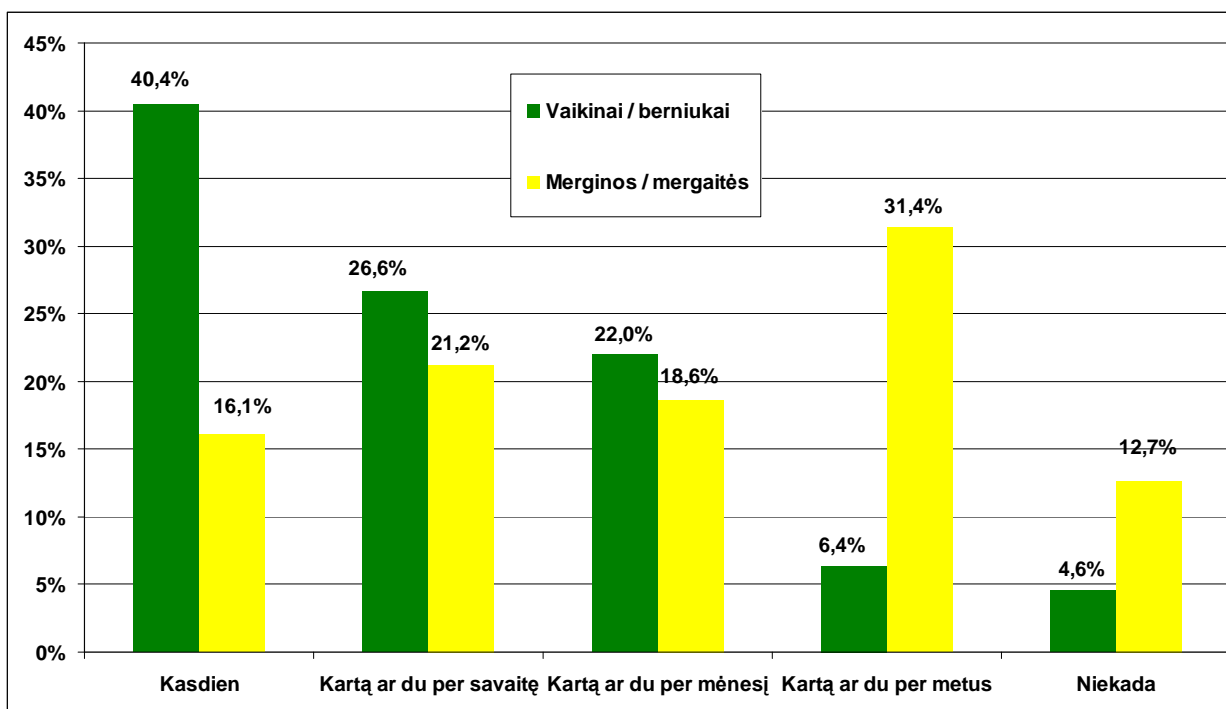
11 pav. Naršymas internete laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 41,007$, $p = 0,0001$

Iš 11 paveiksle esančių duomenų matyti, kad internete dažniausiai savo laiką leidžia vyresniųjų klasių (VIII-X klasių) mokiniai. Nors rečiausiai savo laisvalaikį naršydami internete leidžia pradinė klasių mokiniai, tačiau matyti, kad ne mažas skaičius I-IV klasių mokinių

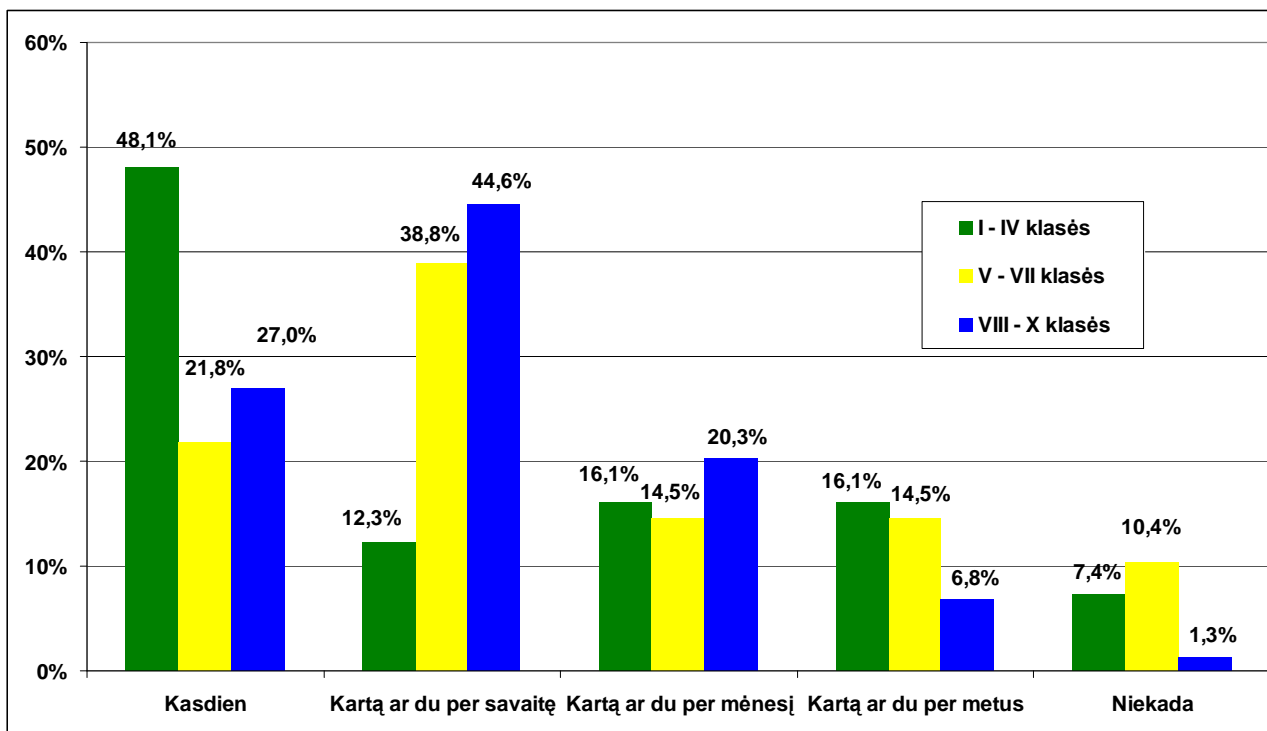
internete naršo kasdien. Mokinių naršymas internete savo laisvalaikiu priklausomai nuo jų lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 4,329$, $p = 0,363$).

Kompiuterinius žaidimus žaidžia kasdien ar bent kartą ar kelis per savaitę taip pat daugiau kaip pusę apklausoje dalyvavusių mokinių (51,6 %). Visai nežaidžiančių kompiuterinių žaidimų atsirado mažiau kaip 10 % mokinių.

12 pav. Kompiuteriniai žaidimai laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 35,457$, $p = 0,0001$

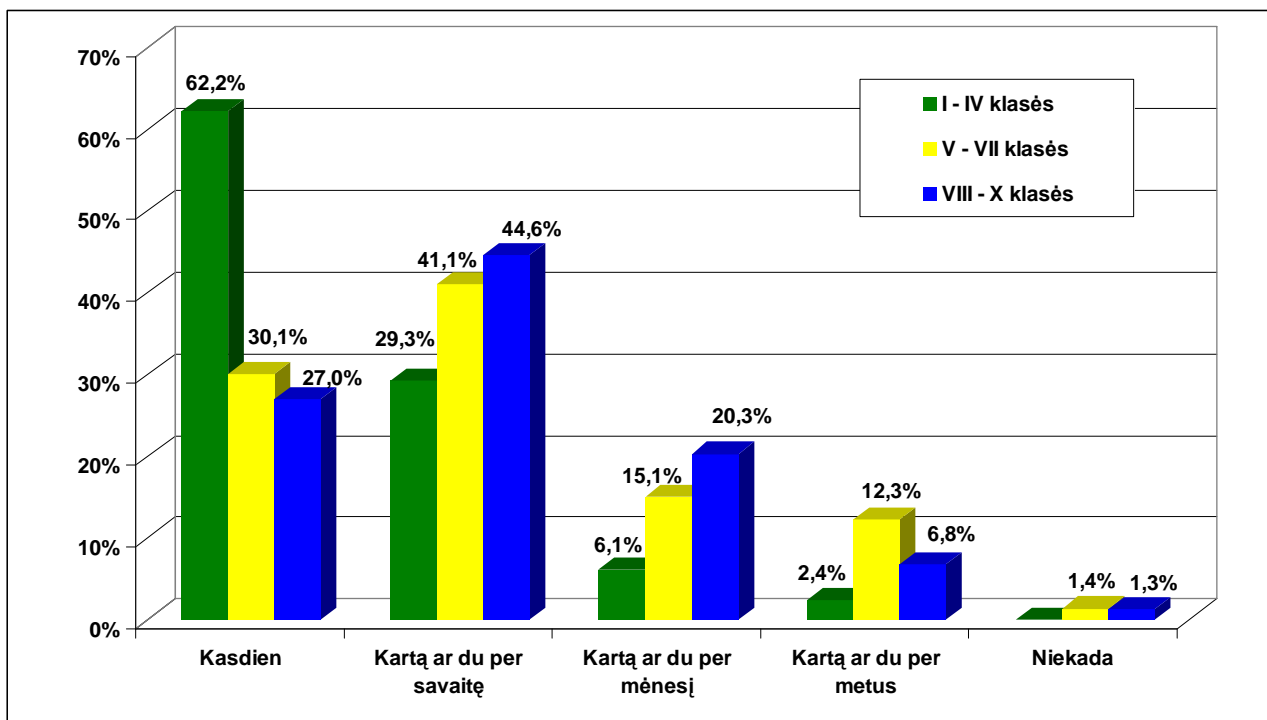
12 lentelėje matyti, kad kompiuterinius žaidimus statistiškai reikšmingai dažniau linkę žaisti vaikinai (berniukai) nei merginos (mergaitės).

13 pav. Kompiuteriniai žaidimai laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 36,984$, $p = 0,0001$

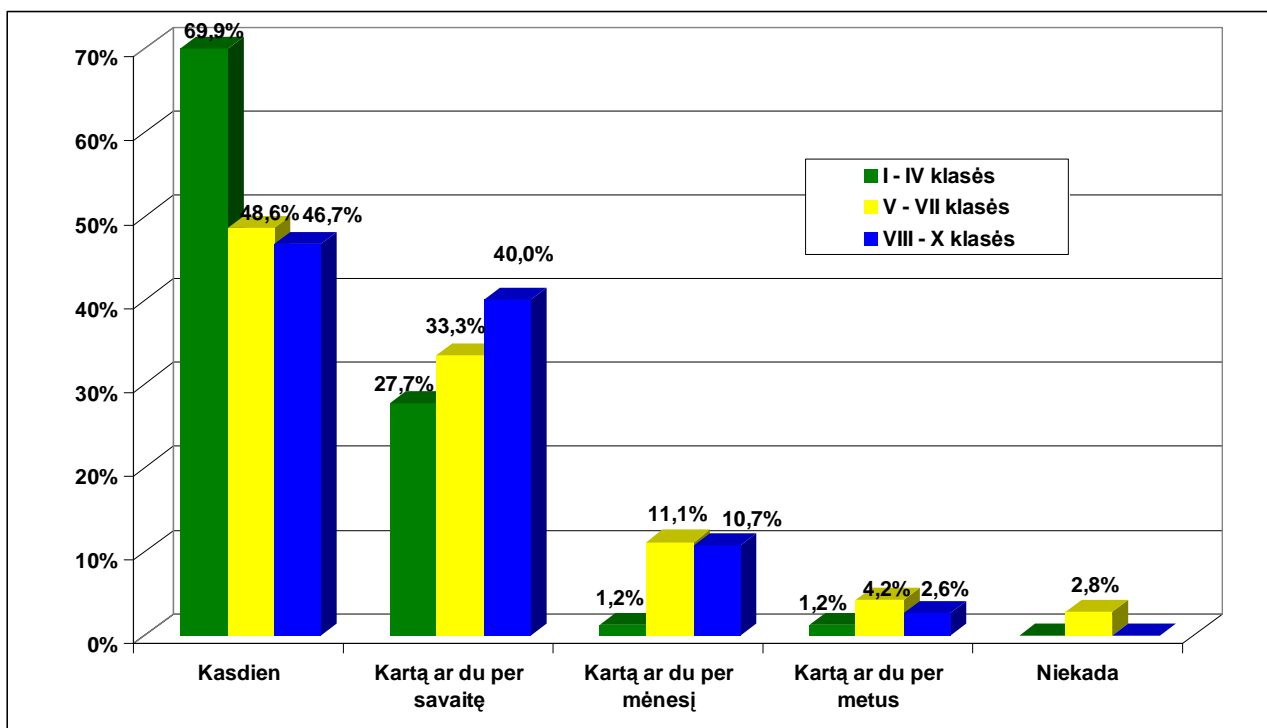
Buvo nustatyta, kad kompiuterinius žaidimus dažniau linkę žaisti pradinųjų klasių mokiniai nei V-VII ir VIII-X klasių mokiniai, o V-VII klasių mokiniai dažniau kompiuterinius žaidimus žaidžia nei VIII-X klasių mokiniai. Taigi rečiausiai kompiuterinius žaidimus žaidžia vyriausių klasių mokiniai.

Kaip ir buvo galima tikėtis televizorių dauguma mokinių žiūri kasdien ar bent kartą ar kelis per savaitę (78,6 %).

14 pav. Televizoriaus žiūrėjimas laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 29,905$, $p = 0,0001$

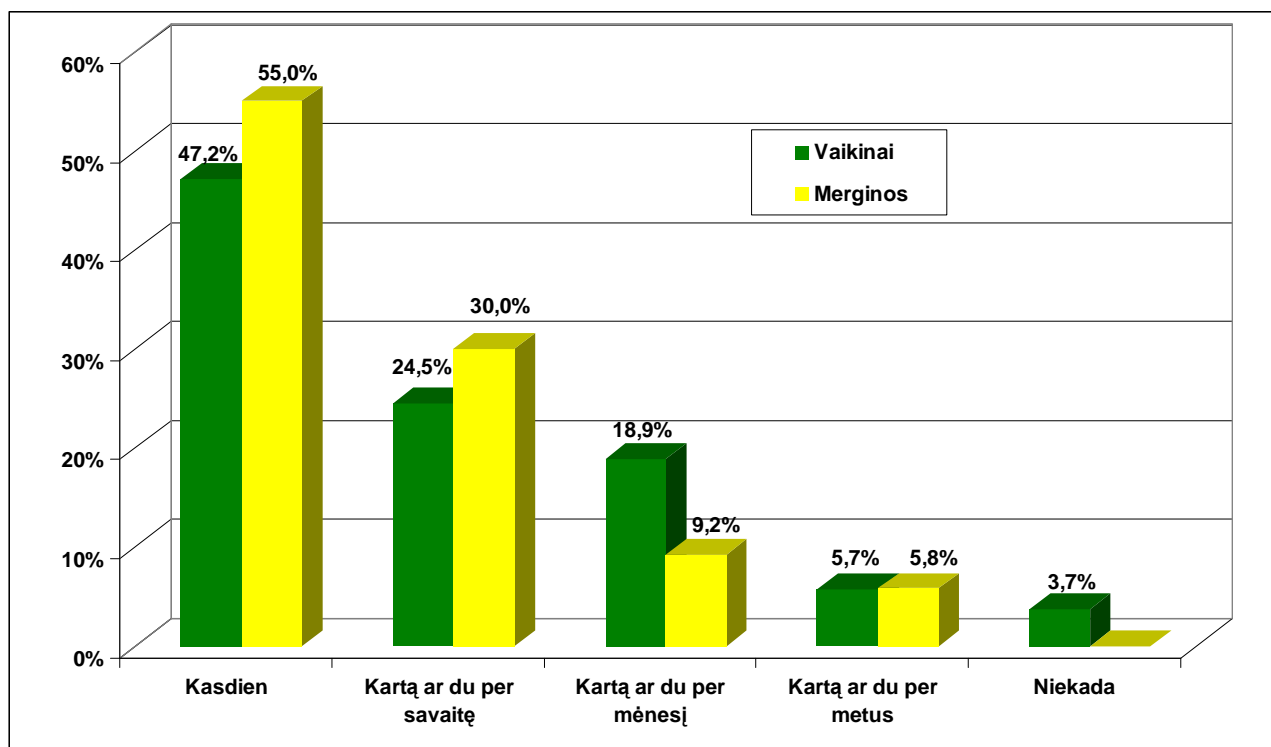
Nors mokinių televizoriaus žiūrėjimas laisvalaikiu priklausomai nuo jų lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 0,329$, $p = 0,988$), tačiau statistiškai reikšmingai televizorių dažniausiai žiūri pradinė klasių mokiniai lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais. V-VII ir VIII-X klasių mokiniai televizorių žiūri panašiai.

15 pav. Bendravimas su draugais laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 18,947$, $p = 0,015$

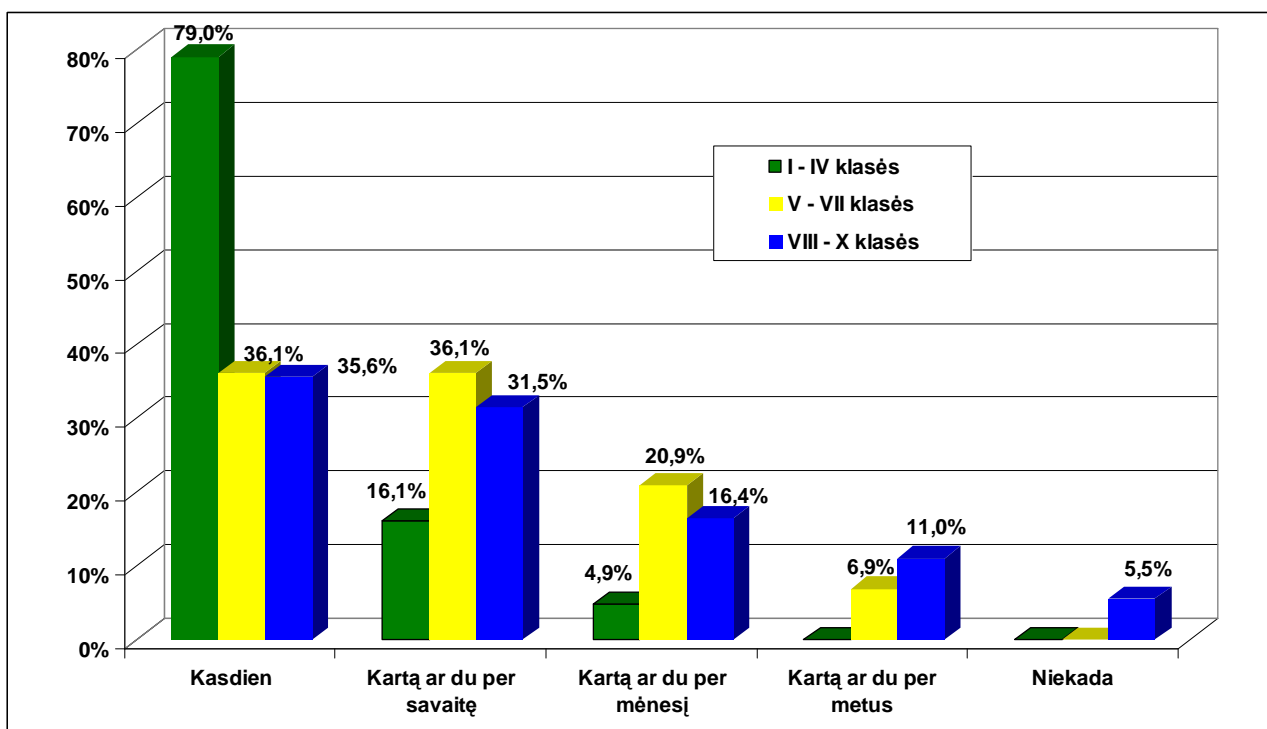
Dauguma mokinių (51,3 %) kasdien ar bent kartą kelis per savaitę (27,4 %) bendrauja su draugais. Tačiau dažniausiai su draugais teigė bendraujantys pradinė klasių mokiniai lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais. V-VII ir VIII-X klasių mokiniai bendrauja su draugais vienodai dažnai. Mokinių bendravimas su draugais laisvalaikiu priklausomai nuo jų lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 2,366$, $p = 0,669$).

Dauguma mokinių teigė, kad ir su tėvais bendrauja kasdien (51,3 %) ar kartą ar kelis per savaitę (27,4 %).

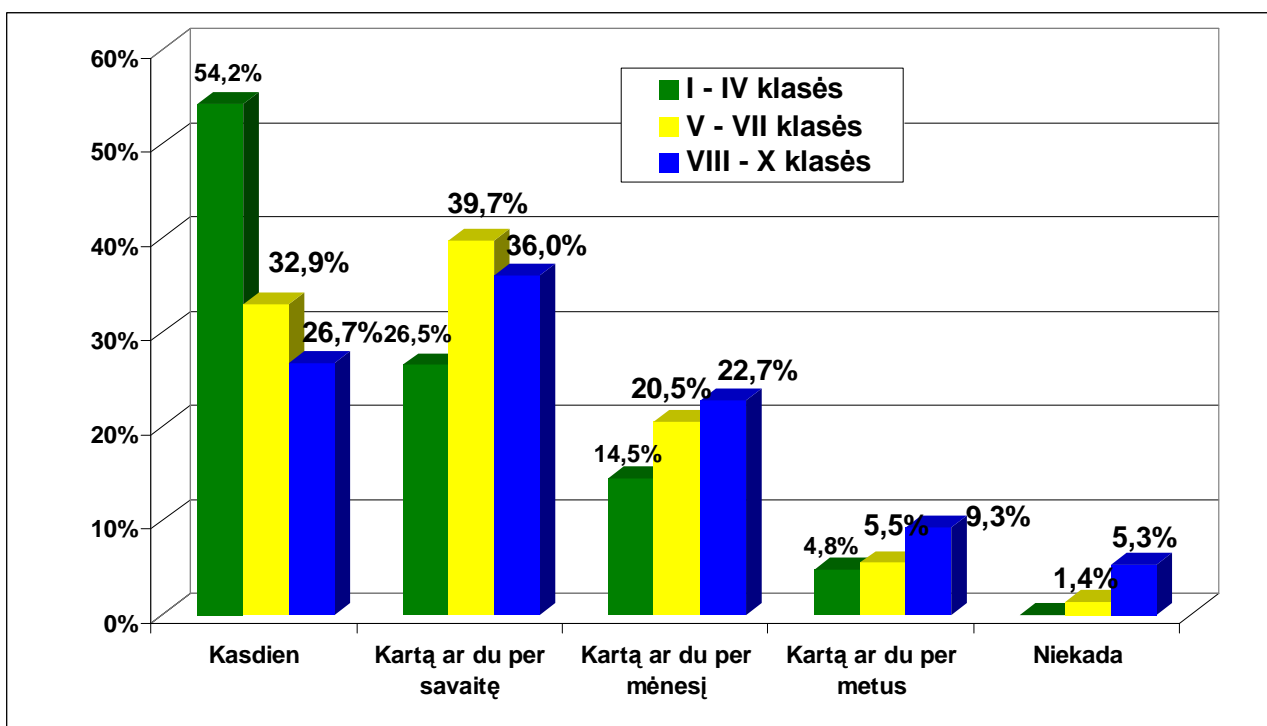
16 pav. Bendravimas su tėvais laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų lyties, $\chi^2 = 9,680$, $p = 0,046$

16 paveiksle matyti, kad su tėvais statistiškai reikšmingai dažniau bendrauja merginos/mergaitės nei vaikinai/berniukai.

17 pav. Bendravimas su tėvais laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 49,363$, $p = 0,0001$

Dažniausiai su tėvais bendrauja pradinė klasių mokiniai lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais. V-VII ir VIII-X klasių mokiniai tėvais bendrauja vienodai dažnai.

18 pav. Leidžiamas laikas kieme laisvalaikiu tarp mokinių priklausomai nuo jų mokymosi klasės, $\chi^2 = 19,235$, $p = 0,014$

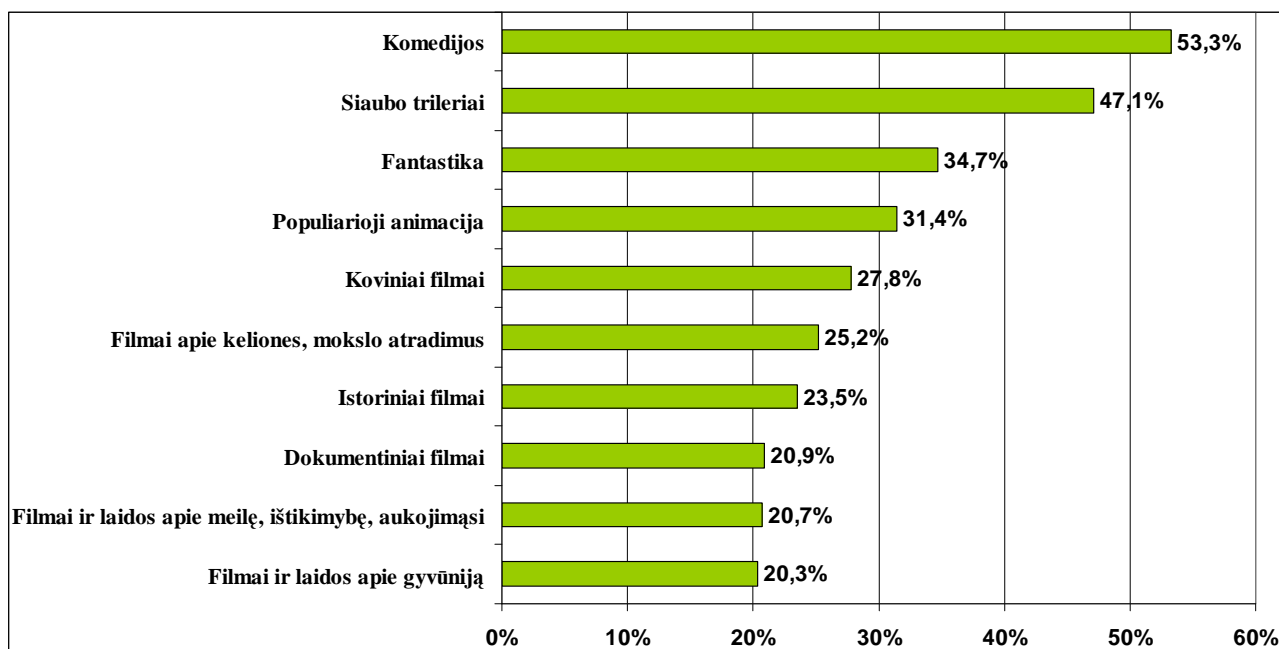
Kieme savo laisvalaikį gerokai dažniau leidžia pradinė klasių mokiniai lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais. O V-VII klasių mokiniai šiek tiek dažniau savo laisvalaikį leidžia

lauke nei VIII-X klasių mokiniai. Mokinių laiko leidimas kieme laisvalaikiu priklausomai nuo jų lyties reikšmingai nesiskyrė ($\chi^2 = 8,174$, $p = 0,085$).

I-X klasių mokinių televizijos programų pasirinkimas

Kaip jau buvo pastebėta nemaža dalis mokinių savo laisvalaikiu žiūri televizorių. Pasidomėta, kokias laidas bei filmus dažniausiai žiūri I-X klasių mokiniai.

19 paveiksle pateikiama, kokia dalis mokinių nurodė, kad tam tikros laidos ar filmai jiems labai patinka.

19 pav. Procentas mokinių, kuriems labai patinka nurodytos laidos ir filmai

Matyti, kad labiausiai I-X klasių mokiniams patinka komedijos ir siaubo trileriai. Maždaug trečdaliui patinka fantastika, populiarioji animacija, koviniai filmai. Mažiausia dalis mokinių nurodė, kad jiems labai patinka filmai ir laidos apie gyvūniją, filmai apie meilę, ištikimybę, aukojimąsi bei dokumentiniai filmai. Buvo pastebėta, kad pasirenkamos laidos ir filmai labai priklauso nuo mokinių klasių:

- Pradinių klasių mokiniams statistiškai reikšmingai labiau patinka populiarioji animacija ($\chi^2 = 48,491$, $p = 0,0001$), filmai ir laidos apie gyvūniją ($\chi^2 = 16,391$, $p = 0,037$), komedijos ($\chi^2 = 24,374$, $p = 0,002$), siaubo trileriai ($\chi^2 = 30,926$, $p = 0,0001$), fantastika ($\chi^2 = 32,048$, $p = 0,0001$) lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais;

- Pradinių klasių mokiniams statistiškai reikšmingai labiau patinka dokumentiniai filmai ($\chi^2 = 39,698$, $p = 0,0001$), koviniai filmai ($\chi^2 = 33,902$, $p = 0,0001$), filmai apie meilę, ištikimybę, aukojimąsi ($\chi^2 = 27,663$, $p = 0,001$), filmai apie keliones, mokslo atradimus ($\chi^2 =$

48,328, $p = 0,0001$) lyginant su V-VII ir VIII-X klasių mokiniais, o VIII-X klasių mokiniams labiau patinka nei V-VII klasių mokiniams;

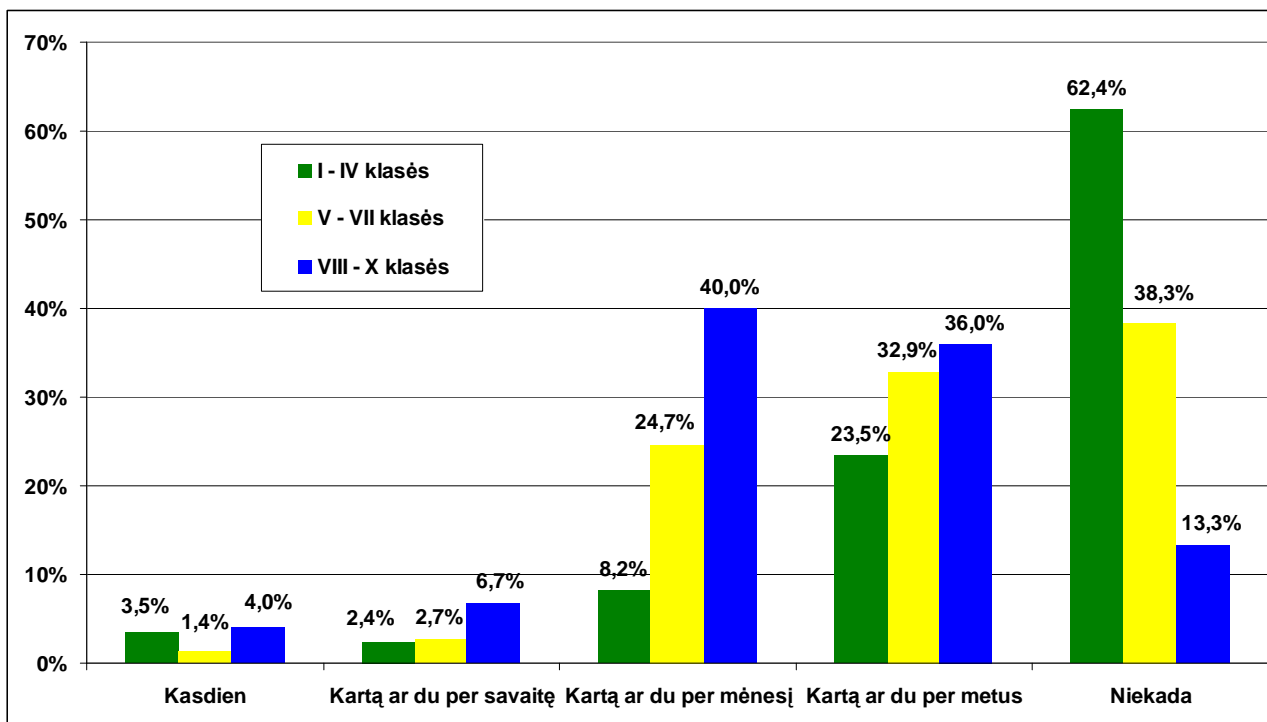
Šiuos gautus rezultatus galima paaiškinti tuo, kad pradinių klasių mokiniai dažniau savo laisvalaikiu žiūri televizorių nei vyresni mokiniai. Kai kurios pasirenkamos laidos ir filmai taip pat priklauso ir nuo mokinių lyties:

- Merginos (mergaitės) komedijas ($\chi^2 = 15,786$, $p = 0,003$) ir filmus apie meilę, ištikimybę, aukojimąsi ($\chi^2 = 29,635$, $p = 0,0001$) statistiškai reikšmingai labiau mėgsta nei vaikinai/berniukai;
- Vaikinai (berniukai) kovinius filmus statistiškai reikšmingai labiau mėgsta nei merginos/mergaitės ($\chi^2 = 62,863$, $p = 0,0001$).

2.2.2. I-X klasių mokinių mokymosi ypatumai

Buvo paprašyta mokinių įvertinti, kaip jiems sekasi mokytis. 15,2 % nurodė, kad jiems mokytis sekasi puikiai ir labai gerai, 59,7 % teigė, kad mokytis jiems sekasi gerai, 21,6 % teigė, kad patenkinamai ir 3,5 % - nepatenkinamai. Merginos statistiškai reikšmingai dažniau nei vaikinai ($\chi^2 = 9,385$, $p = 0,025$), o pradinių klasių mokiniai dažniau nei vyresnių klasių mokiniai: V-VII ir VIII-X klasių mokiniai ($\chi^2 = 24,994$, $p = 0,0001$) nurodė, kad mokytis jiems sekasi geriau.

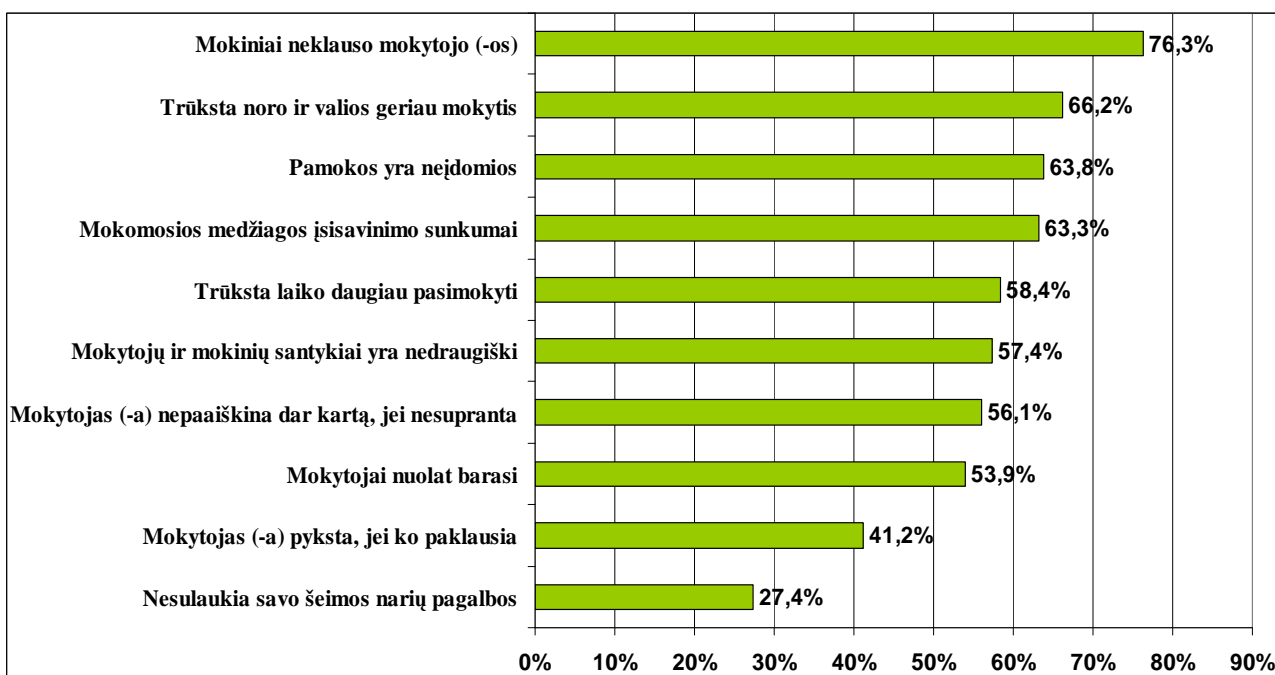
39,1 % mokinių teigė, kad niekada nepraleidžia pamokų be pateisinamos priežasties, 30,5 % teigė tai darantys retai – vieną ar du kartus metuose. Vieną ar du kartus per mėnesį pamokas be pateisinamos priežasties praleidžia 23,6 % mokinių ir tik mažoji dalis mokinių pamokas praleidžia bent kartą per savaitę – 6,9 %. Pamokų praleidinėjimas be pateisinamos priežasties reikšmingai nesiskiria vaikinų (berniukų) ir merginų (mergaičių) grupėse ($\chi^2 = 6,476$, $p = 0,166$).

20 pav. Pamokų praleidinėjimas be pateisinamos priežasties priklausomai nuo mokinių klasių, $\chi^2 = 47,085$, $p = 0,0001$

20 paveikslėlyje matyti, kad rečiausiai pamokas be pateisinamos priežasties praleidžia I-IV klasių mokiniai lyginant su vyresnių mokinių klasių grupėmis: V-VII ir VIII-X klasių. O dažniausiai pamokas be pateisinamos priežasties praleidžia VIII-X klasių mokiniai lyginant su jaunesnių klasių grupėmis: I-IV ir V-VII klasių mokiniais. Šie stebimi skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$).

Mokinių taip pat buvo paprašyta įvertinti, kokios priežastys jiems trukdo geriau mokytis (žr. 21 pav.).

21 pav. Priežastys, kurios trukdo mokiniams geriau mokytis

21 paveiksle nurodyta dalis mokinių, kurie mano, kad konkreti priežastis trukdo ar iš dalies trukdo jam geriau mokytis. Matyti, kad dauguma mokinių mano, kad prasto mokymosi priežastis yra ta, kad mokiniai neklauso mokytojo. Rečiausiai pasitaikanti priežastis, kuri trukdo mokiniams mokytis – šeimos narių pagalbos nebuvimas. Priežastys, kurios trukdo geriau mokintis reikšmingai nesiskiria tarp merginų ir vaikinių ($p > 0,05$), tačiau reikšmingai skiriasi priklausomai nuo mokymosi klasės:

- VIII-X klasių mokiniams statistiškai reikšmingai dažniau mokytis trukdo mokomosios medžiagos įsisavinimo sunkumai ($\chi^2 = 8,737$, $p = \mathbf{0,013}$), pamokos neįdomios ($\chi^2 = 30,014$, $p = \mathbf{0,0001}$), mokytojų ir mokinių santykiai yra draugiški ($\chi^2 = 41,785$, $p = \mathbf{0,0001}$), mokytojas (-a) pyksta, kai jo paklausia ($\chi^2 = 36,231$, $p = \mathbf{0,0001}$), trūksta laiko daugiau pasimokyti ($\chi^2 = 38,794$, $p = \mathbf{0,0001}$), trūksta noro ir valios geriau mokytis ($\chi^2 = 25,739$, $p = \mathbf{0,0001}$) lyginant su I-IV ir V-VII klasių mokiniais, o V-VII klasių mokiniams labiau trukdo nei I-IV klasių mokiniams;

- V-VII klasių mokiniams statistiškai reikšmingai dažniau mokytis trukdo, nes mokytojas (-a) nuolat barasi ($\chi^2 = 25,522$, $p = \mathbf{0,0001}$), mokytojas (-a) nepaaiškina dar kartą, jei nesupranta ($\chi^2 = 35,565$, $p = \mathbf{0,0001}$) lyginant su I-IV ir VIII-X klasių mokiniais, o VIII-X klasių mokiniams labiau trukdo nei I-IV klasių mokiniams.

2.2.3. I-X klasių mokinių smurtinio elgesio ypatumai

Šiame skyriuje bus nagrinėjamas mokinių smurtinis elgesys tarpusavyje. Bus stebėta, kaip dažnai mokiniai patiria smurtinį elgesį iš kitų mokinių bei kaip dažnai patys elgiasi smurtaujančiai. Taip pat buvo aiškintasi, kaip dažnai mokiniai stebi smurtinio elgesio apraiškas mokykloje. Buvo nagrinėta, ar atliekamas ir patiriamas smurtinis elgesys priklauso nuo mokinių lyties ir mokymosi klasės.

Patiriamas smurtinis elgesys

Stebėsime, kokias smurtinio elgesio formas paprastai patiria mokiniai, vaikinių/berniukų ir merginų/mergaičių bei skirtingų klasių grupėse.

6 lentelė. Mokinių patiriamos smurtinio elgesio formos merginų ir vaikinių grupėse

Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	Vaikinai	Merginos	p
	Vidurkis $\pm$ st. nuokrypis		
<i>Erzinimas, tyčiojimasis</i>	2,58 $\pm$ 1,174	2,29 $\pm$ 1,188	0,065
<i>Kabinėjimasis</i>	2,30 $\pm$ 1,134	2,20 $\pm$ 1,116	0,539
<i>Prasivardžiavimas, įžeidinėjimas</i>	2,52 $\pm$ 1,246	2,29 $\pm$ 1,192	0,153

<i>Apkalbinėjimas</i>	2,37 ± 1,211	2,49 ± 1,123	0,436
<i>Stumdymas</i>	2,01 ± 1,156	1,72 ± 1,025	0,044
<i>Mušimas</i>	1,94 ± 1,218	1,42 ± 0,810	0,0001
<i>Ignoravimas</i>	1,89 ± 1,203	1,67 ± 1,032	0,151
<i>Gąsdinimas</i>	1,87 ± 1,119	1,67 ± 1,128	0,190
<i>Reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų, daiktų)</i>	1,28 ± 0,766	1,13 ± 0,543	0,104

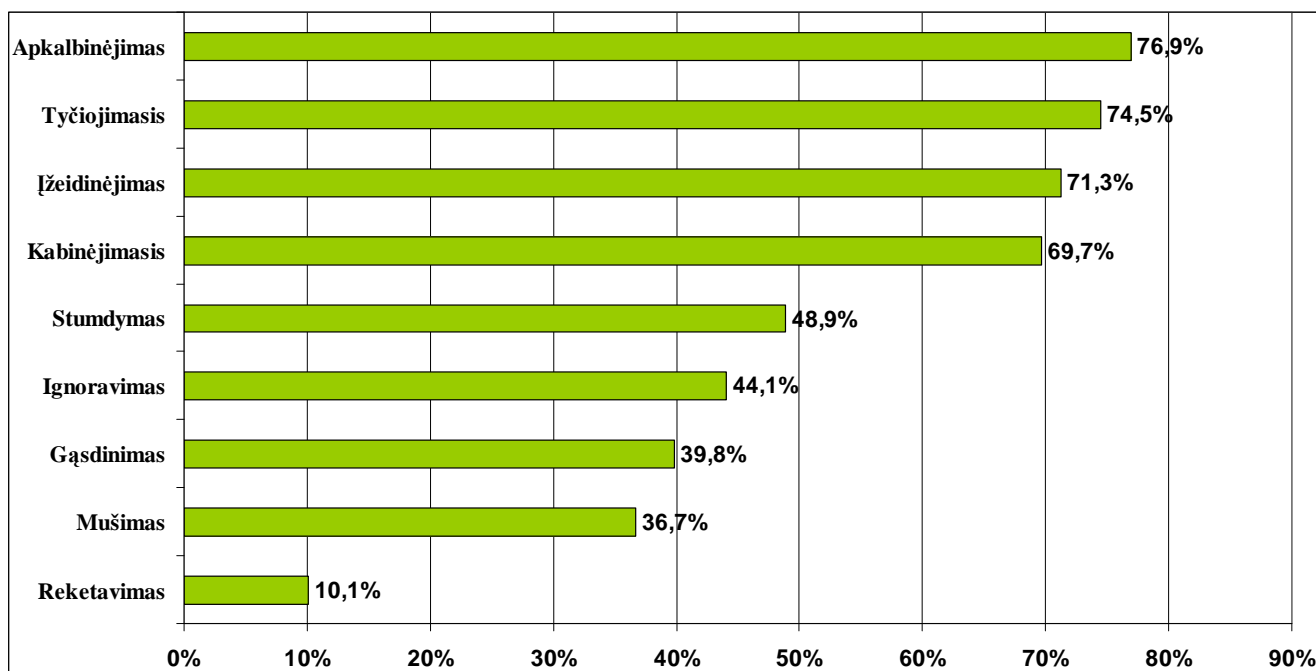
Daugumą smurtinio elgesio formų mokiniai patiria vienodai vaikinių/berniukų ir merginų/mergaičių grupėse: erzinimą ar tyčiojimąsi, kabinėjimąsi, prasivardžiavimą, apkalbinėjimą, ignoravimą, gąsdinimą bei reketavimą. Tačiau vaikinai/berniukai statistiškai reikšmingai dažniau nei merginos/mergaitės iš kitų bendraamžių patiria stumdymąsi bei muštynes.

7 lentelėje nagrinėjama, kokį smurtinį elgesį mokiniai patiria dažniausiai skirtingose klasių grupėse.

7 lentelė. Mokių patiriamos smurtinio elgesio formos skirtingų mokymosi klasių grupėse

Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	1. I-IV klasės	2. V-VII klasės	3. VIII-X klasės	p ^{1*2}	p ^{1*3}	p ^{2*3}
	Vidurkis ± st. nuokrypis					
<i>Erzinimas, tyčiojimas</i>	2,72 ± 1,240	2,39 ± 1,180	2,11 ± 1,056	0,093	0,001	0,132
<i>Kabinėjimas</i>	2,46 ± 1,219	2,27 ± 1,150	1,97 ± 0,919	0,312	0,005	0,085
<i>Prasivardžiavimas, įžeidinėjimas</i>	2,79 ± 1,319	2,45 ± 1,155	1,89 ± 0,972	0,093	0,0001	0,002
<i>Apkalbinėjimas</i>	2,48 ± 1,279	2,43 ± 1,124	2,40 ± 1,077	0,824	0,679	0,847
<i>Stumdymas</i>	2,40 ± 1,178	1,78 ± 1,063	1,29 ± 0,638	0,001	0,0001	0,001
<i>Mušimas</i>	2,35 ± 1,204	1,36 ± 0,837	1,18 ± 0,513	0,0001	0,0001	0,112
<i>Ignoravimas</i>	2,10 ± 1,302	1,77 ± 1,034	1,40 ± 0,833	0,081	0,0001	0,021
<i>Gąsdinimas</i>	2,19 ± 1,295	1,72 ± 1,104	1,32 ± 0,692	0,016	0,0001	0,012
<i>Reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų, daiktų)</i>	1,29 ± 0,839	1,16 ± 0,524	1,12 ± 0,529	0,241	0,135	0,671

Patiriamas apkalbinėjimas ir reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų ir daiktų) visose klasių grupėse reikšmingai nesiskiria. Erzinimą, tyčiojimąsi, kabinėjimąsi, prasivardžiavimą, įžeidinėjimą stumdymą, mušimąsi, ignoravimą, gąsdinimą statistiškai reikšmingai dažniau patiria I-IV klasių mokiniai nei VIII-X klasių. I-IV klasių mokiniai taip pat dažniau patiria stumdymąsi, mušimąsi ir gąsdinimą patiria dažniau nei V-VII klasių mokiniai. V-VII klasių mokiniai statistiškai reikšmingai dažniau patiria prasivardžiavimą, įžeidinėjimą, stumdymąsi, ignoravimą ir gąsdinimą nei VIII-X klasių mokiniai.

22 pav. Dažniausiai patiriamos smurtinio elgesio formos tarp I-X klasių mokinių

22 paveiksle matyti, kad dažniausiai mokiniai patiria apkalbinėjimą, tyčiojimąsi ar erzinimą, įžeidinėjimą ar apkalbinėjimą bei kabinėjimąsi. Rečiausiai mokiniai patiria reketavimą.

Pasidomėjus, ar mokiniai patiria fizinį skausmą bei pažeminimus iš mokytojų pusės, 89,2 % mokinių teigė niekada nepatyrę fizinio skausmo iš mokytojų, tačiau 3 % mokinių teigė, kad fizinį skausmą mokytoja (-as) jiems sukelia kartą kelis kartus per mėnesį, o 7,8 % teigė, kad taip nutinka kartą ar kelis kartus per metus. Patiriamas fizinis skausmas ir pažeminimas prieš visą klasę iš mokytojų pusės reikšmingai nesiskyrė priklausomai nuo mokinių lyties ($\chi^2 = 7,161$, $p = 0,128$) ir mokymosi klasės ($\chi^2 = 11,101$, $p = 0,196$).

Tuo tarpu 33,8 % mokinių teigė, jog mokytoja (-as) juos dažniau ar rečiau pažemina prieš visą klasę, iš jų 3 % mokinių teigė, kad mokytoja (-as) pažemina prieš visą klasę kiekvieną dieną ir 3 % teigė, kad taip nutinka bent kartą per savaitę. Patiriami pažeminimai iš mokytojų pusės reikšmingai nesiskyrė nuo mokinių lyties ($\chi^2 = 4,757$, $p = 0,313$), nors mokinių teigimu mokytojai prieš visą klasę dažniau pažemina V-VII ir VIII-X klasių mokinius lyginant su pradinėmis (I-IV) klasių mokiniais ($\chi^2 = 36,998$, $p = 0,0001$).

Atliekamas smurtinis elgesys

Toliau buvo klausiama mokinių, ar jie patys yra tyčiojęsi iš kitų mokinių ir kokios tai buvo agresyvaus ar smurtinio elgesio formos merginų/mergaičių ir vaikų/berniukų bei skirtingų klasių grupėse.

8 lentelė. Mokinių atliekamo smurtinio elgesio formos merginų ir vaikinių grupėse

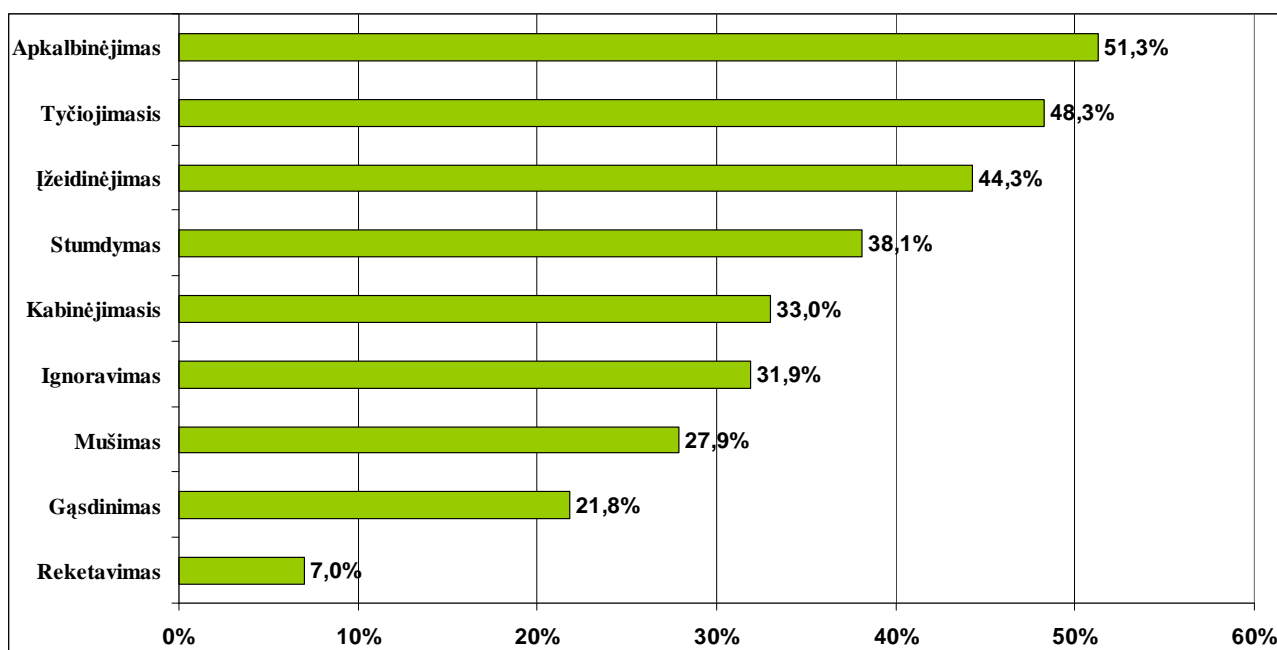
Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	Vaikinai/ berniukai	Merginos/mergaitės	p
	Vidurkis $\pm$ st. nuokrypis		
<i>Erzinimas, tyčiojimas</i>	1,87 $\pm$ 0,973	1,64 $\pm$ 0,951	0,071
<i>Kabinėjimas</i>	1,66 $\pm$ 0,993	1,43 $\pm$ 0,798	0,048
<i>Prasivardžiavimas, įžeidinėjimas</i>	1,89 $\pm$ 1,100	1,70 $\pm$ 0,978	0,159
<i>Apkalbinėjimas</i>	1,72 $\pm$ 1,028	1,90 $\pm$ 0,936	0,149
<i>Stumdymas</i>	1,85 $\pm$ 1,112	1,36 $\pm$ 0,693	0,0001
<i>Mušimas</i>	1,79 $\pm$ 1,147	1,16 $\pm$ 0,433	0,0001
<i>Ignoravimas</i>	1,64 $\pm$ 1,022	1,39 $\pm$ 0,839	0,073
<i>Gąsdinimas</i>	1,62 $\pm$ 1,096	1,20 $\pm$ 0,638	0,001
<i>Reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų, daiktų)</i>	1,24 $\pm$ 0,819	1,04 $\pm$ 0,237	0,016

Kaip matyti 8 lentelėje, vaikinai (berniukai) ir merginos (mergaitės) vienodai dažnai erzina ar tyčiojasi, prasivardžiuoja ar įžeidinėja, apkalbinėja bei ignoruoja. Tačiau vaikinai (berniukai) statistiškai reikšmingai dažniau kabinėjasi, stumdosi, mušasi, gąsdina bei reketuoja savo bendraamžius lyginant su merginomis (mergaitėmis).

9 lentelė. Mokinių atliekamo smurtinio elgesio formos skirtingų mokymosi klasių grupėse

Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	1. I-IV klasės	2. V-VII klasės	3. VIII-X klasės	p ^{1*2}	p ^{1*3}	p ^{2*3}
	Vidurkis $\pm$ st. nuokrypis					
<i>Erzinimas, tyčiojimas</i>	1,60 $\pm$ 0,946	1,84 $\pm$ 0,922	1,84 $\pm$ 1,021	0,106	0,123	1,000
<i>Kabinėjimas</i>	1,31 $\pm$ 0,601	1,47 $\pm$ 0,815	1,85 $\pm$ 1,147	0,158	0,0001	0,021
<i>Prasivardžiavimas, įžeidinėjimas</i>	1,46 $\pm$ 0,958	1,93 $\pm$ 1,005	2,03 $\pm$ 1,080	0,003	0,001	0,579
<i>Apkalbinėjimas</i>	1,35 $\pm$ 0,685	1,96 $\pm$ 0,934	2,20 $\pm$ 1,110	0,0001	0,0001	0,152
<i>Stumdymas</i>	1,48 $\pm$ 0,895	1,63 $\pm$ 0,858	1,68 $\pm$ 1,079	0,293	0,199	0,735
<i>Mušimas</i>	1,45 $\pm$ 0,966	1,41 $\pm$ 0,879	1,52 $\pm$ 0,852	0,815	0,611	0,446
<i>Ignoravimas</i>	1,27 $\pm$ 0,682	1,45 $\pm$ 0,708	1,84 $\pm$ 1,247	0,095	0,001	0,024
<i>Gąsdinimas</i>	1,34 $\pm$ 0,887	1,32 $\pm$ 0,743	1,53 $\pm$ 1,055	0,866	0,207	0,149
<i>Reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų, daiktų)</i>	1,05 $\pm$ 0,436	1,12 $\pm$ 0,551	1,25 $\pm$ 0,760	0,339	0,043	0,264

9 lentelėje matyti, kad I-X klasių mokiniai nepriklausomai nuo klasių grupės vienodai dažnai erzina ar tyčiojasi, stumdosi, mušasi, gąsdina ar reketuoja savo bendraamžius. Tačiau statistiškai reikšmingai VIII-X klasių mokiniai dažniau nei I-IV ir V-VII klasių mokiniai kabinėjasi bei ignoruoja savo bendraamžius. Prasivardžiuoja ar įžeidinėja ir apkalbinėja taip pat dažniau vyresnių klasių mokiniai, V-VII ir VIII-X klasių mokiniai dažniau tai daro nei pradinių (I-IV) klasių mokiniai.

23 pav. Dažniausiai atliekamos smurtinio elgesio formos tarp I-X klasių mokinių

Daugiau kaip pusė tyrime dalyvavusių mokinių prisipažino dažniau ar rečiau apkalbinėjantys savo bendraamžius, o tai taip pat dažniausiai patiriamas agresyvus elgesys iš kitų bendraamžių. Nemaža dalis mokinių prisipažino, kad tyčiojasi ar erzina, prasivardžiuoja ar įžeidinėja savo bendraamžius. Apie trečdalis mokinių dažniau ar rečiau stumdo, kabinėjasi, ignoruoja ar muša savo bendraamžius. Rečiausiai atliekamas agresyvus elgesys yra gąsdinimas ar reketavimas.

I-X klasių mokinių agresyvaus ir smurtinio elgesio stebėjimas

Toliau stebėsime, kaip mokiniai jaučiasi mokykloje, ar dažnai mato smurtinį elgesį mokykloje, ar jaučiasi joje saugūs.

10 lentelė. Mokinių savijauta mokykloje merginų ir vaikinų grupėse

Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	Vaikinai/berniukai	Merginos/mergaitės	p
	<i>Vidurkis ± st. nuokrypis</i>		
<i>Teko matyti, kad į mokyklą kas nors būtų atsinešęs peilį</i>	1,92 ± 1,07	1,90 ± 1,10	0,929
<i>Teko matyti, kaip kiti mokyklos mokiniai mušasi</i>	3,37 ± 1,15	3,42 ± 1,18	0,751
<i>Mokykloje yra gaujų, kurios tyčiojasi iš kitų</i>	2,39 ± 1,31	2,53 ± 1,40	0,437
<i>Mokykloje yra gaujų, kurios vartoja prievartą prieš kitus</i>	1,94 ± 1,20	1,93 ± 1,24	0,959
<i>Teko matyti mokykloje grupines muštynes</i>	1,93 ± 1,93	1,74 ± 1,15	0,209
<i>Klasėje yra atstumtųjų</i>	2,52 ± 1,29	2,88 ± 1,46	0,053

<i>Yra bendraklasių, kurie nenori su Tavimi draugauti</i>	2,40 ± 1,46	2,20 ± 1,27	0,252
<i>Klasė yra draugiška, padeda vieni kitiems</i>	3,29 ± 1,37	3,06 ± 1,23	0,190
<i>Mokykloje jaučiasi saugus</i>	3,65 ± 1,42	3,69 ± 1,23	0,822

Paprašius įvertinti, kaip mokiniai jaučiasi mokykloje ar pastebi agresyvių ar smurtinių elgesį mokykloje, iš 10 lentelėje esančių duomenų galime pastebėti, kad vaikinių (berniukų) ir merginų (mergaičių) vertinimas statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Matyti tik tendencija, kad merginos (mergaitės) labiau linkusios manyti, kad klasėse yra atstumtųjų, su kuriais mažai kas bendrauja. Stebimas skirtumas yra netoli reikšmingo.

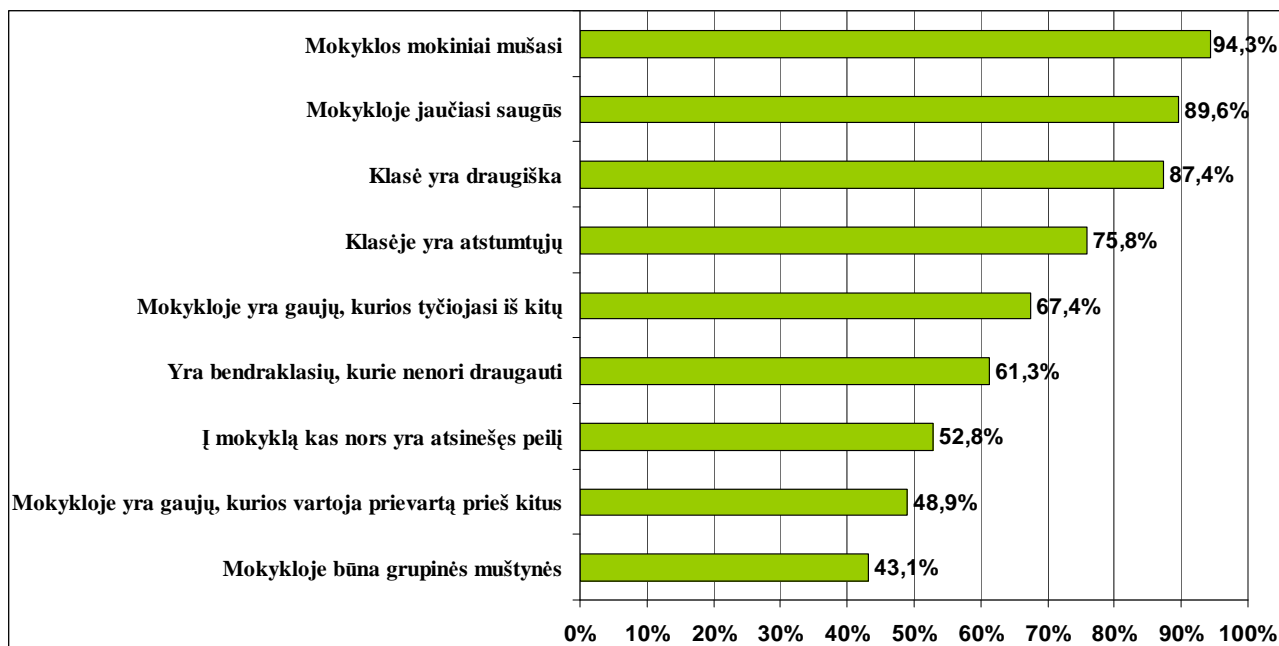
11 lentelė. Mokinių savijauta mokykloje skirtingų mokymosi klasių grupėse

Agresyvaus ar smurtinio elgesio forma	1. I-IV klasės	2. V-VII klasės	3. VIII-X klasės	p^{1*2}	p^{1*3}	p^{2*3}
	<i>Vidurkis ± st. nuokrypis</i>					
<i>Teko matyti, kad į mokyklą kas nors būtų atsinešęs peilį</i>	1,75 ± 0,83	1,74 ± 0,99	2,26 ± 1,34	0,947	0,006	0,009
<i>Teko matyti, kaip kiti mokyklos mokiniai mušasi</i>	3,63 ± 1,33	3,36 ± 1,00	3,18 ± 1,08	0,153	0,019	0,270
<i>Mokykloje yra gaujų, kurios tyčiojasi iš kitų</i>	2,14 ± 1,45	2,88 ± 1,18	2,42 ± 1,32	0,001	0,211	0,027
<i>Mokykloje yra gaujų, kurios vartoja prievartą prieš kitus</i>	1,45 ± 0,91	2,21 ± 1,25	2,20 ± 1,33	0,0001	0,0001	0,990
<i>Teko matyti mokykloje grupines muštynes</i>	1,78 ± 1,20	1,93 ± 1,10	1,77 ± 1,12	0,397	0,960	0,370
<i>Klasėje yra atstumtųjų</i>	2,37 ± 1,40	2,86 ± 1,29	2,96 ± 1,43	0,023	0,010	0,669
<i>Yra bendraklasių, kurie nenori su Tavimi draugauti</i>	2,57 ± 1,52	2,45 ± 1,37	1,82 ± 1,03	0,585	0,0001	0,002
<i>Klasė yra draugiška, padeda vieni kitiems</i>	3,31 ± 1,3	3,03 ± 1,26	3,15 ± 1,34	0,164	0,436	0,571
<i>Mokykloje jaučiasi saugus</i>	3,56 ± 1,53	3,63 ± 1,17	3,83 ± 1,19	0,752	0,216	0,300

11 lentelėje matyti, kad VIII-X klasių mokiniai dažniau nei I-IV ir V-VII klasių mokiniai pastebi, kad į mokyklą kas nors atsineša peilį. Pradinių (I-IV) klasių mokiniai dažniau nei VIII-X klasių mokiniai pastebi, kad kiti mokyklos mokiniai mušasi. V-VII klasių mokiniai dažniau nei I-IV ir VIII-X klasių mokiniai pastebi, kad mokykloje yra gaujų, kurios tyčiojasi iš kitų. O V-VII ir VIII-X klasių mokiniai dažniau nei pradinukai pastebi, kad mokykloje yra gaujų, kurios vartoja prievartą prieš kitus, taip pat, klasėje yra atstumtųjų. Nors kad klasėje yra bendraklasių, kurie nenori su mokiniu bendrauti dažniau pastebi I-IV ir V-VII klasių mokiniai lyginant su VIII-X klasių mokiniais. I-X klasių mokiniams, nepriklausomai nuo klasių grupės,

vienodai dažnai teko matyti grupines muštynes. Dauguma mano, kad jų klasė draugiška bei jaučiasi saugūs mokykloje.

Kitame paveiksle pateikiama, koks procentas I-X klasių mokinių dažniau ar rečiau pastebi tam tikrus reiškinius mokykloje.

24 pav. Mokinių savijauta mokykloje

Paveiksle matyti, kad didžioji dauguma mokinių mokykloje jaučiasi saugūs ir mano, kad jų klasė yra draugiška. Tačiau tuo pačiu metu panaši dalis mokinių pastebi, kad klasėje yra atstumtųjų, beveik absoliuti dauguma mokykloje yra dažniau ar rečiau matę muštynes. Gaujos, kurios tyčiojasi iš kitų ar vartoja prievartą prieš kitus taip pat nėra retas reiškinys, su kuriuo susidūrė savo mokykloje maždaug pusė tyrime dalyvavusių mokinių.

2.2.4. I-X klasių mokinių smurtinio elgesio ypatumų sąsajos su kitais veiksniais

Buvo pastebėta, kad mokinių atliekamas smurtinis elgesys labai siejasi su mokinių požiūriu į pamokas ir mokytojus.

12 lentelė. Smurtinio elgesio prieš kitus ir patiriamo smurto sąsajos su mokinių požiūriu į mokymąsi

Priežastys, kurios trukdo geriau mokytis	Smurtinis elgesys prieš kitus		Patiriamas smurtas	
	Koreliacijos koeficientas	P	Koreliacijos koeficientas	P
Mokymosi medžiagos įsisavinimo sunkumai	0,159	0,009	0,029	0,333
Pamokos neįdomios	0,407	0,0001	0,144	0,017
Mokytojų ir mokinių	0,295	0,0001	0,069	0,154

<i>santykiai yra nedraugiški</i>				
<i>Mokytoja (-s) nuolat barasi</i>	0,215	0,001	0,082	0,113
<i>Mokiniai neklauso mokytojo</i>	0,203	0,001	0,114	0,046
<i>Mokytoja (-s) pyksta, jei jo paklausia</i>	0,273	0,0001	-0,009	0,449
<i>Mokytoja (-s) nepaaiškina dar kartą, jei nesupranta</i>	0,192	0,002	-0,051	0,225
<i>Trūksta laiko daugiau pasimokyti</i>	0,136	0,022	-0,057	0,201
<i>Trūksta noro ir valios geriau mokytis</i>	0,164	0,007	0,020	0,382
<i>Nesulaukia savo šeimos narių pagalbos</i>	0,089	0,094	0,136	0,022

12 lentelėje matyti, kad dažniau smurtauja tie mokiniai, kurie labiau linkę manyti, kad pamokos yra neįdomios, mokytojų ir mokinių santykiai yra nedraugiški, mano, kad mokytoja (-s) nuolat barasi, pyksta, jei jo (-s) paklausia, nepaaiškina dar kartą, jei nesupranta. Taip pat labiau linkę smurtauti tie mokiniai, kurie mano, kad turi mokymosi medžiagos įsisavinimo sunkumų, mano, kad jiems trūksta noro ir valios bei laiko geriau mokytis. O patiria smurtą iš kitų bendraamžių dažniau tie mokiniai, kurie mano, kad pamokos neįdomios, mokiniai neklauso mokytojo (-s) bei labiau linkę manyti, jog mokytis jiems trukdo tai, kad nesulaukia savo šeimos narių pagalbos.

Kitoje lentelėje pateikiama, kaip siejasi mokinių savo asmenybės vertinimas ir agresyvaus bei smurtinio elgesio patyrimo ir atlikimo dažnumas.

13 lentelė. Smurtinio elgesio prieš kitus ir patiriamo smurto sąsajos su mokinių asmenybės savybėmis

Priežastys, kurios trukdo geriau mokytis	Smurtinis elgesys prieš kitus		Patiriamas smurtas	
	<i>Koreliacijos koeficientas</i>	<i>P</i>	<i>Koreliacijos koeficientas</i>	<i>P</i>
<i>Gerbia kitų tautų kultūrą</i>	-0,192	0,004	-0,002	0,976
<i>Mokiniu gali pasikliauti suaugusieji</i>	-0,230	0,001	-0,034	0,618
<i>Mokiniu gali pasikliauti draugai</i>	-0,163	0,015	-0,163	0,015
<i>Negerai pasielgęs stengiasi pasitaisyti</i>	-0,264	0,0001	0,135	0,044
<i>Siekia, kad kitiems būtų geriau</i>	-0,269	0,0001	0,042	0,534
<i>Moka susivaldyti užėjus pykčiui</i>	-0,343	0,0001	0,020	0,767
<i>Padedą kitiems</i>	-0,289	0,0001	0,078	0,249
<i>Gerbia kito nuomonę, išgyvenimus</i>	-0,294	0,0001	0,0001	0,997

<i>Siekia išklaudyti kitus</i>	-0,254	0,0001	-0,054	0,417
<i>Atsako už savo laisvai pasirinktus veiksmus</i>	-0,192	0,004	-0,135	0,043
<i>Elgiasi taip, kad pirmiausia pats turėtų naudos</i>	0,028	0,676	0,162	0,015
<i>Elgiasi taip, kad pats nenukentėtų</i>	-0,058	0,382	0,033	0,618
<i>Bet kokiomis priemonėmis siekia savo tikslo</i>	0,003	0,970	0,087	0,196

Neigiama koreliacija rodo, kad tie mokiniai, kurie mažiau gerbia kitų tautų kultūrą, kurie mažiau linkę manyti, kad jais gali pasikliauti suaugusieji ir draugai, negerai pasielgęs gali pasitaisyti, kurie mažiau siekia, kad kitiems būtų geriau, sunkiau susivaldo užėjus pykčiui, rečiau padeda kitiems, mažiau gerbia kito nuomonę ir išgyvenimus, mažiau siekia išklaudyti, mažiau atsako už savo laisvai pasirinktus veiksmus yra labiau linkę elgtis agresyviai, dažniau atlieka įvairius smurtinius veiksmus.

Dažniau smurtinį elgesį patiria tie mokiniai, kurie mažiau linkę manyti, kad jais gali pasikliauti draugai bei mažiau atsako už savo laisvai pasirinktus veiksmus. Taip pat tie, kurie labiau linkę negerai pasielgus pasitaisyti.

Buvo stebėta, ar mokinių laisvalaikio praleidimas siejasi su jų agresyviu ir smurtiniu elgesiu. Reikšmingų sąsajų nebuvo nustatyta, išskyrus tai, kad labiau smurtauti linkę tie mokiniai, kurie dažniau žiūri kovinius filmus (koreliacijos koeficientas = 0,217, $p = 0,001$). Ši sąsaja geriausiai matyti atlikus dispersinę analizę (žr. 4 PRIEDAS).

3. KAIP IŠVENGTI MOKSLEIVIŲ TARPUSAVIO SMURTO

Visuomenėje įvyko esminiai pokyčiai, kai ėmė formotis suvokimas, jog iš individo ir šeimos gyvenimo būtina išguiti visų rūšių smurtą, kad reikalinga priimti tokius įstatymus, kurie šeimoje ir visuomenėje jį stabdytų. Čia deramą vietą turėtų užimti prevencija, pradedant nuo valstybės tam skiriamo dėmesio ir baigiant mokyklos bei šeimos lygiu.

Kriminologas J. Bluvšteinas prevencinėmis pripažino tik tas priemones, kurios užkerta kelią nusikaltimams, o nusikaltimų prevenciją laikė ypatinga valdymo rūšimi, kurios tikslas – užtikrinti svarbiausių socialinių vertybių apsaugą, o esmė – nusikaltimų priežasčių ir sąlygų išaiškinimas bei šalinimas, sudarant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims, linkusiems daryti nusikaltimus.⁹⁷ **Prevencija** – tai veikla, skirta mažinti nusikalstamo elgesio riziką, siekiant užkirsti kelią atsirasti prievartai.⁹⁸ Gali būti išskiriamos trys jos rūšys:⁹⁹ (1) *pirminė prevencija* – veiksmai, skirti bendrai populiacijai, siekiant užkirsti kelią atsirasti prievartai; (2) *antrinė prevencija* – veiksmai, skirti didesnės rizikos grupei, siekiant užkirsti kelią toliau plėtotis problemai ar sumažinti bet kurios prievartos riziką bei (3) *trejetainė prevencija* – veiksmai, skirti žinomiems smurtautojams arba aukoms, siekiant išvengti naujų incidentų. Valstybės politika turėtų būti nukreipta į pirminę prevenciją, o mokyklinę prevenciją galėtume laikyti tretine ar net antrine prevencija.

3.1. Teisės aktų praktinio taikymo spragos

Vaiko gerovė turėtų būti prioritetu ir jis visuomet turi būti tarp tų, kam pirmiausia suteikiama apsauga ir parama. Vaiko teisių užtikrinimą valstybėje galime vertinti analizuodami vaiko teisių, laisvių ir teisėtų interesų užtikrinimo teises ir neteises garantijas, t.y. teisės normų, principų, institucijų ir priemonių sistemą. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija¹⁰⁰ įtvirtina keturis pagrindinius principus: apsaugos nuo bet kokios formos diskriminacijos; geriausių vaiko interesų tenkinimas; teisės gyventi ir vystytis užtikrinimas; teisės reikšti savo nuomonę realizavimas. Svarbiausiomis, pamatinėmis teisinės vaiko teisių, laisvių ir interesų garantijomis reikėtų laikyti pastarųjų įtvirtinimą tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose.

Analizuojant tarptautinius ir nacionalinius vaiko teisių apsaugos srities teisės aktus *pastebime neesant tikslų, išsamių sąvokų bei teisinių apibrėžimų*. Jungtinių Tautų 1959 metų Vaiko teisių deklaracijos 2, 6, 8 ir 9 principai įpareigoja garantuoti vaikui ypatingą apsaugą ir

⁹⁷ Bluvšteinas J. Kriminologija. – V., 1994. P. 151-154.

⁹⁸ Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programa

⁹⁹ Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programa.

¹⁰⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. //Žin., 1995, Nr. 60-1501.

paramą, galimybes ir sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, būti apsaugotam nuo visų netinkamo elgesio su juo, žiaurumo ir išnaudojimo formų, nebūti bet kokios formos prekybos objektu. Jungtinių Tautų 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatų sisteminis pobūdis, leidžia išvelgti nuostatas, ginančias vaikus nuo įvairių piktnaudžiavimo jų teisėmis rūšių ir formų. Konvencijos 19 straipsnio nuostatos įpareigoja valstybes dalyves imtis visų reikiamų teisinių, administracinių socialinių ir švietimo priemonių, kad vaikas būtų apgintas nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, taip pat ir seksualinio, kuriuos vaikas gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens. Atskiri Konvencijos straipsniai yra skirti vaikų apsaugai nuo savo pavojingumu išsiskiriančių prievartos ir smurto formų ar piktnaudžiavimų, susijusių su prievarta bei smurtu. Konvencija įpareigoja suaugusiuosius visuomenės narius, o ypač ugdomąją veiklą praktikuojančius (tėvus, mokytojus ir kt.), įgyvendinti vaiko teises.

Smurtas prieš vaikus kaip žmogaus diskriminacija ir orumo žeminimas pradėtas plačiau tirti Lietuvoje nuo 1997 metų. Tačiau tik po dešimties metų smurto problemą mokyklose rimtai pradėjo kelti LR Prezidentas, Seimas, Vyriausybė.¹⁰¹ Smurto raiškos stebėseną Lietuvoje pastaraisiais metais rodo ryškėjant visuomenės agresyvios elgsenos plitimo tendenciją, pasireiškiančią įvairių formų smurto protrūkiais daugelyje socialinių institucijų (šeimoje, mokykloje, jaunimo grupėse ir kitur). Jaudina, kad į smurto aplinką vis dažniau patenka mažamečiai vaikai.

Lietuvoje šiuo metu egzistuojantys teisės aktai draudžia vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo orumą.¹⁰² Numatyta baudžiamoji atsakomybė už sunkius ir nesunkius vaiko sveikatos sutrikdymus, už vaiko lytinį prievartavimą bei pastovų vaiko fizinį ir psichologinį žalojimą.¹⁰³ Lietuvos baudžiamieji įstatymai už piktnaudžiavimą tėvų valdžia, vaikų mušimą baudžia kalėjimu iki penkerių metų, tačiau realią laisvės atėmimo bausmę teismas paprastai skiria labai retai. Vaikų baudėjai atsiperka administracinėmis bandomis arba viešaisiais darbais.¹⁰⁴ Nors įstatymai numato bausmes ir psichologiškai engiantiems savo vaikus tėvams, šioje srityje nepilnamečius ginančios institucijos dar negali pasigirti sėkme. Įrodyti, kad nepilnametis žeminamas, užgauliojamas, psichologiškai gniuždomas gana sunku, žodžiais terorizuojamam vaikui padarytą žalą gali įvertinti tik psichologai. Nors jau daugiau nei dešimt metų Lietuvoje kalbama apie tai, kad reikia uždrausti kūno bausmes vaikams kaip jų auklėjimo, ugdymo ir

¹⁰¹ Moderniausios patyčių ir smurto prevencijos idėjos. Mokyklos frontas // <http://www.mokyklosfrontas.lt/index.php?id=453> [žiūrėta 2008 08 07]

¹⁰² Pvz. LR Konstitucijos 21 str.; LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 str. 2 d.

¹⁰³ LR BK 163, 135-140 str.

¹⁰⁴ Žr. LR BK 163 str. *Piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ir pareigomis*

elgesio koregavimo priemonę, tačiau iki šiol Lietuvos įstatymuose nėra aiškaus draudimo mušti vaiką plaštaka, kumščiu, fiziniu daiktu, tampyti už plaukų, ausų, vaiką purtyti, stumdyti, spardyti, žnaibyti, nuolat kritikuoti, žeminti, menkinti, tyčiotis, nesiskaityti su vaiko nuomone.¹⁰⁵ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme kūno bausmės vaikams nėra griežtai uždraustos. Dėl mūsų visuomenės ganėtinai tolerantiško požiūrio į fizines bausmes, išlieka grėsmė dėl fizinių bausmių naudojimo vaikų atžvilgiu, ypač šeimoje. Todėl svarbu priimti įstatymą, kuris aiškiai draustų visų rūšių smurtą prieš vaikus.

Vienas pamatinių principų, apibrėžiančių švietimo tikslus, yra besimokančiojo asmenybės ugdymas.¹⁰⁶ Demokratėjant mokyklai svarbu peržengti dar vieną slenkstį – pakeisti mokinių bendravimo tarpusavyje problemą, įdiegti pagarbą vieni kitiems ir toleranciją. Mokyklos erdvė turėtų būti palanki terpė atsakingo piliečio ugdymui. Deja, šiandien nors ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas¹⁰⁷ skelbia, kad mokinys turi teisę „mokytis savitarpio pagarba grįstoje, psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje...“, ir kad mokyklos vadovas atsako už „sveiką, saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms <...> aplinką,¹⁰⁸“ tačiau turime pripažinti, kad nėra įstatymo, kuris draustų moksleivių tarpusavio smurtą mokykloje. Todėl manytume, jog prioritetine siekiamybe pripažįstant pilietinį ugdymą, tikslinga būtų parengti švietimo įstatymo pataisas, kurios atspindėtų siekį užkirsti kelią visų rūšių smurto plitimui tarp moksleivių. Spartėjančios kaitos sąlygomis ugdymo tikslų ir uždavinių derinimas su visuomenės poreikiais tampa ypač aktualus. Valstybės švietimo politika turi būti neatsiejama nuo smurto tarp moksleivių prevencijos. Pageidautina, kad tai būtų daroma ne deklaratyviomis priemonėmis, o įgyvendinant praktikoje. Pvz., smurto ir seksualinės prievartos prevencijos klausimų dėstymas galėtų būti privalomas bendrojo lavinimo mokyklose; mokiniai patys galėtų atlikti mokyklos mikroklimato tyrimus ir pan.

Tenka pripažinti, kad nepilnamečių teisių ir teisėtų interesų gynimo nuo žalingų jų psichiniam ir moraliniam vystymuisi žinių viešosios informacijos priemonėse dar daug spragų. Nors nepilnamečio asmens tapatybės viešinimas neigiamų socialinių reiškinių kontekste yra priešingas jo teisėtiems interesams veiksmas,¹⁰⁹ tačiau dar sunkiai pavyksta to išvengti. Viešai

---

¹⁰⁵ Seimo narės M.A. Pavilionienės pranešimas: skaudu, kai muša tas, kurį myli // [žiūrėta 2008 05 27] http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3726&p_k=1&p_d=74371

¹⁰⁶ Ugdymo turinio formavimo situacijos analizė ir perspektyvos. P. Gudynas. Švietimo plėtotės centras. Prieiga per internetą. <http://www.pedagogika.lt/puslapis/UTanalize.ppt#1>

¹⁰⁷ LR švietimo įstatymo 46 str. 1 d. 9 p. // Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)

¹⁰⁸ LR švietimo įstatymo 61 str. 3 p. // Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ (toliau – Seimo nutarimas) Nr. IX-1569 (Žin., 2003, Nr. 52-2316), kuriuo patvirtintos Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos 3.3.24. ir 3.3.25 punktuose nustatyti vaiko gerovės įgyvendinimo siekiai: (,3.3.24. Vaikas – smurto auka ar pažeidęs įstatymus yra apsaugomas nuo jo tapatybės viešinimo žiniasklaidoje. Žurnalistai jo neklausinėja, nepateikia filmuotos ar fotografuotos medžiagos, kuri leistų vaiką atpažinti; 3.3.25. Vaikas, augantis šeimoje, patiriančioje sunkumų prižiūrint vaiką, yra apsaugomas nuo viešinimo

skelbiama informacija apie jį gali turėti neigiamų pasekmių, nulemti vaiko raidą ir tolesnį jo vystymąsi. Dažnai tai bendraamžių kritika, pažeminimai, užgaulios replikos, psichologinis ir fizinis smurtas ar susidorojimas, vengimas bendrauti, patyčios ir kiti panašūs veiksmai. Nors nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse pagrindiniuose Lietuvos Respublikos įstatymuose deklaruojama tinkamai, atsižvelgiant į tarptautinių normų reikalavimus, atitinka ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje¹¹⁰ bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnyje¹¹¹ suformuluotą žodžio laisvės koncepciją. Tačiau vien deklaruoti vaikų apsaugą nepakanka, nes kol nėra sukurta pakankamai teisinės apsaugos būdų, galime pripažinti tai tik kaip deklaruojamą norą juos apsaugoti.¹¹² Netinkamas naujausių technologijų naudojimas kelia grėsmę vaiko sveikatai, gali neigiamai veikti mokslo ir auklėjimo rezultatus, elgesį. Numatant moksleivių smurtinio elgesio prevencijos priemones, būtina atkreipti dėmesį į galimą stimuliuojantį žiniasklaidos poveikį nepilnamečių asmenybės formavimuisi, ir teisės aktais numatyti galimybę jį riboti arba iš viso neutralizuoti. Todėl valstybė *privalo parengti programas ir strategijas* apie šiuolaikinių informacijos priemonių platinamas galimas grėsmes vaikams ir surasti *būdus* pagerinti jiems skirtos informacijos kokybę. Reikia *stiprinti priemones*, kurios veiksmingai *saugotų vaikus nuo smurtinės ir pornografinės informacijos bei medžiagos prieinamumo per mobiliąsias technologijas, video filmus ir žaidimus bei kitas technologijas, įskaitant internetą.*

Teisinių dokumentų analizė leidžia teigti, jog Lietuvoje dar nėra tinkamos vaikų apsaugos nuo smurto. Dabartiniai teisės aktai nėra pakankamai efektyvūs siekiant sumažinti moksleivių tarpusavio smurtinio elgesio paplitimą. Siekiant sumažinti smurto tarp moksleivių paplitimą, tikslinga toliau analizuoti prielaidas, kurios gali teigiamai sąveikauti su moksleivių tarpusavio smurto apraiškomis ir jų šalinimu.

3.2. Mokyklinio amžiaus vaikų tarpusavio smurto prevencija

V. Justickis *mokyklinę prevenciją* apibrėžia kaip prevencinę veiklą, vykdomą mokykloje ir nukreiptą į jos mokinių nusikaltimų prevenciją.¹¹³ Mes **moksleivių tarpusavio**

žiniasklaidoje, dažnai tokias šeimas smerkiančioje ir atstumiančioje. Viešai rodoma nepagarba vaiko tėvams psichologiškai žaloja vaiką. Nevartojamos sąvokos, žeminančios vaiko ar šeimos orumą.“

¹¹⁰ <...Žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai. Laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija...>

¹¹¹ <...Kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Tai teisė laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų...>

¹¹² Meškauskaitė L., Paulionytė B. Nepilnamečių teisinės apsaugos nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse problemos // Justitia, 2001, Nr. 4-5. P. 55.

¹¹³ Justickis V. Kriminologija. II dalis. P. 232.

smurtinio elgesio prevenciją siūlytume apibrėžti kaip **visų** – valstybinių ir privačių – **pastangų ir priemonių visumą, kuriomis siekiama išaiškinti ir apriboti arba pašalinti aplinkybes, kurios sąlygoja neigiamą moksleivio asmenybės formavimąsi bei tarpusavio smurtą.** Mokykla užima ypatingą vietą prevencijos srityje, kadangi joje mokosi daugybė nepilnamečių, priklausančių greitai didėjančio nusikalstamumo rizikos grupei. Pagrindinę vietą tarp mūsų šalyje vykdomų prevencijos projektų užima *verbaliniai-informaciniai* (paskaitos, pašnekėjimai ir pan.) bei *laisvalaikio užimtumo užtikrinimo* projektai, kurie yra neveiksmingi.¹¹⁴ Sutinkant su šia nuomone, tikslinga analizuoti kitas smurto tarp mokinių prevencijos galimybes.

Nors įstatymų, ginančių vaikų teises, šalyje pakanka,¹¹⁵ tačiau jie nesukuria prevencinės sistemos. Kadangi teisės aktai nėra tinkamai įgyvendinami bendrojo lavinimo mokyklose, nespėjama atitinkamai reaguoti į nuolat vaikui atsirandančias grėsmes, o tai sudaro palankias prielaidas moksleivių tarpusavio smurtui. Drįstume teigti, kad pati vaikų ugdymo institucija (geriausiai žinodama savo situaciją) privalo imtis kokių nors veiksmų kovoje su smurto reiškiniu, nes įstatymų tobulinimas tik nežymiai pagerintų padėtį visoje šalyje. Klaidinga būtų palikti atsakomybę vien teisėsaugos pareigūnams, politinei, socialinei ar ekonominei situacijai.

Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008–2010 metų programa numato kompleksines priemones smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti. Programos priemonės skiriamos vaikams, galintiems nukentėti ir nukentėjusiems nuo psichologinio, fizinio, seksualinio išnaudojimo ir nepriežiūros, jų šeimoms, smurto ir patyčių prevencijai mokyklose.

Manytume, kad efektyviausia smurto tarp moksleivių prevencija būtų ta, vykdoma dviem lygmenimis:

- 1) *nacionaliniu lygiu* (įvairūs įstatymai ar jų pataisos, taip pat nacionalinės programos)
- 2) *mokyklos bendruomenės lygiu* (kai tuo suinteresuota ne tik mokyklos administracija, bet ir įtraukiama visa jos bendruomenė, t.y. (1) mokiniai, (2) tėvai, (3) pedagogai).

Verta pastebėti, kad pirmą kartą valstybiniu lygiu patyčių ir smurto problema mokyklose pradėta nagrinėti tik 2007 m., kai nuspręsta ir pradėta diegti „Olweus patyčių prevencinė programa“. (JAV Smurto tyrimų ir prevencijos centro buvo pripažinta viena iš 12-os

¹¹⁴ Justickis V. Kriminologija. II dalis. P. 274.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija; Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija; Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Žin., 1996, Nr. [33-807](#); Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Žin., 2000, Nr. [74-2262](#)), Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Žin., 2006, Nr. [17-589](#)), Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimu Nr. 405 (Žin., 2002, Nr. [35-1275](#)), (daugiau žr. literatūros sąrašą)

pačių efektyviausių smurto prevencinių programų pasaulyje.) Nacionaliniam lygmeny reikėtų daryti įstatymų pataisas ar kurti naujus įstatymus (juos jau aptarėme šio skyriaus 1 poskyryje), atsižvelgiant į pačių mokyklų rekomendacijas. Kaip žinia, teisinio akto sukūrimas užtrunka galėtinai ilgai kol įsigalioja. Todėl manytume, jog siekiant sumažinti moksleivių tarpusavio smurto paplitimą, pirmenybę reiktų teikti mokyklos lygmeniui, nes tai akivaizdžiai efektyvesnis būdas pačios mokyklos atžvilgiu šio reiškinio prevencijoje. Be abejonės, mokyklų vadovai turėtų konsultuotis su teisininkais dėl savo priimtų sprendimų teisėtumo.

Mokyklos vaidmuo vaiko gyvenime labai didelis. O ugdymas tai ne vien mokymasis, tai ir kita kompetencija, neformalus švietimas.¹¹⁶ Tai bendravimas, savęs pažinimas, konfliktų sprendimas, gebėjimas prisitaikyti, išmokti įveikti sunkumus – visa tai patirtis, kurios mokiniai semiasi mokykloje. Svarbu tam skirti pakankamai dėmesio, nes tai įtakoja vaiko asmenybę. Tarpusavio emociniai ryšiai turi didelės įtakos tiek mokymosi procesui, tiek mokinių ir mokytojų savijautai. Mokinių popamokinis užimtumas būreliuose neginčytinai ugdo specialiuosius gebėjimus ir teigiamai veikia jų socializaciją, tačiau tai jau gana plačiai išnagrinėtas reiškinys.

Kaip pastebėta ankstesniuose skyriuose (žr. 1, 2 skyrius), smurtinio elgesio apraiškų matome jau ir pradinėje mokykloje. Žinoma, jog **prevencija yra tuo veiksmingesnė, kuo su jaunesniais vaikais yra dirbama** – tai vienas veiksmingos prevencijos principų. Pradinių klasių mokinių tarpusavio santykiai yra mažiau tyrinėti, tačiau jų nereiktų užmiršti kalbant apie smurto tarp moksleivių prevenciją. Kiti principai galėtų būti šie:

- prevencija vykdoma nuolatos, o ne kartą ar kelis per metus;
- įvairios prevencijos formos (ne vien paskaitos ar seminarai);
- į prevenciją įtraukiami mokiniai ir jų tėvai;
- vaikų dalyvavimas turi būti aktyvus (diskusijos, nuomonės, vaidybinės situacijos).

Toliau akcentuojame keletą svarbių prevencinės veiklos mokykloje momentų:

- *Padėties įvertinimas.* Kaip minėta anksčiau ir kaip numato LR švietimo įstatymas, mokyklos vadovas yra atsakingas už saugią aplinką, todėl, prieš imdamasis kokių nors veiksmų, jis privalo įvertinti padėtį. Mokyklos vadovas „analizuoja mokyklos veiklos ir valdymo išteklių būklę, inicijuoja mokyklos vidaus audito vykdymą ir atsako už mokyklos veiklos rezultatus.“¹¹⁷ Direktorius paveda mokyklos personalui įvertinti smurto paplitimą ir formas, aplinkos saugumą ir panašiai. Geriausia, kai vertinimą atlieka mokykloje suburta komanda (tai gali būti socialinis pedagogas, mokyklos psichologas, pavadautojas ugdymui).

¹¹⁶ Neformalus švietimas – tai švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas.// LR švietimo įstatymo 2 str.

¹¹⁷ LR švietimo įstatymo 61 str. 4 p. // Nr. [IX-1630](#), 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)

- *Dokumentacija.* Mokyklos veiklą apibrėžia įvairūs dokumentai. Taip pat ir mokyklos veiksmus smurto atveju turi apibrėžti direktoriaus įsakymai, vidaus taisyklės, pedagogų pareiginės instrukcijos ar kiti aktai. Mokyklos vadovas turi prašyti teisininkų įvertinti, ar mokyklos dokumentų (mokinių elgesio taisyklių, strateginių mokyklos planų, bendrųjų ugdymo planų bei mokymo sutarčių) formuluotės atitinka LR įstatymus. Atkreiptinas dėmesys ir į dar vieną faktą – tai sankcijos nepilnamečiams už smurtinį tarpusavio elgesį. Mokykla, sudarydama elgesio taisykles, turėtų numatyti tokias dalis: (a) pageidaujamas elgesys; (b) apdovanojimai už pageidaujamą elgesį; (c) nepageidaujamas elgesys; (d) mokyklos darbuotojų veiksmai nepageidaujamo elgesio metu; (e) nuobaudos už nepageidaujamą elgesį.
- Norint mažinti smurtą nepakanka suorganizuoti veiksmingą bausmių smurtautojams sistemą. Geriau taikyti mažiau bausmių už nepageidaujamą elgesį, bet daugiau paskatinimų už tinkamą elgesį. ***Smurto prevencijos esmė – ne kovoti su smurtu mokykloje, o kurti saugią mokyklą, kurioje būtų saugu visai bendruomenei.***
- Prevencinis darbas mokyklose turėtų orientotis į vaikų *gebėjimų bendradarbiauti ir konstruktyviai spręsti konfliktus* ugdymą ir puoselėjimą, vienas pagrindinių uždavinių – *tolerancijos ugdymas, gebėjimo argumentuoti derėtis ir ieškoti kompromisų* lavinimas.

Švietimo įstatyme sakoma, jog mokykla, teikdama mokiniui socialinę pedagoginę pagalbą, bendradarbiauja su tokią pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros ir teisėtvarkos institucijomis¹¹⁸ ir konsultuoja mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus.¹¹⁹ Šiandien dauguma mokyklų turi atsakingus specialistus (socialinį pedagogą,¹²⁰ psichologą¹²¹), kurių pareiginės instrukcijos apibrėžia jų atsakomybę prevenciniame darbe. Tačiau norint, kad ji būtų efektyvesnė, kaip minėjome anksčiau, būtina ir tėvų bei pačių mokinių pagalba, nes smurto prevencija nėra vieno darbuotojo atsakomybė.¹²²

Atlikta teisinių dokumentų analizė leidžia teigti, jog dabartiniuose teisės aktuose esančios spragos kliudo siekiant teigiamų pokyčių moksleivių smurto prevencijoje. Pirmiausia –

¹¹⁸ Darbas su socialiniais partneriais (vaiko teisių apsaugos tarnyba, pedagogine psichologine tarnyba, policija, savivaldybių ir seniūnijų socialiniai darbuotojai, dienos centrai, krizių, vaiko raidos, pirminės sveikatos priežiūros, kultūros centrai, vaikų neformaliojo švietimo mokyklos ir kt.) siekiant užtikrinti pagalbos veiksmingumą ar kuriant socialinių pedagoginių problemų prevencijos sistemą.

¹¹⁹ LR švietimo įstatymo 21 str. 2 p. // Nr. [IX-1630](#), 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)

¹²⁰ Socialinės pedagoginės pagalbos teikimą vaikui ir mokiniui reglamentuoja Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos patvirtinti socialinės pedagoginės pagalbos teikimo bendrieji nuostatai. Jie nustato tokias veiklos sferas, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusias su smurto atvejų sprendimu. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Dėl bendrųjų socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų patvirtinimo // Valstybės žinios, 2004 m. birž. 15 d. Nr. ISAK-941.

¹²¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų // Valstybės žinios, 2005 m. liep. 22 d. Nr. ISAK-1548.

¹²² Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2007. P. 94.

tai visų rūšių smurto prieš vaikus uždraudimo įstatymo bei moksleivių tarpusavio smurto įstatymų nebuvimas. Taipogi reikalingos ir kitos priemonės ar programos, skirtos apsaugoti vaikus nuo plintančio smurto. Galime teigti, jog norint sėkmingai įgyvendinti moksleivio tarpusavio smurto problemą, reikia didelį dėmesį skirti prevencijai jau pradinėse klasėse. Ne mažiau svarbus ir mokinių bei jų tėvų įsitraukimas į smurto prevenciją.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant teorinę analizę, kriminologinį tyrimą apie smurtą tarp I-X klasių moksleivių bei kai kurių teisės aktų studiją, šiame darbe galime daryti tokias išvadas:

1. Moksleivių tarpusavio smurtas išplitęs Lietuvos mokyklose net ir tarp pradinukų. Iš atlikto kriminologinio tyrimo matyti, kad dažniausiai mokiniai mokykloje patiria apkalbinėjimą (76,90%), tyčiojimąsi ar erzinimą (74,50%) bei įžeidinėjimą ir kabinėjimąsi (71,30%). Dauguma patiriamų smurtinio elgesio formų nesiskiria vaikinių (berniukų) ir merginų (mergaičių) grupėse.
2. Atlikto kriminologinio tyrimo rezultatai parodė, kad mokinių laisvalaikio praleidimas reikšmingų sąsajų su jų agresyviu elgesiu neturi, išskyrus jų *nesutarimus su tėvais bei dažną kovinių filmų žiūrėjimą*. Buvo pastebėta, kad koviniai filmai sudaro net 27,8% visų mokiniams patinkančių laidų. Kasdieninio bendravimo su savo tėvais stoka (kai kasdien bendrauja tik 51,3% mokinių) ir pagalbos iš šeimos narių nebuvimas (kurio nesulaukia 27,40% mokinių) byloja apie tėvų-vaikų prastus santykius.
3. Nors atliktas tyrimas atskleidė, kad dauguma mokinių mokykloje jaučiasi saugūs (89,6%) ir mano, kad jų klasė yra draugiška (87,4%), tačiau tuo pačiu metu panaši dalis mokinių (75,8%) pastebi, kad klasėje yra atstumtųjų. Beveik absoliuti dauguma (94,3%) mokykloje yra dažniau ar rečiau matę muštynes. Neretas reiškinys apklaustųjų mokyklose yra gaujos, kurios tyčiojasi iš kitų (67,4%) ar vartoja prievartą prieš kitus (48,9%). Su šiuo reiškiniu savo mokykloje susidūrė maždaug pusė tyrime dalyvavusių mokinių.
4. Buvo pastebėta, kad žema saviverte, atsakomybės bei tolerancijos stoka pasižymintys mokiniai dažniau elgiasi agresyviai, atlieka įvairius smurtinius veiksmus. Smurtaujantiems mokiniams neretai trūksta noro ir valios (66,2%) bei laiko (58,4%) geriau mokytis, mokytojų ir mokinių santykiai jiems atrodo nedraugiški (57,4%). Dažniau smurtinį elgesį iš kitų bendraamžių patiria tie, kurie mažiau linkę manyti, kad jais gali pasikliauti draugai, taip pat stokojantys atsakomybės už savo veiksmus ir tie, kuriems pamokos yra neįdomios (63,8%), neklausantys mokytojo (76,3%) bei nesulaukiantys savo šeimos narių pagalbos (27,4%).

Padarius aukščiau minėtas išvadas, kol šalies teisinė bazė nėra pakankamai tobula, smurtiniam elgesiui tarp moksleivių sumažinti siūlytume šias rekomendacijas:

- diegti prevencines programas ugdymo įstaigose įtraukiant tėvus ir mokinius;

- reikalinga ankstyvoji smurto prevencija (pradinėse klasėse);
- mokinių elgesio taisyklės turi būti konkrečios ir aiškios;
- gyvenimo įgūdžių tobulinimas, savivertės, tolerancijos bei atsakomybės ugdymas;
- vaikų auklėjimas turi būti grindžiamas pozityviomis nuostatomis;
- domėjimasis vaiko reikalais, kokybiško laisvalaikio jam užtikrinimas.

Tai turi būti daroma kompleksiškai – aptariama bei ugdoma ir šeimoje, ir mokykloje.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija paskelbta Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-150.
2. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais iki 2004 m. rugpjūčio 23 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė. 2004. – 48 p. – ISBN 9955-517-11-5.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. lapkričio 15 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. – 304 p. – ISBN 9955-517-13-1.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2004 m. kovo 26 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2004. – 144 p. – ISBN 9955-517-08-5.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. gegužės 10 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. – 192 p. – ISBN 9955-517-02-6;
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais iki 2005 m. rugsėjo 1 d.) – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. – 448 p. – ISBN 9955-517-07-7.
8. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88-3208, 152-5534.
9. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.
10. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2316.
11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. spalio 6 d. įsakymas Nr. 125 ”Dėl neatidėliotinų veiksmų kovai su smurtu prieš vaikus priemonių plano” patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 72-2245; 2001. Nr. 82-879.
12. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr.73-2755.
13. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589;
14. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Žin., 1991, Nr. 23-593. Aktuali readakcija nuo 2006-06-13.

15. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1548 „Dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų“ // Valstybės žinios. 2005 m., Nr. 94.
16. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės prižiūros įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214.
17. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr.50- 432.
18. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Žin., 1996, Nr. 33-807.
19. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr.144-5464.
20. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 82-3254.
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. sausio 11 d. nutarimas Nr. 29 ”Dėl nacionalinės programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą” patvirtinimo // Valstybės žinios. 2002, Nr. 5-144.
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 681 „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.89-3281.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2006, Nr.75-2870.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 491 „Dėl nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 58-2021.

Kita literatūra:

25. Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, t. 27 (19). – ISSN 1392-6195.

26. Babachinaitė G. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys. // Filosofija ir sociologija. – 1993. – Nr.1. – ISSN 0235-7186.
27. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2003. – 503 p. – ISBN 9955-501-05-7.
28. Budvytienė G. Agresija mokyklose nesulaukia atkirčio // Kauno diena, 2005 lapkričio 24 d., Nr. 273, p. 17.
29. Chaloin – Galiauskas J. Smurto atvaizdai ir atvaizdų smurtas // Seminaro 2007 03 24 medžiaga.
30. Civinskas R., Levickaitė V., Tamutienė I. Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai: monografija. Vilnius: Garnelis, 2006. – 151 p. – ISBN 9955-428-75-9.
31. Černius V. J. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. – Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 2006 (Kaunas: Aušra). – 319 p. – ISBN 9986-418-38-0.
32. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1993. – 967 p. – ISBN 5-420-01242-1.
33. Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumas: situacija ir prevencijos aktualijos. // Teisės problemos: mokslo darbai. – Vilnius: Teisės institutas, 1993, Nr. 1, p. 42. – ISSN 1392-1592.
34. Galinaitytė J. Individo teisinė socializacija: samprata ir struktūra. // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, t. 20 (12), p. 16-17. – ISSN 1392-6195.
35. Gilligan J. Smurto prevencija. – Vilnius: Eugrimas, 2002. – 151 p. – ISBN 9955-501-36-7.
36. Internetas - agresijos ir sekso mokykla. Tyrimas atliktas įgyvendinant projektą “Saugus internetas”. // Veidas, 2005 rugsėjo 08 d., Nr. 36, p. 32 – 37.
37. Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003. – 214 p.
38. Jatkevičius A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata. // Teisė: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999, Nr. 33 (4), p. 37-38. – ISSN 1392-1274.
39. Juodraitis A. Delinkventinio elgesio vaikai: Pedagoginės – psichologinės problemos // Specialusis ugdymas, Šiauliai, 1998.
40. Justickis V. Kriminologija: vadovėlis. 1 dalis. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2001. – 439 p. – ISBN 9955-442-63-8.

41. Justickis V. Kriminologija: vadovėlis. 2 dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004 (Vilnius: Baltijos kopija). – 493 p. – ISBN 9955-563-89-3.
42. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai (3-asis leid.) – Šiauliai: Lucilijus, 2005. – 398 p. – ISBN 9955-655-35-6.
43. Karmaza, E., Grigutytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2007. – 119 p. – ISBN 978-9986-03-609-8.
44. Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004, t. 59 (51), p. 39-53. – ISSN 1392-6195.
45. Kriminologija. – Vilnius: Pradai, 1994. – 342 p. – ISBN 9986-405-16-5.
46. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 1997. – 301 p. – ISBN 9986-13-558-3.
47. Leonavičius J. Sociologijos žodynas – Vilnius: Academia, 1993. – 282 p. – ISBN 9986-08-002-9.
48. Longman Exams Dictionary. – Pearson Education Limited, 2006. – 1833 p.
49. Meškauskaitė L., Paulionytė B. Nepilnamečių teisinės apsaugos nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse problemos // Justitia: mokslo darbai. – 2001, Nr. 4-5, p. 55-59. – ISSN 1392-5709.
50. Povilaitis R., Jasiulionė J.S., Kuriene A. ir kt. Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius, 2007. 85 p. – ISBN 978-9955-721-01-7.
51. Psichologijos žodynas – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – 368 p. – ISBN 5-89950-016-6.
52. Robichaud M. G. Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje. Baltos lankos, 2007. – 142 p. – ISBN 978-9955-23-096-0.
53. Sakalauskas G. ir kt. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. – Vilnius: [Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras], 2000. – 158 p. – ISBN 9986-656-22-2.
54. Sakalauskas G. ir kt. Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija: situacijos analizė ir metodinės rekomendacijos. – Vilnius: Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2000. – 200 p. – ISBN 9986-9250-1-0.
55. Socialinės apsaugos terminų žodynas – Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 1999. 157 p. – ISBN 9986-806-07-0.
56. Tarptautinių žodžių žodynas – Vilnius: UAB “Gimtinė”, 1999. – 85 p. – ISBN 9986-867-13-4.

57. Uscila R. Moksleivių viktimizacijos patirtis Lietuvoje // Teisės problemos: mokslo darbai. – Vilnius, 2008/1 (59), p. 92-102. – ISSN 1392-1592.
58. Uznieinė R. Audiovizualinė žiniasklaida (televizija) ir vaikas // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004, p. 159-174. – ISBN 9986-19-696-5.
59. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos: monografija. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 1997. – 217 p. – ISBN 9986-518-53-9.
60. Valickas G. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys // Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. – 223 p. – ISBN 9986-19-696-5.
61. Valickas G. Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui // Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7,8. – 169 p. – ISSN 1392-0081.
62. Žukauskienė R. Kriminalinio elgesio psichologija: vadovėlis. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. – 601 p. ISBN 9955-19-045-0.
63. Žurnalistikos enciklopedija. Vilnius: Pradai, 1997. – 606 p. – ISBN 9986-776-62-7.

Elektroniniai šaltiniai:

64. Atas A. Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys tėvų akimis // Pranešimas konferencijai „Efektyvios nepilnamečių justicijos sistemos vystymas“, 2007 m. lapkričio 16 d. <http://www.nplc.lt/reng/ren83/Ato.doc> [žiūrėta 2008 10 18].
65. Bandura A. Social Learning Theory of Albert Bandura // <http://www.mhhe.com/socscience/comm/bandur-s.mhtml> [žiūrėta 2008 06 18].
66. Berkowitz L. Aggression. Its Causes, Consequences, and Control // http://www.temple.edu/tempress/titles/berko_reg.html [žiūrėta 2008 06 18].
67. Cucėnas V. Žiniasklaida skatina agresiją? (II) Prieiga per internetą <http://news.penki.lt/news.aspx?Element=News&IMAction=ViewArticle&ArticleID=94948&Lang=LT> [žiūrėta 2007 11 21].
68. Gudynas P. Ugdymo turinio formavimo situacijos analizė ir perspektyvos // Švietimo plėtotės centras. Prieiga per internetą. <http://www.pedagogika.lt/puslapis/UTanalize.ppt#1> [žiūrėta 2008 11 10].
69. Huesmann L. R. Cross-national communalities in the learning of aggression from media violence // Aggressive Behavior, http://www.apa.org/releases/media_violence.html [žiūrėta 2008 09 14].

70. Ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruoti nepilnamečiai, įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu (Forma_30N-ITĮ). Prieiga per internetą <http://www.vrm.lt/index.php?id=65> ir <http://www.nplc.lt/statistika.html> [žiūrėta 2008 11 10].
71. Ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruoti nukentėję vaikai (iki 18 metų) (Forma_50N-ITĮ). Prieiga per internetą <http://www.nplc.lt/statistika.html> ir <http://www.vrm.lt/index.php?id=65> [žiūrėta 2008 11 10].
72. Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir UAB „Factus Dominus“ 2005 m. tyrimas. <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/adult/news?id=2003> [žiūrėta 2008 06 22].
73. JT tyrimas dėl vaikų patiriamo smurto // http://www.gelbvaik.lt/lt/news/press_releases/?id=113 [žiūrėta 2008 10 28].
74. Jurevičienė G. Nelikime abejingi patyčioms ir smurtui. <http://www.vaikulinija.lt/index.php/ziniasklaida2008/20080116/> [žiūrėta 2008 08 24].
75. Jusienė R. „Sunkūs“ paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? P. 115 // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007. – 186 p., UDK 343.8(474.5). <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 12].
76. Karmaza E. Vaiko raida // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika (metodinis leidinys). Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007. – 186 p., UDK 343.8(474.5). Prieiga per internetą <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 12].
77. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. ISAK-941 „Dėl bendrųjų socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų patvirtinimo“ // http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/04-06-15-ISAK-941.htm [žiūrėta 2008 10 14].
78. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklapis <http://www.nplc.lt> [žiūrėta 2008 06 12].
79. Moderniausios patyčių ir smurto prevencijos idėjos. Mokyklos frontas // <http://www.mokyklosfrontas.lt/index.php?id=453> [žiūrėta 2008 08 07].
80. Pranešimai spaudai. Vaikų linija. www.vaikulinija.lt [žiūrėta 2008 10 15]
81. PSO Tarptautinės moksleivių gyvensenos ir sveikatos studijos 2005/2006 m. duomenys. Prieiga per internetą <http://www.hbsc.org> [žiūrėta 2008 09 14].

82. Seimo narės M. A. Pavilionienės pranešimas: skaudu, kai muša tas, kurį myli // [žiūrėta 2008 05 27] http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3726&p_k=1&p_d=74371.
83. Sniečkutė M. Nepilnamečių nusikalstamumas ir šeima. Prieiga per internetą <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr16/nepilnameciai.asp> [žiūrėta 2008 09 18].
84. Šeima abipus sienos. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos // Tarptautinės Migracijos Organizacijos (TMO) ir Socialinių tyrimų instituto tyrimas. <http://www.iom.lt/> [žiūrėta 2008 09 30].
85. TNS Gallup 2008 m. atliktas tyrimas // <http://www.alfa.lt/straipsnis/202650> [žiūrėta 2008 11 12].
86. Uscila R. Juvenalinė viktimologija. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. // http://www.nplc.lt/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_vaiku_viktimizacija.doc [žiūrėta 2008 06 17].
87. Uscila R. Vaikų viktimizacija Lietuvoje. // Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys. – Vilnius: Jungtinių Tautų vystymo programa, Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2007.–186 p. – UDK 343.8(474.5) <http://www.nplc.lt/lit/lit.htm#publikacijos> [žiūrėta 2008 06 13].
88. Valstybinis psichikos sveikatos centras <http://www.vpsc.lt> [žiūrėta 2008 07 19].
89. Vileikienė E. Rizikos grupės vaikų, įtrauktų į policijos informacinę apskaitą, apklausa: mokslinis tyrimas / Užsakovas: Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. <http://www.nplc.lt/lit/lit37.htm> [žiūrėta 2008 09 24].
90. What is bullying? Defining bullying: a new look at an old concept <http://www.education.unisa.edu.au/bullying/define.html>. [2008 10 27]
91. Žukauskienė R. Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. Prieiga per internetą <http://www.leidykla.vu.lt/> [žiūrėta 2008 06 13].

Marčenkoviėnė L. 1-10 klasių moksleivių tarpusavio smurto kriminologinė analizė / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė B. Palavinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Teisės fakultetas, kriminologijos katedra, 2008. – 88 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe gvildenama viena aktualiausių šiandienos problemų Lietuvos mokyklose – smurtas tarp mokinių. Pirmoje darbo dalyje pateikiama moksleivių tarpusavio smurto samprata, teoriniu aspektu įvertinama smurto problema ir analizuojamos šio reiškinio paplitimo priežastys mokyklose. Antroje dalyje aptariami kriminologinio tyrimo rezultatai, rodantys kad moksleivių tarpusavio smurtinį elgesį labiausiai įtakoja kovinių filmų žiūrėjimas bei prasti santykiai su tėvais. Trečioje dalyje nagrinėjama mokyklinės prevencijos samprata, atsakoma į klausimą, kodėl ji nėra efektyvi ir ko siekiama teisės aktų pakeitimais. Darbe analizuojamos ir vertinamos pokyčių kovoje su smurto tarp moksleivių apraiškomis galimybės.

Pagrindiniai žodžiai: moksleivis, smurtas, agresija, prevencija.

Marčenkoviėnė L. Criminological analysis of violence among 1-10 form students / Master's Work in Law and Management. Supervisor B. Palavinskienė. – Vilnius: Department of Criminology, Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2008. – 88 p.

ANOTATION

The thesis presents the problem of violence among school students, which is one of the most acute problems in Lithuanian schools nowadays. The first part of the study introduces the conception of violence among school students, gives theoretical evaluation of the problem and analyses the causes of its prevalence at schools. The second part dwells on the results of criminological research, which shows that violent behaviour among school students is mostly influenced by frequent watching of fighting films and bad parent-children relationship. The third part gives the conception of school prevention and analysis of legal documents. The study evaluates the possible changes in the struggle against violence among school students.

Key words: school student, violence, aggression, prevention.

Marčenkoviėnė L. 1-10 klasių moksleivių tarpusavio smurto kriminologinė analizė / Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovė B. Palavinskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Teisės fakultetas, kriminologijos katedra, 2008. – 88 p.

SANTRAUKA

Moksleivių tarpusavio smurtas viena aktualiausių šiandienos problemų Lietuvos mokyklose. Psichologinis ir fizinis smurtas yra dažniausios moksleivių tarpusavio agresyvaus elgesio formos, neįtraukiamos į jokią statistiką. Tyrimai rodo, kad šeimos problemos, sunkumai mokykloje bei priklausomybė nuo naujų technologijų smarkiai įtakoja moksleivių adaptacijos, bendravimo bei elgesio sunkumus.

Šio darbo tikslas buvo išsiaiškinti, ar moksleivių smurtinis tarpusavio elgesys išplitęs ir pradinėse klasėse bei nustatyti, kas daro lemiamą įtaką tokio elgesio apraiškoms tarp moksleivių. Tuo tikslu buvo tirti 1-10 klasių moksleiviai, jų laisvalaikio ypatumai bei santykiai su tėvais.

Tyrimo metu nustatyta, kad moksleivių tarpusavio smurtinį elgesį labiausiai įtakoja kovinių filmų dažnas žiūrėjimas bei prasti santykiai su tėvais. Tokie vaikai turi daugiau emocinių, elgesio ir bendravimo sunkumų, kurie apsunkina jų socialinę adaptaciją. Jiems būdingas nesugebėjimas užmegzti ilgalaikio produktyvaus kontakto su bendraamžiais.

Teisinių dokumentų bei anketinės apklausos analizė atskleidė, kad smurto tarp moksleivių prevencijos problemą reikia spręsti kompleksiškai. Sėkmingą prevencijos įgyvendinimą lemia ne tik naujų teisės aktų, draudžiančių visų rūšių smurtą išleidimas, bet ir visos visuomenės sąmoningumas.

Marčenkoviėnė L. Criminological analysis of violence among 1-10 form students / Master's Work in Law and Management. Supervisor B. Palavinskienė. – Vilnius: Department of Criminology, Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2008. – 88 p.

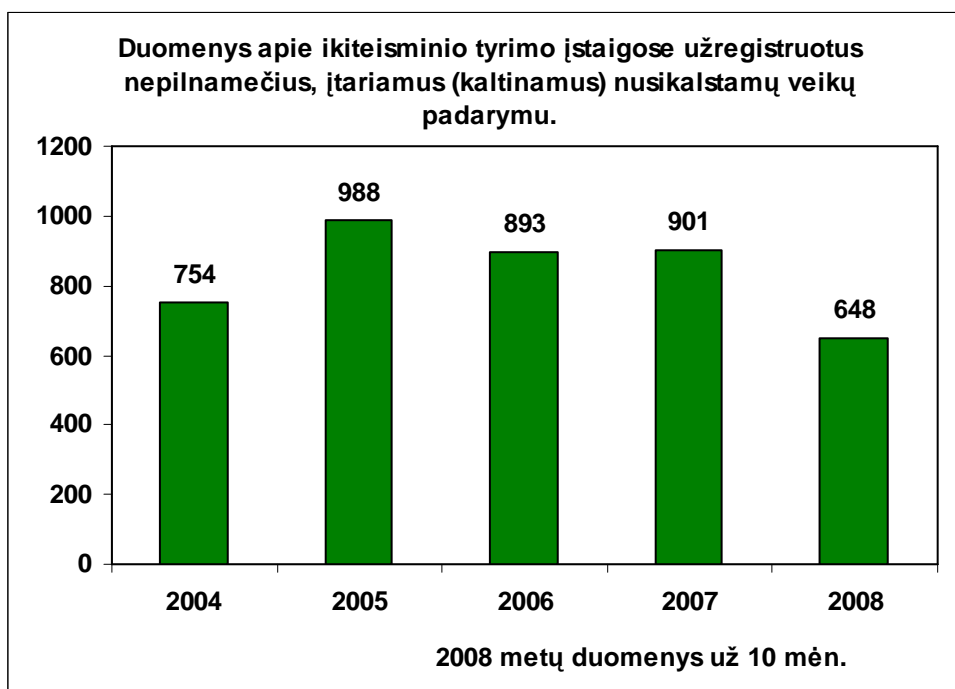
SUMMARY

Violence among school students is one of the most acute problems in Lithuanian schools nowadays. Psychological and physical violence are the most frequent forms of aggressive behaviour among pupils that are not included in any statistical reports. It is shown that family problems, difficulties at school and addiction to modern technologies have negative outcomes on school students and also result in difficulties of their adaptability, development and interaction.

The aim of this study was to ascertain whether the aggressive behaviour is common among primary school students as well as that among senior pupils and also to dwell on the determinant factors of violent behaviour. To reach this goal we questioned pupils of 1-10th forms and analysed the peculiarities of their pastimes and relationship with their parents.

The research showed that violent behaviour among school students is mostly influenced by frequent watching of fighting films and bad parent-children relationship. These children have more emotional, behavioural and communicative difficulties, which complicate their social adaptation. Moreover, their ability to create long-term contacts with students of their age is limited.

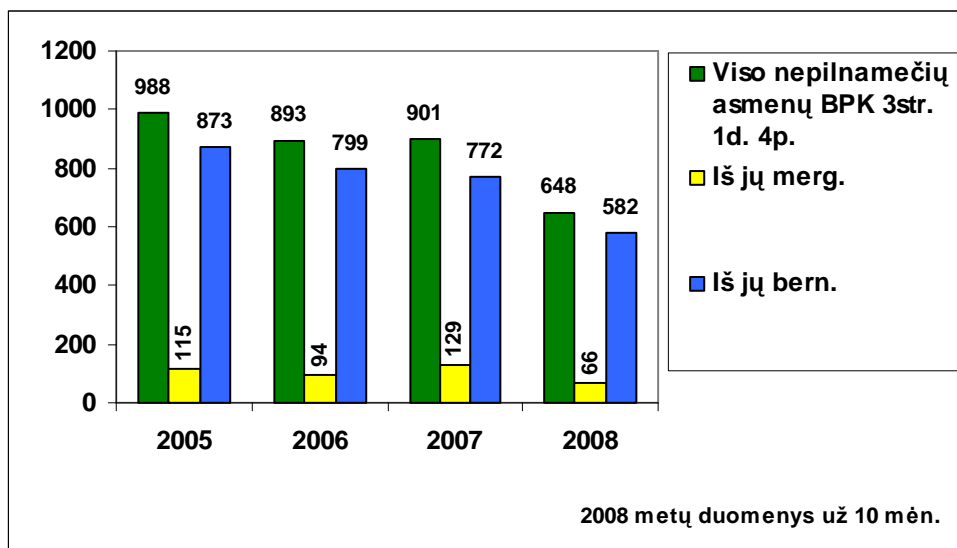
The analysis of legal documents and pupils' questionnaire revealed the fact that the problem of prevention violence among school students should be dealt with complex solution. The issue of new laws providing against violence of all kinds would not be sufficient without the society awareness.

1 pav. Nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu per 5 metus (2004 - 2008m.) skaičius*

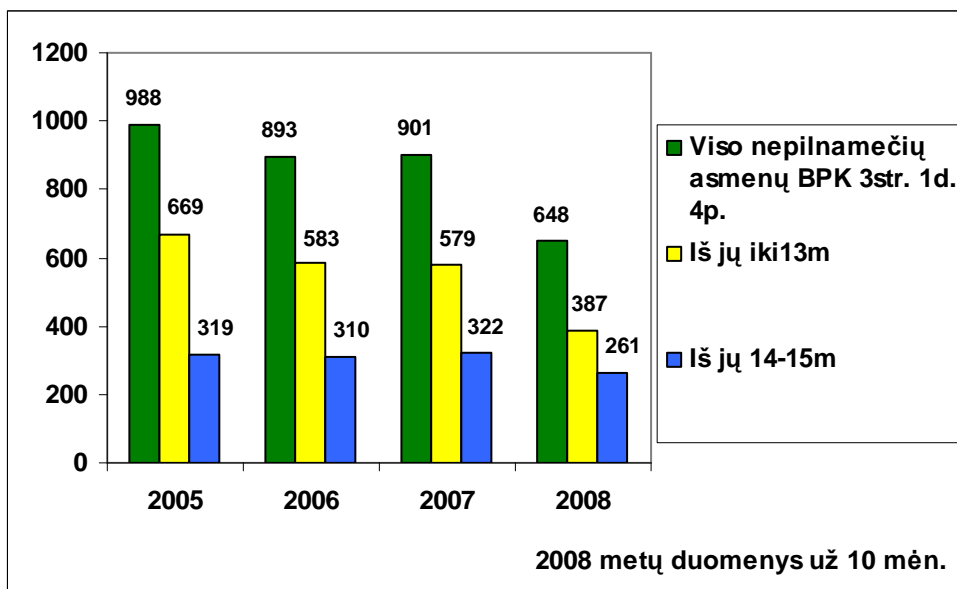
Iš paveikslo matyti, kad daugiausiai ikiteisminio tyrimo įstaigose nepilnamečių, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu užregistruota 2005 m., o 2006 ir 2007 m. jų buvo užregistruota labai panašus skaičius. Kadangi pateikti duomenys neapima 2008 m. galo (nes renkant duomenis metai dar nebuvo pasibaigę), tai galime daryti prielaidą, jog ir 2008 m. pabaigoje nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu skaičius būtų labai panašus į praėjusiųjų metų.

*Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nepilnamečius, įtariamus (kaltinamus) nusikalstamų veikų padarymu (Forma_30N-ITI).

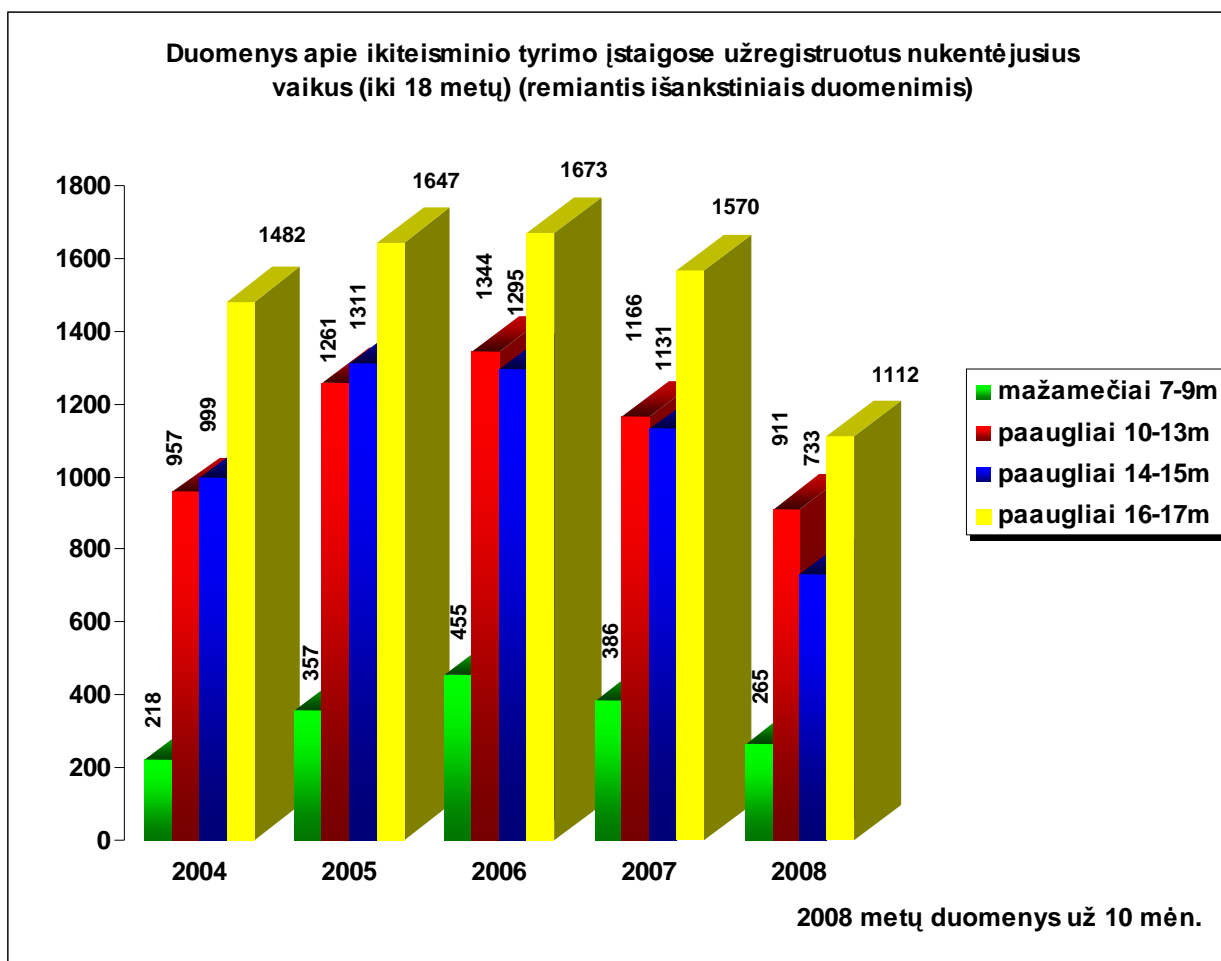
2 pav. Nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu per 4 metus (2005 - 2008m.) pasiskirstymas pagal lytį

Paveikslas rodo skaičių asmenų, kurie nusikalstamos veikos padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus (BPK 3 str.1 d. 4 p.), o tai byloja apie jauną nusikalstamų veikų padarymu įtariamųjų amžių. Kalbant apie nepilnamečių lytį, darome išvadą, jog dažniausiai linkę nusikalsti berniukai nei mergaitės. Jie įtariamai (kaltinami) nusikalstamų veikų padarymu apytiksliai daugiau nei 7 kartus dažniau nei mergaitės.

3 pav. Nepilnamečių įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu per 4 metus (2005 - 2008m.) pasiskirstymas pagal amžių

Paveikslas pateikia įdomų faktą, jog įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų padarymu nepilnamečių skaičius tarp jaunesnių vaikų (iki 13 m. amžiaus) didesnis nei tarp 14-15 metų paauglių.

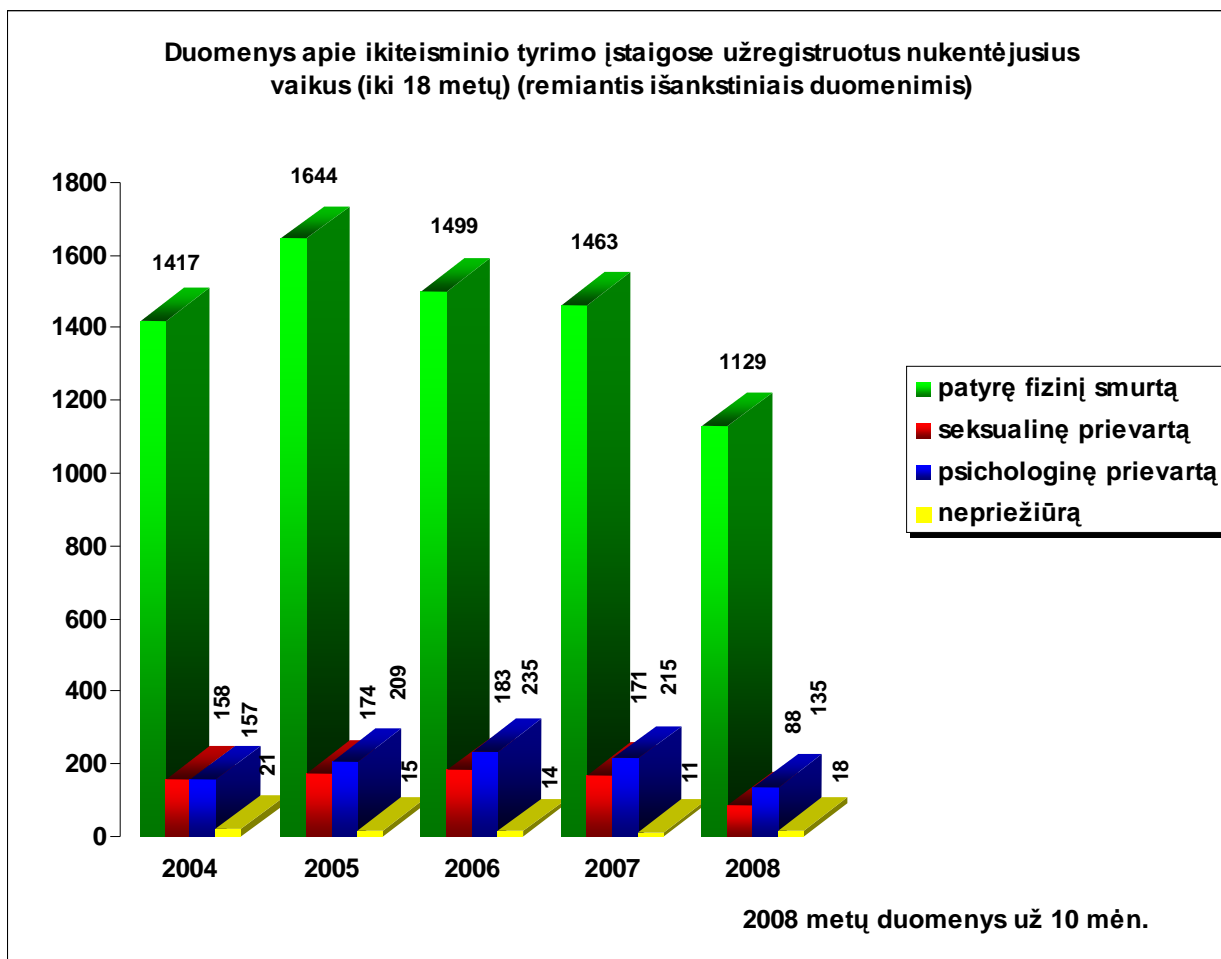

1 pav. Mokyklinio amžiaus vaikų, kurie yra nukentėję nuo nusikalstamos veikos per pastaruosius 5 metus (2004 - 2008m.) pasiskirstymas pagal amžių*

Iš paveikslo matyti, kad mažiausiai nukentėjusių užregistruota tarp 7-9 metų amžiaus vaikų, o daugiausiai – tarp vyriausiųjų, t.y. 16-17 metų sulaukusių nepilnamečių. Nukentėjusių paauglių tarp 10-13 ir 14-15 metų amžiaus skaičiai per 5 metus panašūs ir svyruoja nedideliu skirtumu kasmet tai pralenkdami, tai užleisdami pozicijas vieni kitiems. Pastebimas mažamečių nukentėjusių nuo nusikalstamos veikos augimas 2006m., o 2008 m. – bendras visų amžiaus grupių nukentėjusių vaikų skaičiaus mažėjimas (tačiau reikia atsižvelgti, kad už 2008 m. pateikti tik 10 paskutinių mėn. duomenys).

*Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (Forma_50N-ITI)

2 pav. Nepilnamečių nukentėjusių nuo smurto per pastaruosius 5 metus (2004 - 2008m.) pasiskirstymas pagal smurto rūšis*

Matome, kad didžiąją nepilnamečių patiriamo smurto dalį sudaro fizinis smurtas. Su šia smurto rūšimi kasmet susiduria beveik vienodas nepilnamečių skaičius, išskyrus 2005 m. patirto fizinio smurto augimą. Mažiausiai per 5 metus užfiksuota nepriežiūros atvejų. Antroje vietoje yra psichologinė prievarta. Kiek mažiau tarp patiriamų smurto kategorijų yra seksualinės prievartos.

*Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) (Forma_50N-ITĮ)

ANONIMINĖ ANKETA

Mielas moksleivi,

Prieš Tave anketa, kuria siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai jaučiasi mokykloje, kokios yra moksleivių vertybinės nuostatos bendraujant tarpusavy.

Tavo nuomonė yra labai svarbi atliekant moksleivių vertybinį tyrimą. Todėl kviečiame Tave bendradarbiauti. Mus ypač domina Tavo asmeninis požiūris ir atitinkamas pasirinkimas. Mūsų apklausa – ANONIMINĖ, o tai reiškia, kad Tavo pateikti atsakymai niekur nebus skelbiami, Tau nereikės rašyti nei savo vardo, nei pavardės ar mokyklos.

Prašome atsakyti į visus anketos klausimus. *Savo pasirenkamus atsakymus prašome pažymėti štai taip* - .

1. Tu esi:

berniukas/vaikinas ; mergaitė/mergina

2. Tau _____ metų (įrašyk)

3. Tu mokaisi _____ klasėje (įrašyk)

4. Tu gyveni (pažymėk Tau tinkamą atsakymą):

Su abiem tėvais ☐	Su mama ☐	Su tėčiu ☐
Su abiem seneliais (be tėvų) ☐	Su vienu iš senelių (be tėvų) ☐	Vaikų globos namuose ☐
Kt. (įrašyk)		

5. Tavo tėvų išsilavinimas:

Tėvai	Vidurinis	Proftechninis	Aukštesnysis	Aukštasis	Kt. (įrašyk)
mamos	☐	☐	☐	☐	
tėčio	☐	☐	☐	☐	

6. Kaip Tu sutari su tėvais/globėjais:

<i>Teiginys</i>	visada	dažnai	kartais	retai	niekada
Kaip geriausi draugai (kalbatės apie viską)	☐	☐	☐	☐	☐
Matotės, tačiau nesidalinate su jais savo problemomis	☐	☐	☐	☐	☐
Pykstatės	☐	☐	☐	☐	☐
Bendraujate tik savaitgaliais ir švenčių dienomis	☐	☐	☐	☐	☐
Nebendraujate visiškai	☐	☐	☐	☐	☐
Kt. (įrašyk)	☐	☐	☐	☐	☐

7. Kokį būrelį ir kur lankai po pamokų? (Įrašyk Tau tinkamą atsakymą):

Lankau _____ būrelį mieste ☐ .	Lankau _____ būrelį mokykloje ☐ .
Dalyvauju _____ ☐	
Nieko nelankau, nes	<i>Tai tik laiko švaistymas</i> ☐
<i>Būreliai labai brangiai kainuoja</i> ☐	<i>Manęs niekas nedomina</i> ☐
<i>Neturiu laiko</i> ☐	Kt. (įrašyk)

8. Ką veiki laisvalaikiu? (Pažymėk kelis Tau tinkamus atsakymus):

<i>Teiginys</i>	visada	dažnai	kartais	retai	niekada
Lankai kino teatrus	☐	☐	☐	☐	☐
Lankaisi dramos/operos teatruose	☐	☐	☐	☐	☐
Eini į rimtosios muzikos koncertus	☐	☐	☐	☐	☐
Eini į popmuzikos koncertus	☐	☐	☐	☐	☐
Lankaisi diskotekose / klubuose	☐	☐	☐	☐	☐
Skaitai knygas	☐	☐	☐	☐	☐
Sportuoji	☐	☐	☐	☐	☐
Naršai internete	☐	☐	☐	☐	☐
Žaidi kompiuterinius žaidimus	☐	☐	☐	☐	☐
Žiūri televizorių	☐	☐	☐	☐	☐
Susitikinėji su draugais	☐	☐	☐	☐	☐
Bendrauji su tėvais	☐	☐	☐	☐	☐
Leidi laiką kieme	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (<i>įrašyk</i>)	☐	☐	☐	☐	☐

9. Kokios programos ar laidos Tau labiausiai patinka? (Pažymėk kelis Tau tinkamus atsakymus):

<i>Teiginys</i>	labai patinka	patinka	kartais	retai	visai nepatinka
Animacija	☐	☐	☐	☐	☐
Filmai ir laidos apie gyvūniją	☐	☐	☐	☐	☐
Komedijos	☐	☐	☐	☐	☐
Dokumentiniai filmai	☐	☐	☐	☐	☐
Koviniai filmai	☐	☐	☐	☐	☐
Siaubo trileriai	☐	☐	☐	☐	☐
Fantastika	☐	☐	☐	☐	☐
Filmai apie meilę, ištikimybę, aukojimąsi	☐	☐	☐	☐	☐
Filmai apie keliones, mokslo atradimus	☐	☐	☐	☐	☐
Istoriniai filmai ir laidos	☐	☐	☐	☐	☐
Pornografiniai, erotiniai filmai	☐	☐	☐	☐	☐
Kita (<i>įrašyk</i>)	☐	☐	☐	☐	☐

10. Ar be pateisinamos priežasties praleidi pamokas? (Pažymėk Tau tinkamą atsakymą):

Kasdien ☐	Kelis kartus per savaitę ☐	Kartą per savaitę ☐	Retai ☐	Niekada ☐
----------------------------------	---	--	--------------------------------	----------------------------------

11. Kaip Tau sekasi mokytis? Kokiais pažymiais dažniausiai esi įvertinamas? (Pažymėk vieną Tau tinkamą atsakymą):

Puikiai ir labai gerai (10-9) ☐	Gerai (8-7) ☐	Patenkinamai (6-4) ☐	Nepatenkinamai (3-1) ☐
--	--------------------------------------	---	---

12. Kokios priežastys Tau trukdo geriau mokytis? (Pažymėk tinkamus atsakymus)

<i>Teiginys</i>	Tikrai taip	Galbūt	Ne
Man sunkiai sekasi	☐	☐	☐
Pamokos neįdomios	☐	☐	☐
Mokytojų ir mokinių santykiai nedraugiški	☐	☐	☐
Mokytoja(s) nuolat barasi	☐	☐	☐
Mokiniai neklauso mokytojo(s)	☐	☐	☐
Mokytoja(s) pyksta, jei ko paklausiu	☐	☐	☐
Mokytoja(s) nepaaiškina dar kartą, jei nesuprantu	☐	☐	☐
Trūksta laiko daugiau pasimokyti	☐	☐	☐
Trūksta noro ir valios geriau mokytis	☐	☐	☐
Nesulaukiu savo šeimos narių pagalbos	☐	☐	☐
Kt. (<i>įrašyk</i>)	☐	☐	☐

13. Ar Tave gali apibūdinti žemiau išvardinti teiginiai? (Pažymėk Tau labiausiai tinkantį atsakymą kiekvienoje eilutėje)

<i>Teiginys</i>	Tikrai taip	Galbūt	Ne
Gerbiu kitų tautų kultūrą	☐	☐	☐
Manimi gali pasikliauti suaugusieji (tėvai, mokytojai ir kt.)	☐	☐	☐
Manimi gali pasikliauti draugai	☐	☐	☐
Negerai pasielgęs stengiuosi pasitaisyti	☐	☐	☐
Siekiu, kad kitiems būtų geriau	☐	☐	☐
Moku susivaldyti užėjus pykčiui	☐	☐	☐
Padedu kitiems, jei mano pagalbos prireikia	☐	☐	☐
Gerbiu kito nuomonę, išgyvenimus	☐	☐	☐
Siekiu išklaudyti kitus	☐	☐	☐
Atsakau už savo laisvai pasirinktus veiksmus	☐	☐	☐
Elgiuosi taip, kad pirmiausia pats turėčiau naudos	☐	☐	☐
Elgiuosi taip, kad pats nenukentėčiau	☐	☐	☐
Bet kokiomis priemonėmis siekiu savo tikslo	☐	☐	☐

14. Ar mokykloje Tau teko patirti prasivardžiavimo, patyčių, priekabiavimo ar fizinio smurto atvejų iš savo bendraklasių ar kitų mokyklos mokinių?

<i>Teiginys</i>	Nuolat	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Erzinimas, tyčiojimas	☐	☐	☐	☐	☐
Kabinėjimas	☐	☐	☐	☐	☐
Prasivardžiavimas, įžeidinėjimas	☐	☐	☐	☐	☐
Apkalbinėjimas	☐	☐	☐	☐	☐
Stumdymas, spardymas	☐	☐	☐	☐	☐
Mušimas	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoravimas	☐	☐	☐	☐	☐
Gąsdinimas	☐	☐	☐	☐	☐
Reketavimas (gąsdinimas reikalaujant pinigų, daiktų)	☐	☐	☐	☐	☐
Kt. (<i>įrašyk</i>)	☐	☐	☐	☐	☐

15. Ar mokykloje Tau teko patirti patyčias iš mokytojo(s)?

<i>Teiginys</i>	Nuolat	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Mokytoja(s) yra Tave pažeminusi/-ęs prieš visą klasę	☐	☐	☐	☐	☐
Mokytoja(s) yra Tau sukėlus(-) fizinį skausmą	☐	☐	☐	☐	☐

16. Ar mokykloje Tu susidūrei su žemiau išvardintais reiškiniiais?

<i>Reiškinys</i>	Nuolat	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Teško matyti, kad į mokyklą kas nors būtų atsinešęs peilį	☐	☐	☐	☐	☐
Teško matyti, kaip kiti mokyklos mokiniai mušasi	☐	☐	☐	☐	☐
Mokykloje yra gaujų, kurios tyčiojasi iš kitų	☐	☐	☐	☐	☐
Mokykloje yra gaujų, kurios vartoja prievartą prieš kitus	☐	☐	☐	☐	☐
Teško matyti mokykloje grupines muštynes (klasė prieš klasę, grupė prieš grupę)	☐	☐	☐	☐	☐
Jūsų klasėje yra atstumtųjų, su kuriais mažai kas draugauja	☐	☐	☐	☐	☐
Yra bendraklasių, kurie nenori su Tavimi draugauti	☐	☐	☐	☐	☐
Mokykloje Tau nesaugu	☐	☐	☐	☐	☐
Jūsų klasė draugiška, padedate vieni kitiems	☐	☐	☐	☐	☐
Tu jautiesi mokykloje saugus	☐	☐	☐	☐	☐

17. Ar Tu mokykloje su kitais esi taip pasielgęs (-usi)?

<i>Teiginys</i>	Nuolat	Dažnai	Kartais	Retai	Neteko
Erzini, tyčiojiesi	☐	☐	☐	☐	☐
Kabinėjiesi	☐	☐	☐	☐	☐
Prasivardžiuoji, ižeidinėji	☐	☐	☐	☐	☐
Apkalbinėjai	☐	☐	☐	☐	☐
Stumdaisi	☐	☐	☐	☐	☐
Veliesi į muštynes; mušiesi	☐	☐	☐	☐	☐
Ignoruoji kitus	☐	☐	☐	☐	☐
Gąsdini kitus	☐	☐	☐	☐	☐
Užsiimi reketu (gąsdini reikalaudamas pinigų, daiktų)	☐	☐	☐	☐	☐
Kt. (parašyk)	☐	☐	☐	☐	☐

18. Ar Tu žinai, iš kur galėtum sulaukti pagalbos patyčių atveju?

<i>Teiginys</i>	Taip tikrai	Galbūt	Nežinau	Tikrai ne
Mokykloje yra mokytojų (ar kitų suaugusiųjų), kurių galėtum paprašyti pagalbos patyręs smurtą ar prievartą	☐	☐	☐	☐
Yra bendraklasių, kurių galėtum prašyti pagalbos, jei patirtum smurtą ar prievartą	☐	☐	☐	☐
Smurto ar prievartos atveju galėtum tikėtis pagalbos tik iš artimųjų (šeimos narių / globėjų)	☐	☐	☐	☐
Nežinotum, kur kreiptis pagalbos smurto ar prievartos atveju	☐	☐	☐	☐
Patyręs smurtą ar prievartą pagalbos iš niekur nesitikiu	☐	☐	☐	☐

19. Išvardink savo teises:

---

20. Išvardink savo pareigas:

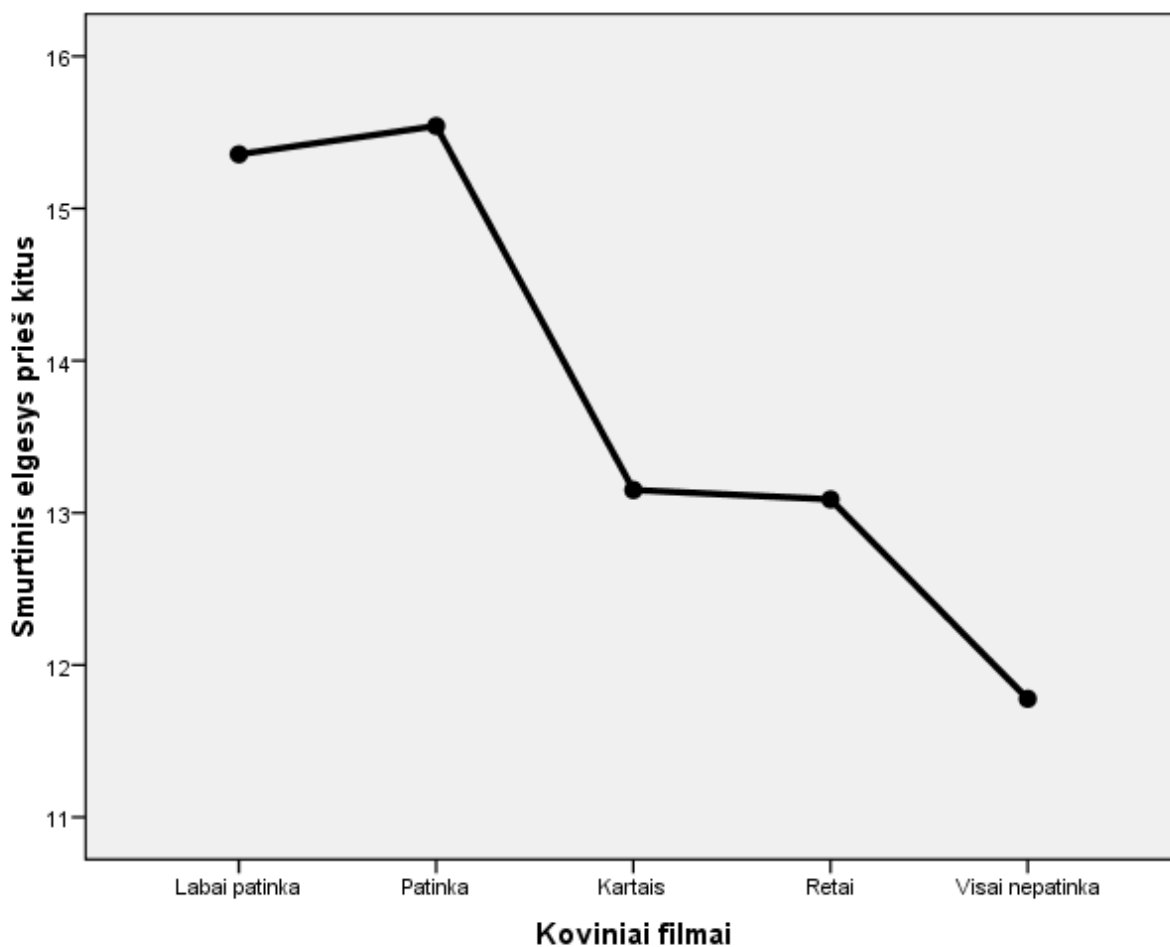
21. Kas Tau išaiškino Tavo teises:

Sužinojau apie tai mokykloje ☐	Sužinojau apie tai iš tėvų / globėjų ☐
Sužinojau apie tai iš draugų ☐	Sužinojau apie tai iš televizijos, interneto ☐
Kt. (<i>įrašyk</i>) ☐	

22. Kas Tau išaiškino Tavo pareigas:

Sužinojau apie tai mokykloje ☐	Sužinojau apie tai iš tėvų / globėjų ☐
Sužinojau apie tai iš draugų ☐	Sužinojau apie tai iš televizijos, interneto ☐
Kt. (<i>įrašyk</i>) ☐	

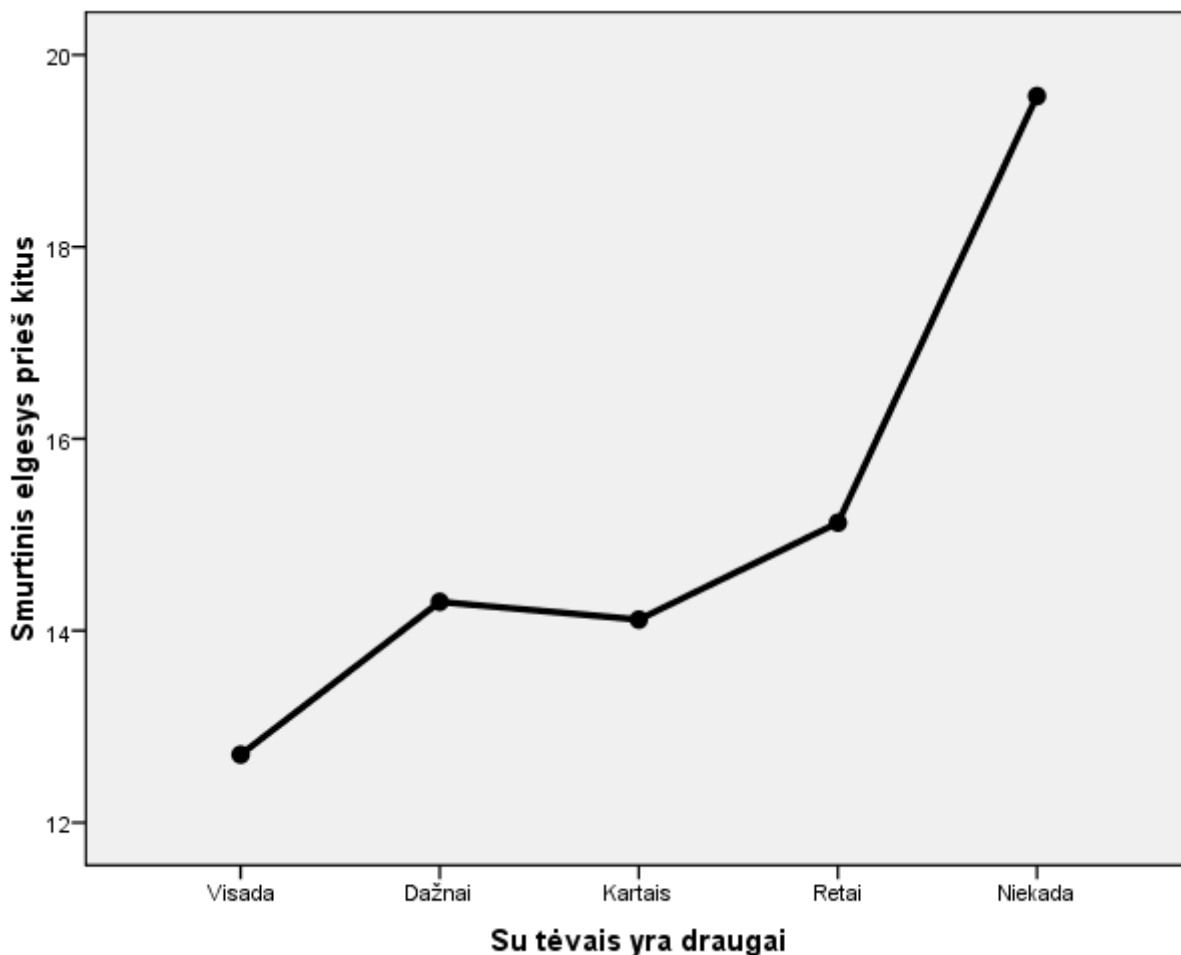
Ačiū už nuoširdžius atsakymus 😊

1 pav. Smurtinio elgesio prieš kitus sąsajos su kovinių filmų žiūrėjimu

Iš pateikto grafiko matyti, kad daugiausiai atlieka smurtinių veiksmų prieš savo bendraamžius tie mokiniai, kuriems koviniai filmai labai patinka ir patinka, o mažiausiai agresyvūs yra tie, kuriems visai nepatinka koviniai filmai. Stebimi skirtumai yra statistikai reikšmingi (ANOVA, $p=0,019$).

Taip pat tyrimo metu buvo nustatyta, kad mokinių smurtinis elgesys siejasi su jų santykiais su tėvais. Mažiau linkę smurtauti yra tie, kurie geriau sutaria su savo tėvais (koreliacijos koeficientas = 0,178, $p = 0,008$). Ši sąsaja geriausiai matyti atlikus dispersinę analizę.

2 pav. Smurtinio elgesio prieš kitus sąsajos su mokinių santykiais su tėvais

Mokinių smurtinis elgesys nuosekliai didėja, prastėjant santykiams su tėvais. Mažiausiai agresyvūs yra tie vaikai, kurie visada su savo tėvais yra geriausi draugai, o daugiausiai agresyvūs yra tie mokiniai, kurie niekada nėra draugai su savo tėvais. Stebimi skirtumai yra statistikai reikšmingi (ANOVA, $p = 0,044$).